

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา
จังหวัดกาญจนบุรี

BUDDHISM PROPAGATION OF BUDDHIST MONKS IN THAMAKA DISTRICT,
KANCHANABURI PROVINCE

พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ (ศักดิ์ดา ปญฺญาวชิโร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา
จังหวัดกาญจนบุรี

พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ (ศักดิ์ดา ปญฺญาวชิโร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Buddhism Propagation of Buddhist Monks in Thamaka District,
Kanchanaburi Province

Phrakhrupanyawachirakan (Sakda Paññavajiro)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง
“การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.พิเศษ ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดี จิรัฏฐิติกาล)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต,ดร.)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต,ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปัญญาวชิรกาญจน์)

- ชื่อสารนิพนธ์** : การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
- ผู้วิจัย** : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ (ศักดิ์ดา ปณณาวชิโร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต,ดร., พธ.บ.(การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม.(การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด.(การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ,ผศ.ดร., พธ.บ.(การบริหารรัฐกิจ), ศศ.ม.(การจัดการการพัฒนาสังคม), รป.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลภาคสนามจากประชาชนในอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๓๙๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที และค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เมื่อพบความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๒ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านผู้ส่งสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า อายุ และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และรายได้ต่อเดือน มีผลให้ความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่าง

๓. ปัญหา อุปสรรคเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพมีจำนวนน้อย, พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ค่อยได้รับการบำรุงขวัญกำลังใจ, ขาดอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ, ภาษาบาลีเข้าใจยาก, พระสงฆ์บางรูปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน, ขาดการผลิตเอกสารและสื่อสิ่งพิมพ์, การเผยแผ่ทางสถานีวิทยุยังมีน้อย, ไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มวัยรุ่น, คนส่วนใหญ่ในสังคมประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ พัฒนาศักยภาพด้านเทคนิคการเผยแผ่ธรรมแก่พระสงฆ์, ให้กำลังใจและยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง, ทุกวัดจัดสรรงบประมาณเพื่อการเผยแผ่ธรรมะโดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี, ปรับรูปแบบการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย, บูรณาการหลักธรรมให้กับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน, เพิ่มการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเน้นการใช้สื่อประสม, นำเสนอผ่านช่องทางที่หลากหลาย, เน้นการเผยแผ่ในเชิงรุก, ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับวัยของกลุ่มเป้าหมาย, และเน้นการเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการหลักธรรมทางศาสนาแก่กลุ่มผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

Research Paper Title: Buddhism Propagation of Buddhist Monks in Thamaka District, Kanchanaburi Province

Researcher : Phrakhrupanyawachirakan (Sakda Paññavajiro)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhrusangharaksongphan Jayadatto, Dr.,
B.A.(Buddhist Management), M.A.(Buddhist Management),
Ph.D.(Buddhist Management)

: Phrakhrusangharakiettisak Kittipañño, Asst. Prof., Dr.
B.A.(Public Administration), M.A.(Social Development Management),
D.P.A. (Public Administration)

Date of Graduation : March 15, 2018

ABSTRACT

The objectives of research paper were (1) to study Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province (2) to compare the opinion of the populace to Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province, classified by personal data, and (3) to study the problems, obstacles and suggestions for development of Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province. The research methodology was the mixed method research, that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 399 peoples in Thamaka district, Kanchanaburi province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), T-test, F-test, One-way Analysis of Variance and Least Significant Difference: LSD. And the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 12 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of this research were as following:

1. Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province. Overall, that in high at mean of 4.07, when considering the aspect found that in high level all aspect, the aspects that has the most value include the sender aspect at mean of 4.10, the aspects with the lowest mean include the message aspect at mean of 3.77.

2. The comparison for opinion of the populace to Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province, classified by personal data found that age and education had the significantly at 0.05, the hypothesis was accepted. And income (per month) had the significantly at 0.01, the hypothesis was accepted. Those personal statuses results not different.

3. The problems, obstacles for development of Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province, as following: Buddhist monks who work in the quality of Buddhism propagation have a small number, Buddhist monks who Buddhism propagation do not get much encouragement, lack of effective equipment, Pali language is difficult to understand, Buddhist monks who Buddhism propagation do not conform to the current situation, lack of production of documents and publications, Radio propaganda is less, do not get the attention of teenagers, most peoples in society suffer from economic problems. And, the suggestion for development of Buddhism propagation of Buddhist monks in Thamaka district, Kanchanaburi province, as following: develop the technical potential of Dharma propagation to monks, Encourage and praise the monks who work hard, all temples allocate funds for the dissemination of Dharma by making annual plans, adjust the presentation format to suit the target audience, Integrating Dharma into current events, increased production of print media or electronic media and focus to use multimedia, offered through diverse channels, focus on proactive propagation, Improve the presentation method to suit the age of the target group, and emphasize the spread of sufficiency economy philosophy that integrates Buddhism religious principles for peoples who had economic problems.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตฺโต, ดร. และ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., ผศ.พิเศษ ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดี จิรัฏฐิติกาล และ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ, ดร., ผศ.ดร.พิเชฐ ทังโต, ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น, ผศ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี และ ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัย ประกอบด้วย พระครูจริยาภิรัตน์, พระครูวิบูลกาญจน์ภาส, พระครูถาวรวรกาญจน์กิตต์, พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ, พระครูสุพัฒน์กาญจน์กิจ, พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภัสสร, พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโกเม นายกิตตินันท์ อรรถบพ, นายไฉย อุ่มผล, นายสุฤษดิ์ กองสิน, นางสาวราตรี ทองศรี และนายอนุศาสตร์ ดำรงค์โชติ ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอปปบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พี่ ๆ น้อง ๆ รวมทั้งคณะญาติโยมผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจสนับสนุน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระครูปัญญาวชิรกาญจน์

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ซ)
สารบัญแผนภาพ	(ณ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ด)
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
 บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๗
๒.๑ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๗
๒.๒ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	๑๒
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน	๒๘
๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๖
๒.๕ แนวคิด เกี่ยวกับพระสงฆ์	๖๖
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๗๘
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๐
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๖
 บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	 ๘๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๗
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๕
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๖
๔.๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	๙๗
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๒
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	๑๔๓
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	๑๔๕
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๕๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๕๒
๕.๑ สรุป	๑๕๒
๕.๒ อภิปรายผล	๑๕๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๙
บรรณานุกรม	๑๖๐
ภาคผนวก	๑๖๕
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๖๖
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง	๑๗๒
ภาคผนวก ค ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา	๑๗๖
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๗๘
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๙๒
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๙๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	เปรียบเทียบวินัยหรือสิกขาบทของพระภิกษุและพระภิกษุณี
๒.๒	วัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๓.๑	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล
๔.๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ
๔.๘	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามเพศ
๔.๑๐	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามเพศ
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามเพศ

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามเพศ	๑๐๕
๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามเพศ	๑๐๖
๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามเพศ	๑๐๖
๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามเพศ	๑๐๗
๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามเพศ	๑๐๗
๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๘
๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๘
๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๙
๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๐
๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๑
๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๒
๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๒
๔.๒๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๓
๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๔
๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๔
๔.๒๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๕
๔.๒๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ	๑๑๕
๔.๓๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๖
๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา	๑๑๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา	๑๑๗
๔.๓๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๘
๔.๓๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๑๙
๔.๓๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๑๙
๔.๓๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๐
๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๑
๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๑
๔.๓๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๒
๔.๔๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๒
๔.๔๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๓

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๔๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๔
๔.๔๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามการศึกษา	๑๒๔
๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ	๑๒๕
๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ	๑๒๕
๔.๔๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๖
๔.๔๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๖
๔.๔๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๗
๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๘
๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๘
๔.๕๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๕๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๒๙
๔.๕๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๐
๔.๕๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๓๑
๔.๕๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอาชีพ	๑๓๑
๔.๕๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๒
๔.๕๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๒
๔.๕๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๓
๔.๕๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๔
๔.๖๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๔
๔.๖๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๖๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๖
๔.๖๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๖
๔.๖๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๗
๔.๖๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๘
๔.๖๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๓๘
๔.๖๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๙
๔.๖๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๔๐
๔.๖๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๑๔๐
๔.๗๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๔๑
๔.๗๑ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๕	๑๔๒
๔.๗๒ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร	๑๔๓

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๗๓	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร	๑๔๓
๔.๗๔	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร	๑๔๔
๔.๗๕	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร	๑๔๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑	องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร
๒.๒	กรอบแนวคิดในการวิจัย
๔.๑	แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
	๑๕๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/ ๑๘/๒๓. หมายความว่า ระบุถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑๘ หน้าที่ ๒๓ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.สตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------	-------	---	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุคเริ่มแรกแห่งการประดิษฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาศัยบทบาทของพระพุทธเจ้า และพระสาวกเป็นหลักสำคัญ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ จาริกสั่งสอนเพื่อนำประชาชนให้เข้าถึงพระศาสนา โดยพระพุทธเจ้าได้ส่งพระสาวกทั้งหมดไปเผยแผ่ธรรมะในที่ต่าง ๆ ไม่ซ้ำกัน ด้วยพระพุทธโอวาทว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง”^๑

การเผยแผ่พุทธธรรมจึงถือเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง เพราะพระสงฆ์มีชีวิตที่เนืองด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังมีพุทธพจน์ที่ปรากฏใน “สมณสัญญาสูตร”^๒ อันแสดงให้เห็นถึงคำสอนที่ให้ภิกษุสำนึกและตระหนักเตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะนั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น หรือใน “พหูการสูตร”^๓ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการตอบแทนที่พระสงฆ์พึงมีต่อคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ได้ทำการอุปการคุณต่าง ๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชขบริหาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงาม ในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด

ภายหลังพุทธปรินิพพานเป็นต้นมา กระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.๒๑๘-๒๖๐) บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากลับโดดเด่นอยู่ในพระราชวัง เนื่องจากพระพุทธศาสนาขยายฐาน โดยปริมาณของศาสนิกเพิ่มขึ้น ในขณะที่พระสงฆ์สาวกกลับมีปริมาณหรือจำนวนเท่าเดิม หรืออาจน้อยกว่าเดิม หรือคงที่ กล่าวคือ พระเจ้าแผ่นดินทรงรับเป็นฐานะภาระด้วยองค์เอง ดังที่ปรากฏอยู่ในจารึกอโศก ทรงนำเอารัฐประศาสน์นโยบายผนวกเข้ากับหลักธรรมจนกำหวัใจหรือเอาชนะจิตใจของประชาชนได้ พระราชจริยาวัตรของพระองค์ยังส่งผล กลายเป็นกัลยาณจารีตของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ต่อ ๆ มา โดยเฉพาะการรับสมัญญาวามหาราช ก็ด้วยถือตามกัลยาณจารีตแห่งพระเจ้าอโศกมหาราช เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งพระราชอาณาจักรไทย เป็นต้น^๔

^๑วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๑/๒๐๘.

^๓ช.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๙๓.

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), จารึกอโศก. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ความนำ.

บทบาทของกษัตริย์ได้มีเพียงช่วงไม่กี่ศตวรรษ และไม่ถาวร เพราะในที่สุดบทบาทนั้นก็ต้องตกมาถึงพระสงฆ์ซึ่งเป็นแกนหลักหรือแกนกลางในการเผยแผ่พุทธธรรมอยู่นั่นเอง พระสงฆ์จึงเป็นผู้ตอบสนองหรือเป็นผู้รับผิดชอบต่อการเรียกร้องหรือความต้องการจากประชามมากขึ้น และการเผยแผ่พุทธธรรมในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย หนึ่งในพุทธบริษัท ซึ่งถือว่าเป็นองค์หลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา ด้วยเพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็น “ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การค่านับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเพื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”^๕ หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ในปัจจุบัน ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสมาธิปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด^๖

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก^๗ หากกล่าวโดยลักษณะของการกระทำ คำว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๘ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัด ปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^๙

^๕ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๖.

^๖สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) อธิการบดี กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^๗สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^๘พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๐.

^๙กรมการศาสนา, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

อำเภอท่ามะกา เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี เดิมชื่อ อำเภอลาดบัวขาว ตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยเอาพื้นที่เขตตำบลท่าผา ตำบลธรรมเสน และตำบลลาดบัวขาว รวมกันตั้งเป็นอำเภอลาดบัวขาว ในสมัยนั้นยังขึ้นอยู่กับจังหวัดราชบุรี (ขณะนี้ที่ตั้งของอำเภอลาดบัวขาวเดิม เป็นที่ตั้งของวัดลาดบัวขาว อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี อยู่ตรงข้ามวัดโกสินารายณ์ คนละฝั่งของแม่น้ำแม่กลองในปัจจุบัน) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ หรือ ร.ศ. ๑๒๔ ทางราชการได้ย้ายที่ตั้งว่าการอำเภอลาดบัวขาวมาตั้งใหม่ที่ตำบลพงตึก และได้เปลี่ยนชื่ออำเภอจากอำเภอลาดบัวขาวเป็นอำเภอพระแท่น ทั้งนี้ เพราะในเขตอำเภอมิปุณียสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ พระแท่นดงรัง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปของชาวพุทธ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ สมัยขุนศรีสุรนาสนนิคม ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอพระแท่นจากตำบลพงตึกมาตั้งใหม่ที่หมู่บ้านถ้ำมะกา ทางด้านฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง เนื่องจากที่ท่าหน้าอำเภอมีต้นมะกาดันใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ สมัยขุนรามบุรีรักษ์ (แอร่ม สุนทรสารทูล) จึงได้เปลี่ยนชื่ออำเภอใหม่จากอำเภอพระแท่นเป็น อำเภอท่ามะกา ซึ่งยังคงขึ้นอยู่กับจังหวัดราชบุรี จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงได้โอนมาขึ้นอยู่กับจังหวัดกาญจนบุรี และในปัจจุบัน อำเภอท่ามะกาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๗ ตำบล ๑๕๔ หมู่บ้าน และประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ นับถือศาสนาพุทธ^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ไร้พรมแดน ข่าวดสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด มีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมเปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้นให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจ^{๑๑} ซึ่งนำไปสู่การเกิดปัญหาอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การค้าประเวณี การละเมิดสิทธิเด็ก โรคเอดส์ วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้าสู่สังคมไทยเหล่านี้ ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่า ทำไมพระพุทธศาสนาและความคิดทางจิตวิญญาณของคนไทย จึงไม่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์ทางศีลธรรมได้ ดังกล่าวนี เป็นปัญหาที่รอคอยให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปรับปรุงและพัฒนา

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับที่ ผู้วิจัยดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อไป

^{๑๐}วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, “อำเภอท่ามะกา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอท่ามะกา>, [สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับเทคโนโลยี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีของ เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) ๒) ด้านสาร (Message) ๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) และ ๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)^{๑๒}

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี รวม ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) ๒) ด้านสาร (Message) ๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) และ ๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)

^{๑๒} เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) อ้างใน กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑๓๖,๒๗๔ คน^{๑๓}

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป โดยมุ่งหมายให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพิจารณาตามกระบวนการสื่อสาร ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน

๒) ด้านสาร (Message) คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร (Receiver) คือ ช่องทางอันเป็นสื่อกลางในการส่งผ่านหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจากพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน

^{๑๓} ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, “อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.amphoe.com/menu.php>, [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver) คือ ประชาชนที่ได้รับข้อมูลข่าวสารหรือรับทราบหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทโดยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย โดยในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เท่านั้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗.๔ ผลการวิจัยนี้ คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยในส่วนที่มีความ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๒ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล
- ๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน
- ๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๕ แนวคิด เกี่ยวกับพระสงฆ์
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า เผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป ขยายออกไป เช่น การเผยแผ่พระศาสนา^๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การหิยธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๒

เผยแผ่ คือ การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็เป็นที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็น ศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วย และแสดงถึงมีความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเอง หรือศาสนาของตน^๓

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๗๘๘.

^๒พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๐.

^๓สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโณ) อ้างใน กรมการศาสนา, คู่มือพระสงฆ์ปฏิบัติว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน^๔

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การหยิบหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมะในทางพระพุทธศาสนาไปประกาศให้ผู้อื่นทราบ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีบุคคลได้รับรู้รับทราบหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมะในทางพระพุทธศาสนานั้นอย่างกว้างขวาง และในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการเป็นผู้มีใจกว้าง ปราศจากอคติ และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิด ความเชื่อ หรือความศรัทธาของผู้เผยแผ่ กล่าวคือ ให้ผู้ฟัง/ผู้รับ เกิดความเชื่อ ความศรัทธา ด้วยปัญหา ด้วยเหตุผล หรือพิจารณาญาณของตนเอง มุ่งเน้นให้ผู้ฟัง/ผู้รับเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วยความเต็มใจ

๒.๑.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อยคงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมมสากัจฉา เอตมมกมลมุตตี การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม”

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาตุลัักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคีติสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

^๔ กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

- ๓.๑) เอกังสพพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงตอบตรงไป ตรงมาตายตัว
- ๓.๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงแก้
- ๓.๓) วิรัชชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ
- ๓.๔) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย^๕

การเผยแผ่พระพุทธธรรมในสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคงใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่คืออาศัยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ แต่ครั้งมาถึงยุคที่พระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นหลายนิกาย โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือ เถรวาทกับอากิริยวาท หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี^๖

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ช่วงครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๐ - พ.ศ. ๓๑๑) คือ

๑) ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง

๒) ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้ห่างเหินจากมิถิลาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ

๓) เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือ เทียบนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม

๔) ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือ ยกเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้าง ห้ามการฆ่าสัตว์บูชายัญ ด้วยกฎ “มา ฆาต” คือ ห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์

๕) ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปลูกสมุนไพรไว้ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๖) ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สังคาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา

๗) ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสวดสวดคุณและสุขทุกข์ของเขาจดบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้และภพหน้า^๗

^๕จันทน์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้ยืมสภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๙-๒๕๔.

^๖สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^๗พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมในด้านจิตใจ เป็นแนววิถีชีวิตที่ได้ฝังรากลึกลงในจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาในครั้งโบราณกาล โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรม และมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดังจะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตนั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น การตักบาตรประจำวัน การทำบุญ และฟังธรรมในวันธรรมสวนะ การไหว้พระสวดมนต์ พิธีกรรมต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น นับแต่เกิดจนตาย ซึ่งได้แก่การทำบุญครบรอบวันเกิด งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทอยู่เหนือวัฒนธรรมในด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนอยู่ค่อนข้างมาก^{๕๕}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวิทยุทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา โดยการดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๕๖} โดยถือเป็นหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ในปัจจุบัน มีดังนี้

๑) อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔) แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปฟังธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ฟัง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

^{๕๕} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: หจก. สหทัยบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๓.

^{๕๖} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, หน้า ๙.

๙) ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้เรียน^{๑๐}

โดยนัยนี้ งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้

๑) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมิกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔) งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖) การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมและการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗) การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจ การกีฬา เป็นต้น^{๑๑}

^{๑๐} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๔๔.

^{๑๑} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยึดหลักวิธีตามแนวทางการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การสนทนา การบรรยาย และการตอบปัญหา ซึ่งตั้งแต่สมัยพุทธกาลกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระสงฆ์สาวกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และในสภาพการณ์ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไป ได้แก่ งานพระธรรมทูต หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) งานอบรมจริยธรรมนักเรียนและประชาชน งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน และการเผยแผ่อื่น ๆ ตามศักยภาพของวัด

๒.๒ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ หลักการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ หลักการ” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การเผยแผ่พระศาสนาได้ปรากฏตั้งแต่พระบรมศาสดาทรงมีพระชนมอยู่ ซึ่งหลังจากพระองค์ทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว ได้ทรงเสวยวิมุตติอยู่ ๗ สัปดาห^{๑๒} ภายหลังจึงได้ทรงนำหลักธรรมที่ตรัสรู้ ออกเผยแผ่ให้กับวชชชื้อปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ในครั้งแรกนั้นพระโกณฑัญญะสามารถบรรลุโสดาปัตติผล (ได้ดวงตาเห็นธรรม) แล้วได้ทูลขออุปสมบทเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในลำดับถัดมา สมาชิกในกลุ่มปัญจวัคคีย์ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ก็สามารถบรรลุธรรมตาม และกราบทูลขออุปสมบทในเวลาต่อมา^{๑๓} ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่ที่มีความแตกต่างกันมากมายหลากหลายวิธี แต่ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ประสบผลสำเร็จเสมอ ความสำเร็จเช่นนี้ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยการมีธรรมที่ทรงสร้างเพื่อจะทำหน้าที่ของพระศาสดา ทรงได้แสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคลเมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๔} โดยพระพุทธองค์มีเจตนารมณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า “เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๕}

^{๑๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘.

^{๑๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘-๑๙/๒๕-๒๖.

^{๑๔}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๑๕}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ในการสอนบุคคลระดับต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติ ปัญญาที่แตกต่างกัน โดยพระองค์ทรงยึดหลัก ดังนี้

(๑) หลักประโยชน์

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือ เป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่า พระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความ สุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวก เธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป”^{๑๖}

การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือ เกิดเป็นความสุขนั้นทรง หมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์ อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ

- ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณที่ชนะอันสูงสุด
- ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้าย และของเสียต่าง ๆ ภายในจิตใจ หมดเหตุ ที่จะก่อ ปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม
- ดับทุกข์ หมายถึง หมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร์^{๑๗}

ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ ชัดเจนคือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดเป็นสุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า บุญเป็นชื่อของความสุข คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐาน ในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญ ภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดจิตนิ่ง เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้น ความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือนิพพานก็เป็นสุขและเป็นบรมสุขด้วย ดัง พุทธพจน์ที่ว่า “นิพพานํ ปรมิ สุขํ แปลว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๑๘}

ประโยชน์สุข ๓ ที่ได้ยกมาไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นได้ด้วยการนำหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะเดียวกันก็ มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วย การแผ่แผ่ประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล พระพุทธศาสนา มองประโยชน์ที่เกิด ขึ้นตามสภาวะที่เป็นจริง สนับสนุนให้ฝึกตนให้ถึงความสุข และความเจริญอก งาม และความเจริญในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ผู้ที่มีความพร้อมและฝึกฝนตนอยู่ในระดับต่าง ๆ ย่อมได้รับความ สุขต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ปราศจากดิ และเกื้อกูลต่อกัน ส่งเสริมประโยชน์สุขอัน ขอบธรรม ความก้าวหน้าของกัน ตามระดับที่ไม่ขัดแย้งหรือดูหมิ่นกันและกัน มุ่งพัฒนาไปสู่สุข แท้จริง

^{๑๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

^{๑๘}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

(๒) หลักไตรสิกขา

หลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลักไตรสิกขา คือ สิ่ง ที่เรียกว่า ความงามในเบื้องต้นคือศีล ความงามในท่ามกลางคือสมาธิ ความงามที่สุดคือปัญญา ปรากฏ ในพระพุทธรูปที่ทรงส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นรุ่นแรก ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรมนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตสูตร ขุททกนิกาย ความว่า

“ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวังสันตบถ พึงบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ชี้อตรง เคร่งครัด ว่องไว อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกินน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาตน ไม่คะนอง ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย อนึ่ง ไม่ควรประพฤติกุศลความเสียหายใด ๆ ที่จะเป็เหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้”^{๑๙}

การดำเนินไปในหลักของไตรสิกขานั้น สามารถจัดฝึกการอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา ไปพร้อมกันได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในกาปฏิบัติกรรมฐานคือกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ความสำรวมกาย วาจาในขณะนั้นเป็นอธิจิตตสิกขา และปัญญาในขณะนั้นเป็นอธิปัญญาสิกขา ในทำนองเดียวกันสามารถนำหลักการนี้ไปบูรณาการครอบคลุมสาระเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นหัวข้อธรรมทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนาซึ่งดูหลากหลายให้มีระบบเดียว คือ ไตรสิกขา เพราะหัวข้อธรรมทั้งหมดสรุปลงในเรื่องของไตรสิกขาได้ทั้งสิ้นภายในกรอบของหลักไตรสิกขา เราสามารถจัดความสัมพันธ์ของหลักธรรมทุกหมวดให้เกิดเป็นการปฏิบัติธรรม คือ การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นั้นเอง และในบรรดาธรรมหรือระบบการปฏิบัติที่จัดรูปแบบเป็นหมวดหมู่ ไตรสิกขาถือเป็นพื้นฐานประกอบด้วย สิกขา ๓ คือ

- อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาจากกาย วาจา เป็นลักษณะการประกอบกุศล ในส่วนของ วาจาชอบ การงานชอบ และการเลี้ยงชีพชอบ การดำรงตนอยู่ในกรอบของระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบของตนต่อบุคคลรอบข้าง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์

- อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิต เป็นลักษณะของการประกอบกุศล ในส่วนของความพยายามชอบ ความระลึกรู้ชอบ และความตั้งมั่นชอบ การดำรงคงมั่นของจิต ควบคุมจิตของตนให้เข้มแข็งมีกำลังสงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งเศร้าหมองต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่กำลังเกิดขึ้นตามความเป็นจริง

- อธิปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญา ให้เกิดความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นลักษณะของการประกอบกุศลในส่วนของความเห็นชอบ และความดำริชอบ การพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญาที่บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ไม่เกิดเป็นความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนจากสภาวะธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง สามารถคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง^{๒๐}

^{๑๙} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๓-๑๔๕/๕๓๓.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

(๓) หลักความตระหนักในศักยภาพมนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงมีความคิดที่จะเผยแผ่ธรรม ด้วยหลักที่ทรงเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่าการมองในแง่ความแตกต่างในด้านร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักหนึ่งที่น่าไปสู่การรับสมาชิก การพยายามที่แสดงออกมามากกว่า อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้

พระพุทธศาสนาเปิดกว้างสำหรับมนุษย์ทุกคนในวงการเข้ามาเป็นสมาชิก โดยการมุ่งเน้นที่ความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้มีปัญญาเห็นอริยสัจเป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่น โดยพระพุทธองค์ทรงคัดค้านการแบ่งมนุษย์ พร้อมทั้งทรงสนับสนุนศักยภาพทางปัญญา ดังที่ โสณทัณฑพราหมณ์ได้ทูลตอบพระพุทธองค์ใน โสณทัณฑสูตร ความตอนหนึ่งว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลายเห็นอังกกมานพหลานของเรานี้หรือไม่ เห็น ขอรับอังกกมานพเป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดุจพรมมิกายดุจพรม โอกาสที่ได้เห็นยากนัก ในที่ประชุมนี้ นอกจากพระสมณโคตมแล้วไม่มีใครมีผิวพรรณเสมอกับอังกกมานพเลย อังกกมานพเป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนรรู้จบไตรเพท.. เป็นผู้มีความดีทั้งฝ่ายบิดาและมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดี ตลอด ๗ ขั้วบรรพบุรุษ แต่อังกกมานพยังฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ล่วงละเมิดภรรยาของผู้อื่น กล่าวเท็จ ดื่มน้ำเมาในกรณีอย่างนี้ ผิวพรรณ มนต์ และชาติกำเนิดจะทำอะไรได้เล่า”^{๒๑}

พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่น การนำชาติกำเนิดมากล่าวอ้างสำหรับผู้ที่จะพัฒนานั้นเป็นสิ่งที่เลื่อนลอย การแสดงธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ดังนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้การสอนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทและศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ในการสอนแต่ละครั้งนอกจากพระองค์จะทางตรวดูลักษณะนิสัยและระดับภูมิปัญญาแล้ว สารสำคัญหรือเรื่องที่จะทรงสอนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงด้วย ทรงเลือกสอนบุคคล จำแนกได้ ๖ ประการ คือ

ประการที่ ๑ สอนจากที่สิ่งที่รู้เห็นเข้าใจกันอยู่แล้ว หรือสิ่งที่เคยปฏิบัติ ที่ความคุ้นเคยของบุคคลกลุ่มนั้นไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้เห็นไม่เข้าใจ เพื่อให้เขาเข้าใจ พระธรรมเทศนาตามลำดับจนสามารถจับใจความสำคัญที่ทรงแสดง ดังเช่น การสอนชฎิล ๓ พี่น้อง (อรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยวกัสสปะ) ที่เคยบูชาไฟมาก่อน ความตอนหนึ่งว่า

^{๒๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๑๑/๑๑๘-๑๑๙.

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย รูปทั้งหลายเป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุวิญญาณ เป็นของร้อน ภิกษุทั้งหลาย จักขุสัมผัสเป็นของร้อน แม้ความส่วยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือที่ไม่ใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะ จักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็เป็นของร้อน”^{๒๒}

ประการที่ ๒ สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น สอนไปตามลำดับขั้นตอน และความต่อเนื่อง กันลงไปเปรียบเหมือนความลึกของทะเล เช่น เรื่องอนุบุพพิกา และอริยสัจ ๔ เป็นต้น ดังเช่น การที่พระองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย (ภิกษุทั้งหลาย แปลว่า พวกเจริญ เป็นชื่อคณะสงฆ์ ๓๐ คน ที่พากันเข้ามาในไร่ฝ้ายแห่งหนึ่งเพื่อตามหาหญิงแพศยาผู้ลักห่อเครื่องประดับหนีไป และได้พบพระพุทธเจ้าซึ่งพอดีเสด็จแวะเข้าไปประทับพักอยู่ที่ไร่ฝ้ายนั้น ได้ฟังเทศนาอนุบุพพิกา และอริยสัจ ๔ ได้ด้วงตาเห็นธรรมแล้วขออุปสมบท)^{๒๓} ความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๒๔}

ประการที่ ๓ ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง และการปฏิบัติจริง อย่างที่เรียกว่า ประสบการณ์ตรง เช่น การที่พระพุทธองค์ทรงสอน นางกิสาโคตมี ที่ระทมเพราะลูกชายตายจนเกือบจะเป็นบ้า ความตอนหนึ่งว่า

“ไปสิ เข้าพระนคร เรือนหลังใดไม่เคยมีคนตาย จงนำเมล็ดผักกาดจากเรือนหลังนั้นมา นางรับพุทธดำรัสแล้วเข้าไปในพระนคร พบเรือนหลังแรก พูดยว่า พระศาสดาโปรดให้ชำนามเมล็ดผักกาดไป เพื่อทำยาสำหรับลูกชายของข้า ถ้าในเรือนหลังนี้ไม่เคยมีใคร ๆ ตาย นางได้รับคำตอบว่า ใครเล่าจะสามารถนับคนที่ตายไปแล้วจากเรือนหลังนี้ได้”^{๒๕}

ประการที่ ๔ ทรงสอนอย่างมีเหตุผล ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาตามจนเห็นจริงได้ เช่น เมื่อพระองค์ตรัสกับภิกษุเรื่องการเกิดขึ้นแห่งการสัมปทานสูตร ความตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายฉันทันเหมือนกัน”^{๒๖}

^{๒๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๕/๖๓.

^{๒๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๒.

^{๒๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๖.

^{๒๕}ช.อุ. (ไทย) ๓๓/๗๘-๗๙/๔๖๖.

^{๒๖}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๓/๕๔.

ประการที่ ๕ สอนตามศักยภาพของผู้ฟัง การสอนเท่าที่จำเป็นและพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้ฟัง จุดหมายปลายทางข้อนี้หมายความว่า ความรู้ของพระพุทธรองค์มากมาย ไม่ทรงสอนความจริงอื่นที่ไม่นำไปสู่ความดับทุกข์ ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ดังที่พระพุทธรองค์ทรงสอนภิกษุ ณ สีสพาวน เมืองโกสัมพี ดังความตอนหนึ่งว่า

“ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมาแล้ว รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบมากับใบไม้ที่มีอยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ที่อยู่บนต้นไม้นั้น แหะมากกว่าใบประดู่ ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า ทรงตรัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่ไม่ได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน”^{๒๗}

ประการที่ ๖ สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่ผู้ฟังจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ฟังเอง โดยทรงแสดงธรรมที่มีคุณอนันต์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับสามัคคีผลสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนได้ ดังในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ที่พระพุทธรองค์ประทานโอวาทแก่ภิกษุภิกษุณีว่า

“เปรียบสระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษมีจักษุยืนอยู่บนขอบสระนั้น พึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบต่าง ๆ บ้าง ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ผุงปลาบ้าง กำลังว่ายอยู่บ้าง หยด อยู่บ้าง ในสระน้ำนั้น.. ดังนี้ ฉันทิ ภิกษุฉันแลเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มมน้อมจิตไปเพื่ออาสวัชยญาณ ย่อมรู้ชัดตามความจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะนี้อาสวะสมุทัยนี้อาสวะนิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว สิ่งที่ต้องทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี”^{๒๘}

^{๒๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๒๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๑/๒๑๓.

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงยึดมั่นหลักการ ๓ หลักการ ประกอบด้วย ๑) หลักประโยชน์ ได้แก่ การถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ ๒) หลักไตรสิกขา เป็นตัวจักรสำคัญในการนำไปสู่พัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยเป็นตนเอง มีสมรรถภาพในการป้องกันเหตุแห่งทุกข์ และมีพัฒนาการทางปัญญา และ ๓) หลักความตระหนักในศักยภาพของมนุษย์ เป็นหลักการที่คำนึงถึงความสามารถของมนุษย์ อุปนิสัย จริต และพื้นฐานความรู้ โดยยึดถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเวไนยสัตว์ที่สามารถฝึกฝนอบรมให้เกิดการพัฒนาตนเองได้

๒.๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่างก็เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุดเมื่อจบการสอน วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกวิธี มีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ คือ เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริยสามารถยังผู้ฟังปฏิบัติตามให้ได้รับผล ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ^{๒๙} ดังนี้

- อภิญาธรรมเทศนา เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอนก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ เพราะทรงเห็นว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ความดับ ความสงบ ความยิ่ง (อภิญาเย) ตรัสรู้และนิพพาน ส่วนที่ทรงบอกนั้นเพราะประกอบด้วยประโยชน์เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพาน กล่าวคือ “เรื่องที่ทรงบอกคือ เรื่องทุกข์เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์”^{๓๐}

- นิทานธรรมเทศนา เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงให้เห็นด้วยตนเอง อธิบายว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรงตามพุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างในสังคาลกสูตร ระบุว่า เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นสังคาลกมานพผู้มีผ้าเปียก ผมเปียก (แสดงถึงความทุกข์โศก) กำลังไห้ทิศทั้งหลายอยู่ในระหว่างทางเสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร มานพกราบทูลว่า ทำตามคำของบิดาซึ่งได้ส่งไว้เมื่อใกล้จะสิ้นชีพว่าให้ไห้ทิศทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ในวินัยของพระอริยะเขาไม่นอบน้อมไห้ทิศกันอย่างนี้ มานพขอร้องให้ทรงแสดงการไห้ทิศ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมเรื่องให้เว้นความชั่วต่าง ๆ และให้เว้นอบายมุขต่าง ๆ ให้รู้จักมิตรแท้มิตรเทียมและทรงแสดง ทิศ ๖ ในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา เป็นต้น^{๓๑}

^{๒๙} วุฒิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๔.

^{๓๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๙-๒๐๗/๑๗๒-๒๐๕.

- เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน และในบรรดาปาฏิหาริย์ ทั้ง ๓ นั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด ดังในสังครวสูตร ที่ระบุว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังครวะพราหมณ์ ให้พราหมณ์พิจารณาว่าอย่างไหนดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่ตนเหมือนภาพลวง ส่วนอนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็นประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว^{๓๒} และในเกวัญสูตร ก็ยังระบุว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่สวนมะม่วง ของปาวาริกเศรษฐีเมืองนาลันทา ครั้นนั้นบุตรของคหบดีคนหนึ่งชื่อเกวัญเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอให้ภิกษุสักรูปหนึ่งแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อว่าชาวเมืองนาลันทาซึ่งมีอยู่หนาแน่นจักได้เลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งขึ้น พระศาสดาตรัสตอบว่า เรามีได้แนะนำสั่งสอนภิกษุทั้งหลายให้ทำอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์ นายเกวัญทูลขอร้องวิงวอนอีก ๒ ครั้ง (รวมเป็น ๓ ครั้ง) ในทำนองเดียวกัน พระพุทธองค์จึงตรัสถึงปาฏิหาริย์ ๓ อย่างโดยย่อว่า เมื่อภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อยู่ผู้ที่เลื่อมใสก็จะบอกแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาไม่เลื่อมใสถึงความอัศจรรย์ต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ไม่ศรัทธาก็จะกล่าวแย้งว่า มีวิชาอยู่อย่างหนึ่งชื่อคันธารี ภิกษุนั้นแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างด้วยวิชาคันธารี

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ทรงใช้ในการเผยแผ่อยู่เสมอ มีอยู่ ๙ วิธี^{๓๓} ดังนี้

(๑) วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียน มีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟ และเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์ เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบผลสำเร็จ ได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมืองคือ พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวาร พระเจ้าพิมพิสารและข้าราชบริพารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระองค์แล้ว ก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพในที่สุด ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๓๔} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคมและประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่เสด็จไปโปรดคือยสกุลบุตร พร้อมบิดามารดาภรรยาและมิตรสหายรวม ๕๔ คน^{๓๕}

^{๓๒} อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๑๔/๕๐๐.

^{๓๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักการศึกษามหาวิทยาลัยพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๐.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/๑๘-๖๕.

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

(๒) วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อ บัญญัติทางสังคมหลายด้านเช่นเรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเอง มิให้สมาคมกับวรรณะอื่น ๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทร ที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้น ๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิงและทรงสอนว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมหรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม^{๓๖}

(๓) วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำในคำสอนทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัว หรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงาม พระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า พราหมณ์ ทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดาบิดา^{๓๗} คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา ทรงชี้แจงแถลงให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นนั้นไม่ใช่แก่นสาร พร้อมทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาโยนิในคำสอนเดิมหมายถึงการฆ่าสัตว์บูชาโยนิ แต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่หมายถึง การบูชามารดาบิดาสมณพราหมณ์ เป็นต้น^{๓๘}

(๔) วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้สืบเนื่องมาจากวิธีข้างต้น กล่าวคือเมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์ แล้วได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ๆ ขึ้นแทนที่ และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และสรรพสิ่งหลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์คือความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่ง เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้น และเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป^{๓๙} หลักอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมก็ด้วยหลักธรรมข้อนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปอย่างมีเหตุปัจจัย เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงเพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด^{๔๐}

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

^{๓๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๓๘} อ.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐-๗๔.

^{๓๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๕.

(๕) วิธีการปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

วิธีการนี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดอันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้บรรลุธรรมอยู่เสมอเรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการ^{๔๑} ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้^{๔๒}

(๖) วิธีการบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง โดยที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอยู่เนือง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในกฎทันทสูตร พระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหา โดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม^{๔๓}

(๗) วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมรับนับถือหรือยากลงดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นัก เพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มึนศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไร เพราะคนที่เรียนวิชา คันธาริ ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า เราเล็งเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์^{๔๔} แต่วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอคืออนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสอนอย่างธรรมดาอธิบายชี้แจงโต้ตอบกันไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์ และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน^{๔๕}

(๘) วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิธีนี้เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเอง จึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต^{๔๖}

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๘.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๓-๑๕๐.

^{๔๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๔/๒๑๕.

^{๔๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

^{๔๖} วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษา ทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่น วรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

(๙) วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดีงาม ก็ยังความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น เพราะบุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม บุคลิกภาพที่สง่างามน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุจำเป็นซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ ดังที่ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างาม ประกอบด้วย ลักษณะมหาบุรุษดังที่ จังกัพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างน่าดูน่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหมโอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๔๗}

สรุปได้ว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลายรวม ๙ วิธีการ ประกอบด้วย วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาเดิม วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา วิธีการปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน วิธีการบริการชุมชน วิธีการใช้ปฏิหาริย์ต่าง ๆ วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น และวิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ โดยจะทรงพิจารณาเลือกวิธีการให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกวิธี มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังได้ตรงตามแล้วเห็นแจ้งจริงได้ และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้น ๆ ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

๒.๒.๓ กลวิธีหรือเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “กลวิธีหรือเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงมีเทคนิควิธีในการถ่ายทอดความรู้หรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องด้วย ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอบายการสอนที่ดีงดุดให้ผู้ฟังมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการในการสอนหรือเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง มี ๑๐ วิธี^{๔๘} ดังนี้

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๔๘} ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา : แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

(๑) ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน จะเห็นได้ชัดจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวก็น่าประหลาดใจในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่าง เรื่องภิกษุชาวโกสัมพี หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบต้องอาศัยการประกอบความเพียร อยู่เสมอ โดยการยกเอา พระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง โดยตรัสยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดในที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไปเหมือนหงส์ละเปลือกตนไป ฉะนั้น”^{๔๙}

ดังนั้น การเผยแพร่หรือการสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้ปรากฏเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่น ๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก และการสอนในแบบนี้เป็นการนำตัวละครมาใช้ตีความธรรมะ ให้มีความหลากหลายและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

(๒) เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

เป็นการอธิบายเพื่อให้เรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่น ครั้งที่ทรงตรัสสอนแก่ มณฑกเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยเมล็ด แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดรางพรางตนไว้”^{๕๐} หรือครั้งที่ทรงตรัสในคราวประทับอยู่ในอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี

“สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเล่นเลยไป ไม่บรรลุนิพพานที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอก พูนเครื่องพินณาการใหม่ ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้ว และฟังอย่างนี้จึง ตกหลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่ประทีปน้ำมัน ฉะนั้น”^{๕๑}

คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่เข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้การอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้เป็นกลวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นนิตยในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง

(๓) ใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน

เป็นการใช้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายกับการใช้วิธีอุปมา วิธีใช้อุปกรณ์นี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่ทีสสปาวนใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นสื่อความว่า

^{๔๙} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗.

^{๕๐} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๑๑๐.

^{๕๑} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๕๙/๓๐๖.

“ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมาแล้ว รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบมากับใบไม้ที่มีอยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ที่อยู่บนต้นไม้นั้น แหะมากกว่าใบประดู่ ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงตรัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน”^{๕๒}

(๔) ทำตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู

วิธีนี้เป็นการทำเป็นตัวอย่างให้ดู ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องสอน เป็นทำนองสาธิตให้ดู วิธีนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน พระพุทธเจ้าทรงถือเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูของตนเอง ไม่มีพระภิกษุรูปใดปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสแห่งนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธมีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายผู้จะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด”^{๕๓}

(๕) เล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถผสมกับปฏิภาณ ในการที่พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ เห็นได้จาก เมื่อครั้งที่เวรัญชพรหมณ์กล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นา ๆ แทนที่พระองค์ทรงปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหามาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ”^{๕๔} ซึ่งสมบัติในความหมายขอเวรัญชพรหมณ์หมายถึงสมบัติภายนอกที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือการละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้น ๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง เป็นต้น

^{๕๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๒.

พระพุทธเจ้าทรงรับคำศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียน หันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่ และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด อย่างไร จึงเห็นได้จากคำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชา ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างอื่น^{๕๕}

(๖) ใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละช่วงนั้นจะเน้นหนักไปในด้านผู้นำชุมชน เช่น ครั้นตรัสรู้แล้วก็ทรงเลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อนเพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ย่อมง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ และต่อมาก็สอนชายหนุ่มที่ชื่อว่ายสกุบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า ปัญจวัคคีย์และยสกุบุตรนี้จะเป็่่นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๕๖}

การสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำมีความเข้าใจและศรัทธาได้แล้ว ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาย่อมปฏิบัติตามผู้นำในที่สุด เช่น กรณีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมองการณ์ไกลในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีการเริ่มต้นสอนที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้น ๆ ก่อน การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านั้นอาจไปสร้างความคลงแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสด็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้วก็ได้โปรดยสกุบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร ครั้นเมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธก็ได้โปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมบริวารทั้งพัน เริ่มต้นด้วยชฎิลคนที่เป็นพี่ก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านั้นผู้กลายเป็นพระสาวกแล้ว เข้าสู่ครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น หลังจากนั้นก็ได้พระราชเป็นสาวก^{๕๗}

ดังกล่าว่าข้างต้นนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงเทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระปรีชาญาณอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงรู้จักเลือกที่จะหาแกนนำในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์จากบุคคลที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้นำชุมชนนั้น

^{๕๕} กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๑.

^{๕๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๒-๒๗.

^{๕๗} กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๑๗๒.

(๗) รู้จังหวะและโอกาส

พระพุทธเจ้าจะทรงพิจารณาถึงความเหมาะสมและความพร้อมของผู้ที่จะรับฟัง ตลอดจนเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น กรณีการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็ต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือที่ควรปฏิบัติ ซึ่งต่อมาเรียกว่า พระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาบัติปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน^{๕๘} ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติในเรื่องความผิดที่ประพฤติแล้วขาดจากความเป็นพระข้อที่ ๑ และอีกกรณีหนึ่ง ที่แสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและโอกาสของพระพุทธองค์คือ ในเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งที่ทรงพระชนม์อยู่มีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรจึงตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่น ๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สั่นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วโดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่าง ๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสมจึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนา โดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุ อาทิ พระสาฬหบุตร เป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม^{๕๙}

(๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

เป็นกลวิธีในการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่าง ๆ ถ้าผู้สอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละตั้นหา มานะ ทิฐิ เสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรง จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีที่คนฝึกม้ากล่าวไว้นั้น ย้อนกลับมาเป็นอุปกรณ์การสอนของพระองค์ ด้วยพระดำริว่า “เราอย่าฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย”^{๖๐} แต่ในกรณีการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึง การไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสียคือปล่อยให้ไปสู่วิถีทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น เป็นการฆ่าในอริยวิสัย

๙) การลงโทษและการให้รางวัล

การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งทางธรรมและทางวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการลงโทษ เช่น การลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉนนะ ซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเป็นเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์กระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉนนะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้พระฉนนะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉนนะ โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพาน ความว่า “สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉนนะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉนนะจะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพราสอนเธอ”^{๖๑}

^{๕๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔-๓๙/๑๗-๒๙.

^{๕๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๙๖-๓๐๒/๒๔๗-๒๕๐.

^{๖๐}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^{๖๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

การให้รางวัลของพระพุทธเจ้านั้น ที่ปรากฏเด่นชัดคือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่า “เอตทัคคะ” เช่น ยกย่องพระสาวิตรีว่า มีความเป็นเลิศในด้านผู้มีปัญญามาก เป็นต้น ดังตัวอย่างพุทธพจน์ว่า

“นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อใคร รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้ ตัตรอย
แต่แห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการท่องเที่ยวไปในสงสาร คลายความหวัง
แล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”^{๖๒}

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้คนนั้น เป็นการกล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตนแต่ไม่ให้เกิดการเปรียบเทียบกับคนอื่น บางทีทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิดก็มี

(๑๐) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป ในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าต้องเจอกับปัญหามากมาย และพระองค์ก็ต้องอาศัยปฏิภาณแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ดังในกรณีของครอบครัวพราหมณ์ที่อยู่ในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายสามีนับถือศาสนาพราหมณ์แต่ภรรยานับถือศาสนาพุทธ และภรรยาก็สรรเสริญพระพุทธคุณอยู่ตลอดเวลา จนสามีไม่พอใจ คบพุดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา กระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง ภรรยาทำอาหารหล่น แล้วเปลี่ยนอุทานด้วยคำพุดที่แสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พราหมณ์เกิดความไม่พอใจยิ่งนัก จึงไปเพื่อจะเอาชนะด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจนปัญญาในการตอบปัญหาว่า “บุคคลก่าจัดอะไรได้จึงเป็นสุข ก่าจัดอะไรได้จึงไม่โศกเศร้า” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “พราหมณ์ พระอริยทั้งหลายสรรเสริญ การก่าจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษมียอดหวาน เพราะบุคคลก่าจัดความโกรธนั้นได้แล้วจึงไม่โศกเศร้า” ซึ่งหลังจากพระพุทธเจ้าแก้ปัญหาจบ พราหมณ์จึงเกิดความเลื่อมใสและยอมรับที่จะเป็นสาวกของพระองค์ ดังกล่าวนี้นี้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของพระพุทธเจ้า แสดงถึงความเป็นบรมครูของพระพุทธองค์อย่างหาใครเปรียบมิได้^{๖๓}

สรุปได้ว่า กลวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้ง ๑๐ นี้ ทรงพิจารณาเลือก ใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานที่ คือ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา เพื่อทำเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้น การใช้อุปกรณ์การสอน เป็นการนำเสนอต่าง ๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ทำตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู เป็นการสอนแบบไม่ต้องสอน การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถผสมกับปฏิภาณ การใช้อุปมาเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล เป็นการสอนที่เน้นหนักไปในด้านผู้นำชุมชน การรู้จักหวั่นและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ เป็นการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบามุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ การลงโทษและการให้รางวัล และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นความสามารถในการประยุกต์กลวิธีหรือเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเฉพาะคราว

^{๖๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๘/๒๗๕.

^{๖๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๔.

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานไปแล้ว มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะร่องรอยความแตกแยกกันทางความคิดเกี่ยวกับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นศาสดาสืบทอดต่อจากพระองค์ เพราะทรงให้ความสำคัญกับธรรมและวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วอย่างสูงยิ่งมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในฐานะผู้สืบทอดตำแหน่งศาสดา ทรงยกธรรมและวินัยนั้นไว้ในฐานะศาสดาแทนพระองค์เอง เป็นสิ่งแทนพระศาสดาและเป็นตัวพระศาสนาที่แท้จริง ดังข้อความที่ตรัสกับพระอานนตพุทธอุปัฏฐากในมหาปรินิพพานสูตรว่า

“อานนต บางทีพวกเธออาจจะคิดว่าปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากที่เราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ^{๖๔}

ภายหลังสมัยหลังพุทธปรินิพพานจะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองนั้น อำนาจต่าง ๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจจะไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดถือประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนา ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกัน แต่ละส่วนก็เป็นเอกเทศของกันและกัน และโดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่างแน่นแฟ้นมาโดยตลอดนั้น แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานในการสังคายนาพระธรรมวินัยแทบทุกครั้งจะต้องมีกษัตริย์ทรงถวายการอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือเถรวาทกับอักษริยวาท หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี ^{๖๕}

^{๖๔} ธี.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๑/๓๒๐.

^{๖๕} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๐.

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนสามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการบริหารประเทศ และเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธโดยอาศัยพระราชอำนาจของพระองค์ในการใช้นโยบายหลักธรรมวินัยในการบริหารประเทศ เช่น

- ๑) ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง
- ๒) ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้ห่างเหินจากมิถิลาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ
- ๓) เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือ เทียวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม
- ๔) ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือ ยกเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้าง ห้ามการฆ่าสัตว์บูชายัญ ด้วยกฎ “มา ฆาต” คือ ห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์
- ๕) ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปลูกสมุนไพรรักษาโรคในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน
- ๖) ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สิ่งกาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา
- ๗) ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องดูแลสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้และภพหน้า

ผลจากการปกครองโดยระบบธรรมาธิปไตย ทำให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีสัมพันธไมตรีกับพระองค์ มีเมืองเป็นอันมากที่ยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เพราะความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้าอโศกมหาราช ความสงบสุขจึงได้บังเกิดขึ้น^{๖๖} หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลีบุตรทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาอาจจะดำรงอยู่ไม่ยั่งยืนในประเทศอินเดียจึงสมควรส่งสมณทูตออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เพื่อว่าเมื่อเสื่อมสูญจากประเทศอินเดียแล้ว พระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์แก่โลกก็ยังมีปรากฏอยู่ในประเทศอื่น ๆ จึงทรงจัดส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น ๙ สาย ดังนี้

สายที่ ๑ พระมหาเทวเถรไปยังมหิสมณฑล (คือ แคว้นแคว้นข้างใต้ลำนํ้าโคทาวารี อันเป็นประเทศไมสอร์บัดนี้) แห่ง ๑

สายที่ ๒ ให้พระรักขิตเถรไปยังวันวาสีประเทศ (คือ แคว้นแคว้นกะนะระเหนือ อันเป็นเขตเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

สายที่ ๓ ให้พระธรรมรักขิตเถรไปยังปรันตปะประเทศ (คือ แคว้นแคว้นตอนชายทะเลข้างเหนือเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

^{๖๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

สายที่ ๔ ให้พระมหาธรรมรักขิตเถรไปยังมหารัฐประเทศ (คือ แคว้นแคว้นข้างยอดลำน้ำโคทาวารี) แห่ง ๑

สายที่ ๕ ให้พระมัจฉันติกะเถรไปยังกัมมิระและคันธาระประเทศ (คือ ที่เรียกว่าประเทศแคชเมียร์และอาฟกานิสถานบัดนี้) แห่ง ๑

สายที่ ๖ ให้พระมัจฉันเถรไปยังหิมวันตประเทศ (คือ มณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีเนปาลเป็นต้น) แห่ง ๑

สายที่ ๗ ให้พระมหาธรรมรักขิตเถรไปยังโยนโลกประเทศ (คือ เหล่าเมืองที่พวกโยนกได้มาเป็นใหญ่ อยู่ในแดนประเทศเปอร์เซียบัดนี้) แห่ง ๑

สายที่ ๘ ให้พระมหินทรเถร อันเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกไปยังลังกาทวีป แห่ง ๑

สายที่ ๙ ให้พระโสณะเถร กับพระอุตระเถร ไปยังสุวรรณภูมิประเทศ แห่ง ๑^{๖๗}

การที่พระสมณทูต คือพระโสณะเถรกับพระอุตระเถรนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ตามเส้นทางของชาวอินเดียซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิปรากฏมีหลายทางด้วยกัน คือ

ทางที่ ๑ มาทางบก โดยผ่านเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน

ทางที่ ๒ ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอลขึ้นที่อ่าวมะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทวาย ตะนาวศรีแล้วเดินบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี

ทางที่ ๓ ลงเรือข้ามมหาสมุทรเข้าสู่ช่องแคบมะละกา มาขึ้นบกบนแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกัมพูชาและจามปา

การอพยพครั้งใหญ่ ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวกันว่าชาวแคว้นกลิงกะ (แคว้นโอริสาปัจจุบัน) หนีภัยสงครามลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิและหมู่เกาะอินโดนีเซีย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะต้องมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิที่ชาวอินเดียได้มาสอนความเจริญให้มักจะเล่าถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นชาติยะมาจากอินเดีย ดังนั้นเมื่อพระโสณะและพระอุตระซึ่งนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่เป็นคนแรก อาจเป็นทางเรือหรือไม่ก็ทางบก โดยผ่านเบงกอลข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรี มาสู่นครปฐม อันเป็นเมืองหลวง ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า “ทวารวดี” พระโสณะและพระอุตระจึงได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวสุวรรณภูมิ เพราะอย่างน้อยก็มีชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้รู้เรื่องแล้ว จึงช่วยกันเผยแผ่ออกไปถึงชาวพื้นเมือง นั่นก็คือพวกมณัษย์มอญโบราณ และละว้าซึ่งเป็นพวกแรกในสุวรรณภูมิที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคนั้น ดังนั้น ชาวไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้ และในปัจจุบันมีประชากรไทยนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ ๙๔ และมีพุทธศาสนิกชนมากเป็นอันดับ ๔ ของโลก รองจากประเทศจีน ญี่ปุ่น และเวียดนามตามลำดับ^{๖๘}

^{๖๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

^{๖๘} วิกีพีเดีย พจนานุกรมเสรี, **ศาสนาพุทธในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.wikipedia.org.th>, [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ปัจจุบัน นับว่ามีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารในด้านต่าง ๆ วิธีชีวิตประจำวันของผู้คนก็เปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเป้าหมายไปตามวิถีชีวิต ตามค่านิยมของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อไม่ให้ผู้คนเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นล้าสมัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงมีวิธีเน้นการสอนโดยการแสดงธรรมเป็นส่วนใหญ่ การแสดงธรรมในปัจจุบันมีวิธีการต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

๑) การปฐกถา คือ การแสดงธรรมโดยการยืนหรือนั่ง แต่ไม่ได้อ่านคัมภีร์

๒) การอภิปราย คือ การจัดแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างทัศนะ โดยมีผู้ควบคุมการอภิปราย

๓) การสนทนา คือ รายการทางสื่อมวลชนที่จัดในรูปแบบให้พระภิกษุสามารถสนทนากับคฤหัสถ์ เพื่อสอบถามประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

๔) พิธีกรรายการ คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเผยแผ่ธรรมและสามารถสอดแทรกหลักธรรมได้ทุกขั้นตอน

๕) ผู้บรรยาย คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการทางสื่อมวลชน เพื่อบรรยายในรายการทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์

๖) การเขียนบทความผ่านทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์ มีการเผยแผ่แนวคิด ข้อธรรมผ่านบทความ โดยผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาจนำบทความนั้นไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เช่น พุทธานุภาพ หลวงตา หลวงพี่เท่ง เป็นต้น

๗) การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ทุกชนิด

๘) มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำชมพุทธศาสนสถาน และปูชนียสถานทางประวัติศาสตร์

๙) ครู อาจารย์ หรือวิทยากร ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนในสถานศึกษา เช่น โครงการพระภิกษุครูสอนหนังสือในโรงเรียนของกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

๑๐) การจัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ได้แก่ การดำเนินรายการทางสื่อมวลชนในหลายวิธี เช่น การเทศน์ ปาฐกถา สนทนาธรรม บรรยายธรรม เป็นต้น^{๖๔}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้^{๗๐} โดยรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไป มีดังนี้

^{๖๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, คู่มืออบรมนักเทศน์, (ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

^{๗๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

๑) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมิกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔) งานบรรพชาสามเณรอุดรธรรมา เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖) การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร เผยแผ่ธรรม วารสาร และการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗) การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจการกีฬา เป็นต้น^{๗๑}

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังคงเป็นการดำเนินการตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทางปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายนอก หรือปรโตโฆสะ คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน ปัจจัยภายในหรือโยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึกอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^{๗๒}

^{๗๑} บุญศรี พานะจิตต์, *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด*, หน้า ๒๑.

^{๗๒} วณิช สุรารัตน์, *ความคิดและความคิดสร้างสรรค์*, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๗.

หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ที่จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๗๓} ดังนี้

๑) อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔) แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธิธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นให้หมดไปโดยชอบ

๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักษาศีลฟังธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ฟัง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙) ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้เรียน

โดยรูปแบบกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น มีการดำเนินการดังนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียง

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือทางวิทยุ โทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

^{๗๓} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๔๔.

๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ยุวพุทธิกสมาคมประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

๕) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกันวันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย^{๗๔}

สรุปได้ว่า ปัจจุบันวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนเปลี่ยนไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเป้าหมายไปตามวิถีชีวิต ตามค่านิยมของผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อไม่ให้ผู้คนเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นล้าสมัย ดังนั้น รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้บูรณาการให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ งานพระธรรมทูต หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน งานบรรพชาสามเณรอุดรธรรมา การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน และการเผยแผ่ตามศักยภาพของวัดโดยเป็นโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด อนึ่ง รูปแบบของกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบด้วย การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด/ที่บ้าน การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรมในที่ประชุม การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ

๒.๓.๒ ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนแม่บท ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนแม่บท ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนแม่บท ให้อำนาจหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส ที่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตรี (๓) กำหนดให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ควบคุมส่งเสริมพระพุทธศาสนาใน ๖ ด้านคือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ของพระภิกษุสงฆ์ ในมาตรา ๓๗ ข้อ ๓ ยังได้กำหนดให้เจ้าอาวาส มีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์อีกด้วย^{๗๕}

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๗๕} กนก แสงประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

๒) ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกาศ ณ วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้ใช้บังคับตั้งแต่ถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป มีสาระสำคัญของระเบียบที่จะช่วยส่งเสริมให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มั่นคงก้าวหน้าดังนี้

๒.๑) ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดนโยบายและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีอุดมการณ์ ความรู้ความสามารถ ทักษะและวิธีการในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปอบรมสั่งสอนประชาชน ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบสัมมาอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติมีสำนักงานกลางตั้งอยู่ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒.๒) ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกลางประจำจังหวัด อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา พัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์และปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่น ๆ ตามที่ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดหรือมอบหมาย ให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีสำนักงานตั้งอยู่ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

๒.๓) ให้มีคณะกรรมการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประกอบด้วย กรรมการมหาเถรสมาคม ๓ รูป แม่กองงานพระธรรมทูต เจ้าคณะภาค ๕ รูป จาก ๕ หน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ (ทรท.) อธิบดีกรมการศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นกรรมการเลขานุการ และมีผู้ช่วยเลขานุการ จำนวน ๕ คน

๒.๔) ให้มีคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคในเขตการปกครองคณะสงฆ์ของจังหวัดนั้นเป็นที่ปรึกษา เจ้าคณะจังหวัด หรือผู้ที่เจ้าคณะจังหวัดมอบหมายเป็นประธาน รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นรองประธาน ผู้แทนเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และเลขานุการ จำนวน ๕ รูป แต่ไม่เกิน ๗ รูป ผู้แทนบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๘ รูป หัวหน้าส่วนราชการ และผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นกรรมการเลขานุการ และมีผู้ช่วยเลขานุการ จำนวน ๕ คน

๒.๕) คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ บริหารศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดนโยบายและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำกับดูแลและสนับสนุนส่งเสริมให้ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดได้ดำเนินกิจกรรมตามนโยบายและแผนแม่บท สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแผ่แก่บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนงานและงบประมาณการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ออกประกาศ มติ คำสั่ง ระเบียบ หรือ และอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการ

๒.๖) คณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีอำนาจและหน้าที่ บริหารศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ปฏิบัติตามนโยบายแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำกับบุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดให้ดำเนินกิจกรรมอย่างมีเอกภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดำเนินการพัฒนาศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัด ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแผ่แก่บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัด พิจารณาโครงการและเสนอแนะให้ความเห็นชอบงบประมาณต่าง ๆ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัด และเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำแผนปฏิบัติงานและงบประมาณประจำปีของจังหวัด ของงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กำกับจริยา จรรยาบรรณบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๗๖}

สรุปได้ว่า ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้อำนาจหน้าที่เพื่อดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยได้ให้อำนาจผู้เผยแผ่ ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ สามเณร ฆราวาส ทั้งบุคคลและองค์กร ให้มีอำนาจหน้าที่สนับสนุนหรือทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทุกแห่ง ทั้งในและต่างประเทศ โดยใช้วิธีต่าง ๆ ที่จะทำให้เผยแผ่ให้กว้างไกลทั่วถึง ซึ่งปัจจุบันได้มีการเผยแผ่หลักธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติไปหลายประเทศทั่วโลก มีการสร้างวัดไทยเพิ่มทุกปี ทุกประเทศได้มีมติยกย่องให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก คนไทยทั้งมวลสมควรจะได้ภาคภูมิใจ และทำนุบำรุงให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความมั่นคงยิ่งขึ้น คนไทยทุกคนสมควรหันมาสนใจในการรักษาศิลปปฏิบัติธรรมกันอย่างจริงจัง

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในทางโลกิยะ จุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาคุณภาพจิตใจของประชาชนในปัจจุบัน คือ ให้เป็นคนดี เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือ เป็นผู้มีธรรมะในการดำเนินชีวิต ได้แก่

๑) การเสียสละต่อส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ช่วยในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เพราะถ้าสมาชิกในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และยอมเสียสละผลประโยชน์ ส่วนตนจะทำให้สังคมพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมั่นคง

๒) การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบหน้าที่ เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เพราะถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในระเบียบวินัย รู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุข เช่น ข้าราชการทำหน้าที่บริการประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ย่อมทำให้เป็นที่ประทับใจรักใคร่ของประชาชนผู้มารับบริการ

๓) ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ เพราะหากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของประเทศชาติมาเป็นของตน รวมทั้งผู้นำหรือผู้ปกครอง/บริหารประเทศมีความซื่อสัตย์สุจริต ก็จะทำให้สังคมมีแต่ความเจริญ ประชาชนมีแต่ความสุข

^{๗๖} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

๔) ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวปรองดองและร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่หากคนในสังคมเกิดความแตกแยกทั้งทางความคิด และการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันจะทำให้สังคมอ่อนแอและล่มสลายในที่สุด

๕) ความละเอียดและเกรงกลัวในการทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีหิริโอตตัปปะ มีความเกรงกลัวและละเอียดในการทำชั่ว สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข เช่น นักการเมืองจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตไม่โกงกิน ไม่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้อง โดยต้องเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ประเทศชาติก็จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง^{๗๗}

ในทางโลกุตตระ เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคุณภาพจิตใจของประชาชน คือ

๑) วิกัมภณนิโรธ (วิกัมภณวิมุตติ) ดับหรือพ้นจากกิเลสด้วยการข่มไว้เช่นการดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญสมาธิถึงปฐมฌานย่อมข่มนิรวณไว้ได้ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น

๒) ตัทธกนิโรธ (ตัทธกวิมุตติ) ดับด้วยองค์นั้นๆคือดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับหรือธรรมตรงกันข้ามเช่นดับสักกายทิฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกอุปทานมออกได้เป็นการดับชั่วคราวกิเลสยังเกิดขึ้นได้อีก

๓) สมุจเฉทนิโรธ (สมุจเฉทวิมุตติ) คือดับด้วยตัดขาดคือดับกิเลสสิ้นเด็ดขาดด้วยโลกุตตรมรรคกิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นอีก

๔) ปฏิปัสสัทธินิโรธ (ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ) คือดับด้วยสงบระงับหมายถึงอาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้วบรรลุลोकุตตรผลกิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้วไม่ต้องขวนขวายเพื่อดับในขณะแห่งผลนั้นชื่อว่าปฏิปัสสัทธินิโรธ

๕) นิสสรณนิโรธ (นิสสรณวิมุตติ) ดับด้วยความปลอดโปร่งคือดับกิเลสสิ้นเชิงดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไปภาวนานั้นชื่อนิสสรณนิโรธ คือ อมตธาตุ ได้แก่ นิพพาน^{๗๘}

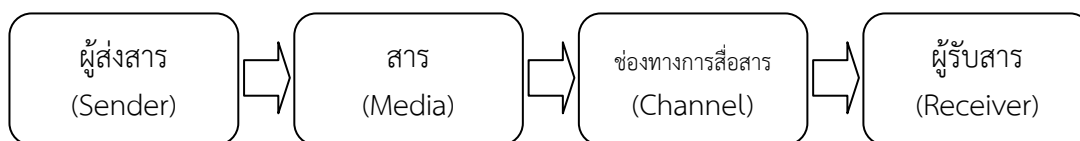
ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่ากระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอดสารซึ่งกระบวนการพัฒนาทางปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ที่มีความเกี่ยวพันจนเจือกันอยู่ ได้แก่ ปัจจยภายนอก หรือ ปรโตโสฆะ คือ การกระตุ้น การแนะนำ การสั่งสอน และปัจจยภายใน หรือ โยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึก อบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^{๗๙}

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการถ่ายทอดธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนเป็นการพิจารณาในบริบทของทฤษฎีองค์ประกอบกระบวนการสื่อสาร ดังนี้

^{๗๗} พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์ (วิจิตร ปสุโต), “ เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”, รายงานการวิจัย, (ฝ่ายวิชาการและวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๗๘} เสนาะ ผดุงฉัตร, วาทศาสตร์ ศิลปะเพื่อการพูด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๔.

^{๗๙} วณิช สุธารัตน์, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์, หน้า ๑๔๗.

แผนภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร^{๘๐}

จากแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงให้เห็น องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ตามทฤษฎีหรือแบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล (Berlo) ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสารไว้ดังนี้

๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเข้ารหัส (Encode) เนื้อหาข่าวสารได้มีความรู้ที่ดีในข้อมูลที่จะส่งสามารถปรับระดับให้เหมาะสมสอดคล้องกับผู้รับ

๒) สาร (Media) คือเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่ง

๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ให้ผู้รับได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕

๔) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้ที่มีความสามารถในการถอดรหัส (Decode) สารที่รับมาได้อย่างถูกต้อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบริบทขององค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Media) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ตามลำดับ ดังนี้

ก. ด้านผู้ส่งสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยคุณสมบัติของนักเผยแผ่หรือนักประชาสัมพันธ์ในเชิงวิชาการ มีดังนี้

โสดา ต้องฟังเป็น

สาเวตา ต้องพูดเป็น

อุคคเหตา ต้องเรียนเป็น

ธาระตา จำมั่นในเนื้อหาวิชา

วิญญาเปตวา หาอุบายให้คนอื่นเขารู้สึกเร็ว

กุสโลสทิตาสหิตตส ฉลาดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

โนครหการโก ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท^{๘๑}

^{๘๐} กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๘๑} พระราชสิมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี), *พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๘.

๑) ผู้ส่งสารที่ดีจึงต้องรู้หลัก ๗ ประการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่า สัปบุริสธรรม ๗ ประการ ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกาย ดังนี้

๑.๑) ธมมญญตา รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๑.๒) อุตถญญตา รู้จักเนื้อหาสาระความหมายความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์การสื่อสาร ที่แน่นอนชัดเจน

๑.๓) อุตตญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตนแล้วจะเปิดเผยตน สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดี ยิ่งผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุผล ผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๔) มตตญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสารคือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไป หรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๑.๕) กาลญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๑.๖) ปริสญญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่าผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไรการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

๑.๗) ปุคคปโรปรญญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^๒

๒) ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ผู้ส่งสารควรมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรกับผู้ฟังหรือผู้รับสาร ดังนั้น ผู้ส่งสารที่ดีจึงควรมีลักษณะคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ดังนี้

๒.๑) ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจซักถาม

๒.๒) ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะชวนให้เกิดความอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๒.๓) ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนและปรับปรุงตน อยู่อยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่างทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๒.๔) วตตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๒.๕) วจนุชโม อุดหนุนต่อถ้อยคำคือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำใดถาม คำล่วงเกินตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อุดหนุนได้ไม่เบือนหน้าไม่เสียอารมณ์แม้บางครั้ง อาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอก ขัดขวางต่อต้านเผยแผ่ธรรม

^๒ ๒. อ.ส.ต.ดก (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

๒.๖) คมกิริยจ กถกตดา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๒.๗) โนจฺจุราเนนียโยเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธคำรัส แต่ต้องรู้จัก ชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร^{๘๓}

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่ธรรมของผู้เผยแผ่จักต้องให้เกิดความงามในเบื้องต้นในท่ามกลางและในที่สุด ตามพุทธวิธี ๔ ส. คือ

๓.๑) สนทสสนา แจ่มแจ้ง คือ สอนได้แจ่มแจ้งสอนได้แจ่มแจ้งดูเห็นด้วยตาของตนเอง ดังคำขึ้นขมนิยมยกย่องว่าเทศนาของพระพุทธองค์แจ่มแจ้งเหลือเกิน “เหมือนจับภาชนะที่คว่ำให้หงาย เหมือนเปิดช่องที่ปิดอยู่ เหมือนการจุดประทีปในที่มืด เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง”

๓.๒) สมหาปนา จุงใจ คือ สอนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนายึดมั่นในหลักศีลธรรมและค่านิยมที่ดีงามและเชื่อมั่นในหลักกรรม

๓.๓) สมุตเตชนา ปลุกให้กล้า คือ สอนให้มีความพยายามในการปฏิบัติตามหลักกรรมและศาสนพิธีโดยเฉพาะมีการนำการบริหารจัดการและการเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๓.๔) สมปหังสนา ร่าเริง คือ สอนให้สนุกด้วยลีลาที่หรรษาทำให้ผู้ฟังรักที่จะเรียนรู้ และไม่คิดล้มเลิกการเรียนรู้พระพุทธศาสนา^{๘๔}

๔) ปฏิปทาอันน่าเลื่อมใสของผู้เผยแผ่ คือ ประการสำคัญที่สุดของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือผู้เผยแผ่ธรรม ซึ่งในที่นี้ได้แก่ พระสงฆ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำรงไว้ซึ่งปฏิปทานที่น่าเลื่อมใส โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเกิดขึ้นในตนด้วยการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด ดังที่ พระพุทธเจ้าได้ทรงย้ำความสำคัญของพระวินัยไว้แก่พระอานนท์เป็นปัจฉิมวาจาก่อนปรินิพพานว่า “อานนท์ บางทีพวกเธอคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลายหลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๘๕}

วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรม คำสอนนั้นและเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็ถือว่าการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๘๖} และวินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๘๗}

^{๘๓} อด.สตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, หน้า ๔๕.

^{๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๘๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวัย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

ความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะหว่า “วิธิวิเสสณยตฺตา วินยฺนโต เจว กายวานานํ วินยตฺถวิทฺติ อโย วินโยติ อุกฺขาโต” แปลว่า วินัยนั้นอันท่านผู้รู้หรือรณแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกําลังกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิธินัย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย

วิเสสณย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยฺน คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาว่าที่เป็นอยู่

พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๘๘}

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ หรือ พระบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้น ๆ เพื่อให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๘๙} พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาบัญญัติขึ้นนับแต่ช่วงตอนกลางแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา ไม่มีการจัดเป็นหมวด ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญ และไม่มีการจัดเรียงลำดับข้อ ต่อเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายใต้การนำของพระมหากัสสปเถระ จึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ รวมเรียกว่า พระวินัย^{๙๐} คือ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ข้อ^{๙๑} สำหรับภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ^{๙๒}

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทหรือบัญญัติพระวินัย โดยมีรูปแบบที่แน่นอน ดังนี้

- เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ เช่นนั้นเป็นอย่าง ๆ ไป

- ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

- ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ

^{๘๘} พุทธศาสนิก (เจื้อม อินทปญโญ), **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๘๙} แสง อุดมศรี, **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๙๐} คณะจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๙๑} วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^{๙๒} วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

วินัยหรือสิกขาบทนี้ประกอบด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือ พระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอก เช่น คฤหัสถ์ทั้งหลายตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครองและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ เป็นต้น แม้ภิกษุณีที่ทรงตั้งขึ้นในภายหลังก็ทรงบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ ขึ้นเป็นวินัยเช่นกัน ส่วนผู้ที่สมัครจะเข้าเป็นสมาชิกแต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างไม่ครบถ้วน ก็อาจจะรับเข้ามาเป็นสามเณรหรือสามเณรีก่อน โดยมีฐานะและสิทธิแห่งความเป็นสมาชิกยังไม่สมบูรณ์ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ ๑๐ ข้อ ซึ่งรวมอยู่ในประมวลกฎหมายที่เรียกว่าวินัยนี้^{๙๓}

โดยสรุป ประโยชน์ของพระวินัยตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า มีดังนี้

ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

- สงฆ์สุญฺตยา เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ พระองค์ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความเห็นชอบร่วมกัน

- สงฆ์ผาสฺตยา เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ หรือเพื่อความสำราญแห่งหมู่

ว่าด้วยประโยชน์

- ทุมฺมงฺกนํ ปุคฺคสถานํ นิคฺคหยา เพื่อข่ม หรือเพื่อกำจัดบุคคลผู้เก้อยาก คือเพื่อกำราบคนผู้มีความเกียจคร้านมีความประพฤติดุราม

- เปสฺสณํ ภิกฺขุณฺโณ ผาสฺวิหาราย เพื่อความอยู่เป็นผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลดีงามเป็นที่รัก

ว่าด้วยประโยชน์แห่งความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจ

- ติฏฺฐิมมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อปิดกั้นและเพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือเพื่อระงับปิดกั้นทางอันเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายในหรือภพหน้า

- สมฺปรากยิกานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตาทาย เพื่อบำบัด และเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือเพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ที่จะมาภายในหรือภพหน้า

ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน

- อปฺปสนฺนํ ปสฺสทยา เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

- ปสนฺนํ ภิกฺขุโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา

- สทฺธมฺมภู ฐิตียา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

- วินยฺนุคฺคหยา เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือทำให้มีบทบาทสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบของหมู่สงฆ์ เพื่อความสนับสนุนความมีวินัย ให้หนักแน่น มั่นคงยิ่งขึ้น^{๙๔}

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๔๓๓.

^{๙๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๒.

สรุปได้ว่า ผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้คือ พระสงฆ์ จำเป็นต้องมี คุณลักษณะส่วนบุคคลหลากหลายประการ คือ (๑) คุณสมบัติของนักเผยแผ่ ได้แก่ ฟังเป็น พูดเป็น เรียนเป็น จำแนก มีอุบายแก่ผู้ฟัง ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ และไม่ก่อการ ทะเลาะวิวาท (๒) คุณสมบัติของผู้รู้ ได้แก่ รู้หลักการ รู้ความหมาย รู้จักตนเอง รู้จักความพอดี รู้จัก เวลา รู้จักสังคม และรู้จักความแตกต่างของแต่ละบุคคล (๓) คุณสมบัติของกัลยาณมิตร ได้แก่ น่ารัก น่าเคารพ ชี้แจงได้ อุดมต่อถ้อยคำ อธิบายโดยลึกซึ้ง และไม่ชี้หน้าในทางที่ผิด (๔) คุณสมบัติที่งดงาม ได้แก่ สอนได้แจ่มแจ้ง สอนได้จริงใจ สอนให้เกลี้ยกล่อม และสอดให้รำเรง อย่างไรก็ตาม ประการสำคัญ ที่สุดของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือผู้เผยแผ่ธรรม ซึ่งในที่นี้ได้แก่ พระสงฆ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้อง ดำรงไว้ซึ่งปฏิปทาที่น่าเลื่อมใส โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเกิดขึ้นในตนด้วยการประพฤติ ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด ประพฤติตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต เว้นการประพฤติในข้อที่ พระพุทธเจ้าทรงห้าม นั่นเอง

ข. ด้านสาร

สาร (Media) หมายถึง ข้อความ ถ้อยคำ เรื่องราว^{๔๕} ในที่นี้ ได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรมคำ สอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยลักษณะและคุณสมบัติที่ดีของสาร ในทางพระพุทธศาสนานั้น ต้อง มาจากจิตที่ฝึกดีแล้วและควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

- สัจจะ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่ บิดเบือน
- ตถตา เรื่องที่เสนอหรือสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่ แต่งแต้มใส่สีตีไข่
- กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ เสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ
- อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๔๖}

โดยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สมควรส่งเสริมให้นำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมนั้น ผู้วิจัยได้ประมวลไว้ ดังนี้

(๑) เบญจศีลและเบญจธรรม

คำว่า “ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย”^{๔๗} นอกจากนี้ยังแปลได้อีกหลาย อย่าง เช่น ความประพฤติที่ดีทั้งกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับ ควบคุมการและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจาก โทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดีขึ้น ความสุจริตทั้งกายวาจาและอาชีพ^{๔๘}

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๒๒๑.

^{๔๖} อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๓๔.

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๔๖.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๑.

ศีล ได้แก่ ข้อประพฤติก่อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ส่วนคำว่า “ธรรม หมายถึง คุณความดี”^{๙๙} นอกจากนี้ยังแปลได้อีกหลายอย่าง เช่น สภาพที่ทรงไว้ ธรรมชาติ ความจริง ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติก่อชอบ ธรรมเนียม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๑๐๐} ดังนั้น ธรรม จึงได้แก่ สภาพที่ทรงไว้แห่งผู้ปฏิบัติธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว สำหรับคำว่า “เบญจศีล หมายถึง ศีล ๕”^{๑๐๑} และคำว่า “เบญจธรรม หมายถึง ธรรม ๕ ประการ หรือความดี ๕ อย่างที่ควรประพฤติคู่กันไปกับการรักษาเบญจศีล”^{๑๐๒}

เบญจศีล^{๑๐๓} คือ ศีล ๕ ได้แก่

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต คือ ไม่ทำลายชีวิต ได้แก่ ความประพฤติก่อหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ การไม่ลักขโมย ได้แก่ ความประพฤติก่อหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สิน และกรรมสิทธิ์

๓) กาเมสุมิจฉารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดมิตในกาม คือ ไม่ประพฤติดมิตในกามทั้งหลาย ได้แก่ ความประพฤติก่อหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจในคู่ครองของตนเอง

๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการกล่าวเท็จ คือ ไม่พูดเท็จ ได้แก่ ความประพฤติก่อหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวงตบตรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

๕) สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย คือ สุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ ไม่เสพของมึนเมา ได้แก่ ความประพฤติก่อหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาท พลังพลาดมัวมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

ศีลข้อที่ ๑ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย

ศีลข้อที่ ๒ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความมือไว

ศีลข้อที่ ๓ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความใจเร็ว

ศีลข้อที่ ๔ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขี้ปิด

ศีลข้อที่ ๕ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขาดสติ

เบญจธรรม^{๑๐๔} คือ ธรรม ๕ ข้อที่เกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ได้แก่

๑) เมตตาและกรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน อยากระหว่างกันมีความสุข ความเจริญและความสงสารคิดอยากจะช่วยให้พ้นทุกข์ พ้นภาวะวิฤติที่เขา กำลังประสบอยู่ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต บุคคลควรเจริญเมตตาและกรุณา ซึ่งมีคุณูปการแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้

^{๙๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๕๙๗.

^{๑๐๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

^{๑๐๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๗๒.

^{๑๐๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๗.

^{๑๐๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

^{๑๐๔}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๒/๒๒๗.

๒) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางสุจริต ซึ่งหมายเอาการปฏิบัติครบวงจร ครอบ คลุมไปถึงด้านต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะ

๓) กามสังวร หมายถึง ความสังวรในกาม หรือ ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเอง ในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

๔) สัจจะ หมายถึง ความสัตย์ หรือ ความซื่อตรง

๕) สติสัมปชัญญะ หมายถึง การระลึกได้และรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ คือ พัฒนาตนเองให้ เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้จักตัวเสมอว่าขณะนี้กำลังทำอะไรอยู่ เป็นกิจที่ควรทำหรือไม่ ระวังไม่ให้เป็นคน ประมาทในการดำเนินชีวิต

ธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๑

ธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๒

ธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๓

ธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๔

ธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ เกื้อกูลเบญจศีล ข้อที่ ๕

(๒) อริยสัจ ๔^{๑๐๕} โดยที่ อริยสัจ หมายถึง ของจริงอันประเสริฐ ของจริงอันห่างไกลจาก กิเลส ของจริงอันยังความเป็นพระอริยเจ้าให้สำเร็จ^{๑๐๖} ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงหมายถึง ความจริงอยู่ ๔ ประการ ประกอบด้วย ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ^{๑๐๗} หรือความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้เป็นอริยชน และ ความจริงอันทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติห่างไกลจากข้าศึก^{๑๐๘} ซึ่งได้แก่ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ดังนี้

๑) ทุกข์ คือ การมีอยู่ของทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความ โกรธ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความกลัวและความผิดหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัดพรากจาก ของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดชังเป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดในขั้นทั้ง ๕ ล้วนเป็นทุกข์ ในพระอภิธรรมปิฎก ได้มีการกล่าวถึงเรื่องทุกข์ ไว้ ดังนี้

๑.๑) ขาติ คือ ความเกิด เป็นทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความหยั่งลง ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งขั้น ความได้อายตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ขาติ^{๑๐๙}

๑.๒) ชรา คือ ความแก่ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความ มีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวยุ่น ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่า สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชรา^{๑๑๐}

^{๑๐๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๘.

^{๑๐๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๙.

^{๑๐๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๓/๕๙๘.

^{๑๐๘} วคิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๑/๑๖๓.

^{๑๑๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๒/๑๖๔.

๑.๓) มรณะ คือ ความตาย เป็นทุกข์ ได้แก่ ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า มรณะ^{๑๑๑}

๑.๔) โสกะ คือ ความโศก เป็นทุกข์ ได้แก่ ความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความแห้งผากภายใน ความแห้งกรอบภายใน ความเกรียมใจ ความโทมนัส ลูกศรคือความโศก ของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโศกทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวด้วยโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทวิภูษิกระหบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระหบ นี้เรียกว่า โสกะ^{๑๑๒}

๑.๕) ปริเทวะ คือ ความคร่ำครวญ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความร้องไห้ ความคร่ำครวญ กิริยาที่ร้องไห้ กิริยาที่คร่ำครวญ ภาวะที่ร้องไห้ ภาวะที่คร่ำครวญ ความบ่นถึง ความพรวดเพื่อ ความรำไห้ ความพิโรธรำพัน กิริยาที่พิโรธรำพัน ภาวะที่พิโรธรำพันของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโศกทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวด้วยโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทวิภูษิกระหบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระหบ นี้เรียกว่า ปริเทวะ^{๑๑๓}

๑.๖) ทุกข์ คือ ความทุกข์กาย ความไม่สบาย ความเจ็บป่วยทางกาย เป็นทุกข์ ได้แก่ ความไม่สำราญทางกาย ความทุกข์ทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญเป็นทุกข์ อันเกิดแต่กายสัมผัส นี้เรียกว่า ทุกข์^{๑๑๔}

๑.๗) โทมนัส คือ ความทุกข์ใจ ความเสียใจ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความไม่สำราญทางใจ ความทุกข์ทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดแต่เจตีสัมผัสกิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญเป็นทุกข์ อันเกิดแต่เจตีสัมผัส นี้เรียกว่า โทมนัส^{๑๑๕}

๑.๘) อุปายาส คือ ความคับแค้นใจ เป็นทุกข์ ได้แก่ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะที่คับแค้น ภาวะที่คับแค้น ของผู้ที่ถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโศกทรัพย์ ความเสื่อมเกี่ยวด้วยโรค ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทวิภูษิกระหบ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่งกระหบ หรือผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระหบ นี้เรียกว่า อุปายาส^{๑๑๖}

๑.๙) อัปปียสัมปโยค คือ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ ได้แก่ การไปร่วม การมาร่วม การประชุมร่วม การอยู่ร่วมกับอารมณ์อันไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่เป็นที่รักใคร่ ไม่เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือจากบุคคลผู้ปรารถนาแต่สิ่งที่มีโทษ ประโยชน์ ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่ผาสุก ไม่ปรารถนาความหลุดพ้นจากโยคะของเขา การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า อัปปียสัมปโยค^{๑๑๗}

^{๑๑๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๓/๑๖๔.

^{๑๑๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๔/๑๖๔.

^{๑๑๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๕/๑๖๔-๑๖๕.

^{๑๑๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๖/๑๖๕.

^{๑๑๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๗/๑๖๕.

^{๑๑๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๘/๑๖๕.

^{๑๑๗} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔๙/๑๖๕.

๑.๑๐) ปิยวิปโยค คือ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก เป็นทุกข์ ได้แก่ การไม่ไปร่วม การไม่มาร่วม การไม่ประชุมร่วม การไม่อยู่ร่วมกับอารมณ์อันเป็นที่ปรารถนาเป็นที่รักใคร่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือจากบุคคลผู้ที่มีประโยชน์ มุ่งความเกื้อกูล มุ่งความผาสุก มุ่งความเกษมจากโยคะของเขา เช่น มารดา บิดาพี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อำมาตย์ ญาติ หรือสายโลหิต การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ปิยวิปโยค^{๑๑๘}

๑๑) อิจฉิตาลาภะ คือ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น เป็นทุกข์ ได้แก่ เหล่าสัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอขอเราอย่าได้มีความเกิดเป็นธรรมดา หรือขอความเกิดอย่าได้มาถึงเราเลยนะ ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา เหล่าสัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ เหล่าสัตว์ผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นเป็นธรรมดา ต่างก็เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอ ขอเราอย่าได้เป็นผู้มีความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นเป็นธรรมดาเลย ขอความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นอย่าได้มาถึงเราเลยนะ ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความต้องการ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ นี้เรียกว่า อิจฉิตาลาภะ^{๑๑๙}

๑.๑๒) ปัญจุปปาทานขันธ คือ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ได้แก่ รูปอุปาทานขันธ (กองรูปที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) เวทูปาทานขันธ (กองเวทนาที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) สัญญูปาทานขันธ (กองสัญญาที่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน) สังขารูปาทานขันธ (กองสังขารเป็นอารมณ์ของอุปาทาน) และวิญญูปาทานขันธ (กองวิญญูเป็นอารมณ์ของอุปาทาน) โดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ เหล่านี้เรียกว่า ปัญจุปปาทานขันธ^{๑๒๐} ดังพุทธพจน์ว่า “สงขิตเตนปัญจุปปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา แปลว่า ว่าโดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นตัวทุกข์”^{๑๒๑}

ดังกล่าวนี้นี้ คือ ทุกข์ ได้แก่ สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง อาการแห่งทุกข์ที่ปรากฏขึ้นหรืออาจปรากฏขึ้น ได้แก่ คน สภาพที่ทนได้ยาก ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คือ ทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ^{๑๒๒}

๒) สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์^{๑๒๓} ต้นเหตุ ที่เกิด^{๑๒๔} โดยเหตุแห่งทุกข์เพราะอวิชชาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าทรงหมายเอา ตัณหาอันประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนัด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ

^{๑๑๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๐/๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๑๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๑/๑๖๖.

^{๑๒๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๒/๑๖๖.

^{๑๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗-๓๘๙/๓๒๔-๓๒๘.

^{๑๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๕.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๑๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๗๓.

๒.๑) กามตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในกามารมณ์ ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย สัมผัสทางใจ ที่น่าใคร่น่าปรารถนาน่าพอใจ เช่น อยากเห็นรูปที่สวยงาม ๆ อยากฟังเสียงเพราะ ๆ อยากดมกลิ่นที่หอม ๆ อยากรับประทานอาหารที่มีรสอร่อย ๆ อยากสัมผัสถูกต้องสิ่งที่นุ่มนวลอ่อนละมุน อยากจะประสบแต่อารมณ์ที่น่ายินดี น่าพอใจ ประทับใจซึ่งความต้องการดังกล่าวนี้ ล้วนเป็นเหตุที่ตั้งชวนให้ลุ่มหลง เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจ

ในทางธรรม คำว่า “กาม” อธิบายได้ใน ๒ ลักษณะ คือ วัตถุกาม และกิเลสกาม ดังนี้

วัตถุกาม หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่ายินดีพอใจใน วัตถุกาม หมายถึง วัตถุที่เป็นเหตุให้ใคร่ ให้อยากได้ทุกประเภท ตั้งแต่วัตถุหยาบ ๆ เช่น ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ นำเอาไปไหนมาไหนได้ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ และทรัพย์ที่นำไปไหนมาไหนไม่ได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เรือกสวน ไร่ นา ไปจนถึงวัตถุอันละเอียดที่เรียกว่า วัตถุอันเป็นทิพย์ ดังในกามสูตรนิทเทสที่พระสารีบุตร อธิบายเกี่ยวกับกามสูตรไว้ว่า วัตถุกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ เครื่องปูลาด เครื่องนุ่งห่ม ทาสหญิง ชาย แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ที่นา ที่สวน เงิน ทอง หมูบ้าน นิคม ราชธานี แคว้น ขนบท กองพลรบ คลังหลวง และวัตถุที่น่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่งเหล่านี้ ชื่อว่าวัตถุกาม^{๑๒๕}

อีกอย่างหนึ่ง กามที่เป็นอดีต ที่เป็นอนาคต ที่เป็นปัจจุบัน กามที่เป็นภายใน ที่เป็นภายนอก ที่เป็นทั้งภายในและภายนอก กามอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างประณีต กามที่เป็นของสัตว์ ในอบาย ที่เป็นของมนุษย์ ที่เป็นของทิพย์ กามที่ปรากฏเฉพาะหน้า ที่เนรมิตขึ้นเอง ที่ไม่ได้เนรมิตขึ้นเอง ที่ผู้อื่นเนรมิตให้ กามที่มีผู้ครอบครอง ที่ไม่มีผู้ครอบครอง ที่ยึดถือว่าเป็นของเรา ที่ยึดถือว่าเป็นของเรา สภาวะธรรมที่เป็นกามาวจร ที่เป็นรูปาวจร ที่เป็นอรูปาวจรแม้ทั้งปวง กามที่เป็นเหตุเกิดแห่ง ตัณหา เป็นอารมณ์แห่งตัณหา ที่ชื่อว่ากาม เพราะมีความหมายว่าน่าปรารถนา น่ายินดี น่าลุ่มหลง เหล่านี้เรียกว่า วัตถุกาม^{๑๒๖} วัตถุเหล่านี้ ได้ชื่อว่า เป็นวัตถุกาม เพราะเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายอยากได้ อยากมีไว้ ครอบครองเป็นสมบัติของตนเอง เมื่อมีแล้ว ได้แล้วก็ไม่รู้จักพอ ยังอยากจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

กิเลสกาม หมายถึง กิเลสเป็นเหตุใคร่ ได้แก่ ความใคร่ที่มีอยู่ภายในจิตใจ เป็นสภาวะที่ต้องการ ความอยากได้ ความดิ้นรน กระสับกระส่าย ที่มีอยู่ภายในจิตใจ นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ในกามสูตรนิทเทส อธิบายว่า กิเลสกามนี้ คือ ความพอใจ ความกำหนด ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ความดำริ ความกำหนด ความกำหนดด้วยอำนาจความดำริชื่อว่ากาม ได้แก่ ความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ ความกำหนดด้วยอำนาจความใคร่ ความเพติดเพลิดด้วยอำนาจความใคร่ ความทะยานอยากด้วยอำนาจความใคร่ ความเยื่อใยด้วยอำนาจความใคร่ความเร้าร้อนด้วยอำนาจความใคร่ ความสยบด้วยอำนาจความใคร่ ความติดใจด้วยอำนาจความใคร่ หวังน้ำคือความใคร่ กิเลสเครื่องประกอบ คือความใคร่ กิเลสเครื่องยึดมั่นคือความใคร่ กิเลสเครื่องกั้นจิตคือความพอใจด้วยอำนาจความใคร่ใน กามทั้งหลาย กามเหล่านี้เรียกว่า กิเลสกาม^{๑๒๗}

^{๑๒๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๑.

^{๑๒๖} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๒.

^{๑๒๗} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๒.

ความใคร่ที่มีอยู่ภายในจิตใจ หรือความนึกคิดของบุคคลทั่วไปในเรื่องงาม ที่ชื่อว่า กิเลสงาม คือ เป็นสภาวะที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ แต่เมื่อใดที่มีสิ่งเร้ามากระตุ้นหรือยั่วทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แล้ว กิเลสงามที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจก็จะมีปฏิกิริยาตอบสนองขึ้นมาทันที

๒.๒) ภาวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในความมีความเป็นหรือในภพ ในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวอธิบายความหมายของคำว่าภาวตัณหา หมายถึง ความกำหนด ความกำหนดนึก ความกำหนดนึกแห่งจิตที่สหระคต (กำกับกัน ร่วมกัน) ด้วยภวทัญญู นี้เรียกว่า ภาวตัณหา^{๑๒๘} ความทะยานอยากในความมีความเป็น หมายถึง ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น อยากเป็นคนสวย อยากเป็นคนรวย อยากเป็นคนสุขภาพดี อยากเป็นที่นับหน้าถือตาของบุคคลทั่วไป และต้องการจะให้เป็นอย่างนั้นตลอดไป ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ยอมรับไม่ได้หรือไม่ยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำทุกอย่างทุกวิธีที่จะรักษาความมีความเป็นนั้นไว้ โดยที่สุดแม้กระทั่งความอยากมีชีวิตอยู่นาน ๆ ไม่อยากตาย ส่วนความทะยานอยากในภพ หมายถึง ความอยาก ความติดใจที่จะเกิดเป็นมนุษย์ ความอยากเกิดในสวรรค์ ความอยากเกิดในพรหมโลก

ในพระอภิธรรมปิฎกให้คำจำกัดความ คำว่า ภาวตัณหา หมายถึง ความพอใจในภพ ความยินดีในภพ ความเพลิดเพลินในภพ ความปรารถนาภพ ความเยื่อใยในภพ ความร่ำร้อนเพราะภพ ความสยบในภพ ความหมกมุ่นในภพ นี้เรียกว่า ภาวตัณหา^{๑๒๙} สำหรับเหตุหรือปัจจัยให้เกิดภาวตัณหา ในตัณหาสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เจื่อนต้นแห่งภวตัณหาย่อมไม่ปรากฏ ในกาลก่อนแต่นี้ ภาวตัณหาไม่มี แต่ภายหลังจึงมี เพราะเหตุนี้ เราจึงกล่าวคำอย่างนี้ว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาวตัณหาที่มีขึ้นนี้เป็นปัจจัยจึงปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าว ภาวตัณหาว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของภาวตัณหา ควรกล่าวว่า อวิชชา...อวิชชาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ภาวตัณหาบริบูรณ์ภาวตัณหาที่มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้”^{๑๓๐}

๒.๓) วิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่^{๑๓๑} เป็นความอยากในเชิงปฏิเสธ กล่าวคือ ตนเองไม่พอใจไม่ปรารถนาสิ่งใดแล้ว ก็อยากที่จะไม่เป็นอย่างนั้น ๆ เช่น อยากไม่แก่ อยากไม่เจ็บป่วย อยากไม่ตาย อยากไม่ให้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นที่ไม่พอใจ ไม่ปรารถนา อีกความหมายหนึ่ง วิภวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในวิภพ หรือความทะยานอยากที่ปราศจากภพ^{๑๓๒}

^{๑๒๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๖/๕๗๓.

^{๑๒๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๙๕/๕๖๒.

^{๑๓๐} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๒/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๑/๘๖.

^{๑๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๐/๙๘.

ในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวอธิบายความหมายของคำว่า วิภวตัณหา หมายถึง ความกำหนด ความกำหนดนึก ความกำหนดนึกแห่งจิตที่สหระคตด้วยอุจเฉททิฏฐิ (อุจเฉททิฏฐิ แปลว่า เห็นว่าขาดสูญ เช่น เห็นว่าคนและสัตว์จุติจากอัตภาพนี้แล้วขาดสูญ) นี้เรียกว่า วิภวตัณหา^{๑๓๓}

ในสัมมาทิฏฐิสูตร แสดงตัณหาไว้ ๖ ประการ ดังนี้

- รูปตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในรูป
- สัททตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในเสียง
- คันธตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในกลิ่น
- รสตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในรส
- โผฏฐัพพตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในโผฏฐัพพะ
- อัมมตัณหา หมายถึง ตัณหา คือ ความทะยานอยากในธรรมารมณ์ หรือ ตัณหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของสิ่งทั้ง ๕ ข้างต้นที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว^{๑๓๔}

ตัณหาเป็นสาเหตุให้ต้องเวียนเกิดตายในภพต่อไป เมื่อบุคคลเต็มไปด้วยตัณหาที่ครอบงำจิตใจแล้วก็ดิ้นรนไปตามอำนาจของตัณหาที่นั่นอย่างไม่มีที่สิ้นสุดแล้ว ก็ย่อมเป็นเหตุให้ทำกรรมต่าง ๆ ทั้งถูกและผิด กรรมที่ทำด้วยอำนาจของตัณหาที่นั่นเอง เป็นพลังส่งเสริมให้ไปเกิดในภพใหม่ จะเกิดในภพอย่างไรนั้นสุดแล้วแต่กรรมที่ตกลงไปจะเป็นสิ่งที่คอยจำแนกให้ดีหรือเลว ดังข้อความในจุฬกัมมวิภังคสูตร ที่กล่าวว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๓๕}

๓) นิโรธ หมายถึง ความดับ^{๑๓๖} คือ ความดับทุกข์ ดับตัณหาได้สิ้นเชิง ภาวะปลอดทุกข์ เพราะไม่มีทุกข์ที่จะเกิดขึ้นได้ หมายถึง พระนิพพาน^{๑๓๗} ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสละคืน ความพ้น ความไม่ติด^{๑๓๘}

ในปฏิสัมภิทามรรค แบ่งนิโรธออกเป็น ๕ อย่าง หรือ ๕ ระดับ

๓.๑) วิกขัมภณนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญปฐมฌาน ดับนิวรณ์ได้ด้วยการข่มไว้ (สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ เป็นวิกขัมภณนิโรธทั้งหมด เพราะนับแต่เข้าถึงปฐมฌานแล้วเป็นต้นไป อกุศลธรรมทั้งหลายมีนิวรณ์เป็นต้น ย่อมถูกข่มให้ระงับดับไปเอง แต่กัณฑ์ชั่วเวลาที่อยู่ในฌานสมาบัติเท่านั้น หรือเปรียบเป็นการดับกิเลสแบบเอาหินทับหญ้า)

๓.๒) ตทังคนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญสมาธิถึงขั้นชำแรกทำลายกิเลส ดับความเห็นผิดต่าง ๆ ลงได้ ด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับกัน

๓.๓) สมุจเจทนนิโรธ ได้แก่ การที่ผู้เจริญโลกุตตรมรรค ซึ่งให้ถึงความสิ้นกิเลส ดับกิเลสลงได้ด้วยการตัดขาด (หมายถึง อริยมรรคทั้ง ๔ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรคอนาคามิมรรค และอรหัตมรรค เปรียบเหมือนต้นไม้อูกสายฟ้าฟาด หรือขุติรากถอนโคนทั้ง)

^{๑๓๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๖/๕๗๓.

^{๑๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๖/๙๑.

^{๑๓๕} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๘๐.

^{๑๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๖๓๗.

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๘.

^{๑๓๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๑/๓๓๒.

๓.๔) ปฏิปัสสัทธินิโรธ ได้แก่ การดับกิเลสในขณะแห่งผล โดยเป็นภาวะที่กิเลสราบคาบไปแล้ว (หมายถึง อริยผลทั้ง ๔ คือ โสตาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล เป็นภาวะสงบเรียบร้อยสนิท เพราะกิเลสได้ถูกมรรคตัดขาดระงับดับสิ้นไปแล้ว)

๓.๕) นิสสรณนิโรธ ได้แก่ การดับกิเลสซึ่งเป็นภาวะพ้นออกไปแล้วจากกิเลส ดำรงอยู่ต่างหาก ห่างไกลจากกิเลส ไม่เกี่ยวข้องกับกิเลสเลย เป็นภาวะที่ปลอดโปร่งเป็นอิสระ^{๑๓๙}

๔) มรรค แปลว่า ทาง^{๑๔๐} หนทาง ซึ่งหากโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติในถึงความดับทุกข์ และหากว่าโดยระดับการให้สำเร็จกิจ คือ ทางอันให้ถึงความเป็นอริยบุคคลแต่ละขั้น^{๑๔๑} มรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ดังนี้

๔.๑) สัมมาทิฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ หมายถึง ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์) นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ^{๑๔๒}

๔.๒) สัมมาสังกัปปะ แปลว่า ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ^{๑๔๓}

๔.๓) สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ หมายถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา^{๑๔๔}

๔.๔) สัมมากัมมันตะ แปลว่า การกระทำชอบหรือการงานชอบ หมายถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ^{๑๔๕}

๔.๕) สัมมาอาชีวะ แปลว่า อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ^{๑๔๖}

๔.๖) สัมมาวายามะ แปลว่า เพียรชอบหรือพยายามชอบ หมายถึง สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ใญ่บุญญ์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ^{๑๔๗}

^{๑๓๙} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๗/๕๘๔.

^{๑๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๘๘๑.

^{๑๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๙.

^{๑๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

ความเพียรทั้ง ๔ นี้ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า สัมมปปธาน แปลว่า ความเพียรที่ตั้งไว้โดยชอบหรือความเพียรที่ถูกต้อง หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ปธาน ๔ คือ สังวรปธาน (เพียรระวัง) ปหานปธาน (เพียรละ) ภาวนापธาน (เพียรเจริญ) และอนุรักษนาปธาน (เพียรรักษา)^{๑๔๘}

๔.๗) สัมมาสติ แปลว่า ระลึกรับรู้ หมายความว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ^{๑๔๙}

๔.๘) สัมมาสมาธิ แปลว่า ตั้งใจมั่นชอบ หมายความว่า สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๑๕๐}

อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ โดยย่อแล้ว สามารถสรุปลงในไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา^{๑๕๑} และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือเรียกว่า สิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมา วาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง

อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๑๕๒}

^{๑๔๘} องค์กร. (ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔.

^{๑๔๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

^{๑๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗.

^{๑๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๑.

^{๑๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๗.

(๓) ทิศ ๖

ทิศ ๖ คือ บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวทั้ง ๖ ทิศ ดังนี้

๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา

มารดาบิดาที่ว่าเป็นทิศเบื้องหน้านั้น ด้วยเหตุผลว่า ท่านเป็นคนมีอุปการะก่อน ภาษาบาลีเรียกว่าบุพพการี เป็นผู้มาก่อน ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อน ให้การศึกษา ให้ที่อยู่อาศัย สำหรับมารดานั้น ท่านให้บุตรธิดาอาศัยทั้งในกายและนอกราย คือ อาศัยอยู่ในครรภ์และอาศัยอยู่ในเรือนเมื่อคลอดออกมา อบรมบ่มนิสัยให้บุตรอยู่ในศีลธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ทั้งพฤติกรรมทางกาย วาจา แม้กระทั่งจิตใจ มารดาบิดาต้องปฏิบัติหน้าที่ของ ตนรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของบุตร จนกว่าจะมีครอบครัวรับผิดชอบชั่วดีต่อตนเองได้ มารดา บิดามีหน้าที่อนุเคราะห์บุตรโดยเหตุ ๕ ประการ คือ

- ห้ามจากความชั่ว
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- หาภรรยาที่สมควรให้
- มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันเหมาะสม^{๑๕๓}

สำหรับหน้าที่ของบุตรตามหลักทิศ ๖ พึงให้การบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ๕ ประการ คือ

- ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- จักทำกิจของท่าน
- จักดำรงวงศ์สกุล
- จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๑๕๔}

๒) ทักขิมทิศ ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์

คำว่า ครู กับ อาจารย์ มักจะใช้ปะปนหรือควบคู่กันอยู่เสมอ จนบางครั้งดูเหมือนจะมีความหมายเป็นคำคำเดียวกัน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว รากศัพท์เดิมของคำว่าอาจารย์ ไม่เหมือนกับคำว่า ครู และเมื่อพิจารณาถึงความหมายดั้งเดิมแล้วยังไม่เหมือนกัน โดยคำว่าครูในสมัยโบราณหมายถึงเป็นผู้นำ เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญานของศิษย์ ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง ในปัจจุบันครูหมายถึงผู้อบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์ สำหรับคำว่า อาจารย์ในทัศนะพุทธศาสนา อธิบายว่า

บรรพชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา คือ ท่านผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา

อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท คือ ท่านผู้สวดกรรมวาจาในอุปสมบทกรรม

นิสสัยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้ศีล คือ ท่านที่ตนไปขอถือนิมนต์เป็นอันเตวาลิกคือยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง

^{๑๕๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๑๕๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

อุเทศอาจารย์หรือธรรมอาจารย์ อาจารย์ผู้ให้อุเทศหรืออาจารย์ผู้สอนธรรม คือ ท่านที่สั่งสอนให้วิชาความรู้ โดยหลักวิชาที่ดี เป็นที่ปรึกษาได้ถามค้นคว้าก็ดี

โอรพาทจารย์ อาจารย์ผู้ให้โอรพาท คือ อบรม ตักเตือนแนะนำเป็นครั้งคราว^{๑๕๕}

ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- แนะนำดี
- ให้เรียนดี
- บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
- ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
- ทำความ ป้องกันในทิศทั้งหลาย

ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ลูก ขึ้นยืนรับ
- เข้าไปคอยรับใช้
- การเชื่อฟัง
- ดูแลปรนนิบัติ
- เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ^{๑๕๖}

๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยา

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดของสังคมไทย ซึ่งสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร แต่ละคนก็มีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อตนเอง ในระหว่างอยู่ร่วมกัน

สามีพึงอนุเคราะห์ภรรยาด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ยกย่องสมฐานะภรรยา
 - ไม่ดูหมิ่น
 - ไม่นอกใจ
 - มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
 - หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส
- ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จัดการงานดี
- สงเคราะห์คนข้างเคียง
- ไม่ประพฤตินอกใจผิด
- รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
- ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๑๕๗}

^{๑๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๙.

^{๑๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

^{๑๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร

คนเราทุกคนมีพรหมมิตรหรือมิตรสหาย การคบค้าสมาคมกันเป็นเรื่องปกติของคน ในสังคม แต่การคบกันนั้นจะอยู่ในระดับใด อาจเป็นเพื่อนแท้ หรืออาจจะเป็นเพื่อนเทียมแล้ว ค่อย ๆ พัฒนาศึกษาดูพฤติกรรมซึ่งกันและกันเรื่อย ๆ จนเป็นเพื่อนที่สนิท

โดยสภาพรวมมนุษย์มี หน้าที่ต่อมิตร ๕ ประการ คือ

- การให้
- กล่าววาจาเป็นที่รัก
- ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
- วางตนสม่ำเสมอ
- ไม่พูดจากหลอกลวง^{๑๕๘}

หน้าที่ที่มิตรต้องปฏิบัติต่อกันและกันเพื่อความสมบูรณ์ระหว่างมิตรทั้งสองฝ่าย มีลักษณะ

๕ ประการ คือ

- ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
- ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร^{๑๕๙}

๕) เหมภูมิทิศ ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ บ่าว

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ของนาย นายจ้าง ผู้บริหาร ผู้จัดการ พิงสเคราะห์ อนุเคราะห์ กรรมกร คนงาน พนักงาน ลูกจ้าง ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดย หน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- ให้อาหารและค่าจ้าง
- ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
- ให้อาหารที่มีรสแปลก
- ให้หยุดตามโอกาส

ทาส กรรมกร คนงาน คนรับใช้ พนักงาน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องล่าง ให้ปฏิบัติต่อนาย เจ้านาย ผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน ๕ ประการ ดังนี้

- ขึ้นทำงานก่อนนาย
- เลิกการงานที่หลังนาย
- ถือเอาแต่ของที่นายให้
- ทำการงานให้ดีขึ้น
- นำคุณของนายไปสรรเสริญ^{๑๖๐}

^{๑๕๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๗/๒๐๘.

^{๑๕๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๕.

^{๑๖๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๕.

๖) อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์

พระสงฆ์ นักบวช ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องบนย่อมอนุเคราะห์พุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

- ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ให้ตั้งอยู่ในความดี
- อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- บอกทางสวรรค์ให้

หน้าที่ของพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา พึงบำรุงพระสงฆ์ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องบน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- จะคิดสิ่งใด ก็ คิดด้วยเมตตา
- เปิดประตูต้อนรับ
- ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ^{๑๖๑}

(๔) กตัญญูกตเวทิตะ

คำว่า กตัญญูกตเวทิตะ^{๑๖๒} ประกอบด้วยคำสองคำ คือ กตัญญู หมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำ แล้วแก้ตน ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจกระจำ และมีสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้และตระหนักในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก้ตน คือ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากสิ่งใด ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ก็จดจำและตระหนักในพระคุณนั้น และคำว่า กตเวทิตะ หมายถึง การรู้จักประกาศ และตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนซึ่งแสดงได้โดยการเคารพ การเอื้อเฟื้อ การสรรเสริญ และการแสดงน้ำใจอันดีงามต่อผู้มีพระคุณ ทั้งนี้มิใช่การใช้หนี้บุญคุณด้วยการตีราคา

ความกตัญญูกตเวทิตะว่าโดยขอบเขต แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูต่อผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีพระคุณเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิตะต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานะที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้น^{๑๖๓}

(๕) อริยวัฑฒิ ๕

อริยวัฑฒิ หมายถึง หลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม หรือความเป็นอารยชน หรือความเป็นคนดีในอุดมคติ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ ดังนี้

- ศรัทธา (งอกงามด้วยศรัทธา) หมายถึง มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยปัญญาและเหตุผล เช่น เชื่อว่าบุญบาปมีจริง เชื่อในผลของกรรม และเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

^{๑๖๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๑๖๒}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๕/๓.

^{๑๖๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒.

- ศีล (งอกงามด้วยศีล) หมายถึง รักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ในทางปฏิบัติคือการรักษาศีล ๕ หรือ ศีล ๘ ของชาวพุทธทั่วไป

- สุตตะ (งอกงามด้วยสุตตะ) หมายถึงความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง หรือการศึกษาหาความรู้ด้วยการฟังซึ่งรวมถึงการอ่านหนังสือและใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้อีกด้วย

- จาคะ (งอกงามด้วยจาคะ) หมายถึง รู้จักเสียสละ แบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น

- ปัญญา (งอกงามด้วยปัญญา) หมายถึง มีความรู้อย่างกว้างขวาง รู้ชัดเจน และรู้จริง เป็นความรู้ทั้งในวิชาชีพ วิชาสามัญ หรือรู้เท่าทันโลก^{๑๖๔}

(๖) ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔

ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักปฏิบัติที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่บุคคลมี ๔ ประการ คือ

- ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) มีความขยันหมั่นเพียรในกิจการงาน

- การเก็บรักษา (อารักขาสัมปทา) หรือประหยัด ใช้จ่ายพอดี รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้

- การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตร) รู้จักเลือกคบคนดี คนมีคุณธรรม และมีความรู้

- การดำรงชีพที่เหมาะสมพอดีหรือตามกำลังทรัพย์ ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะของตน^{๑๖๕}

สรุปได้ว่า สาร ซึ่งได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์นำไปเผยแผ่ ซึ่งมีลักษณะที่ดี เป็นเรื่องจริงไม่บิดเบือน นำเสนอตามความเป็นจริงไม่แต่งแต้มเหมาะสมกับช่วงเวลา เป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนิยม และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยสารหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สมควรแก่เยาวชน สามารถส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม อาทิ หลักเบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักปฏิบัติที่มุ่งละเว้นจากการกระทำชั่วและให้กระทำความดีส่งเสริมกัน, หลักอริยสัจ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงตามธรรมชาติและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต, ทิศ ๖ เป็นหลักปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวทั้ง ๖ ทิศ, กตัญญูกตเวทิตะ เป็นการรู้คุณที่ผู้อื่นมีอุปการคุณแก่ตนแล้วจึงตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนซึ่งแสดงได้โดยการเคารพ, อริยวัฑฒิ เป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม ประกอบด้วยมีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อด้วยเหตุผล รักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ การแสวงหาความรู้ การเสียสละ และการรู้เท่าทันความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง และทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ เป็นหลักปฏิบัติที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติในปัจจุบัน ประกอบด้วย มีความขยันหมั่นเพียรในกิจการงาน รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ รู้จักเลือกคบคนดีมีความรู้และคุณธรรม และไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะของตน อย่างไรก็ตาม สาร ซึ่งได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายหลากหลาย และมีความเหมาะสมตามภูมิธรรมของแต่ละบุคคล เท่านั้น และจะมีประโยชน์อย่างแท้จริงกับผู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยปัญญาอย่างจริงจัง

^{๑๖๔} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๙๑-๙๒.

^{๑๖๕} วจ.อญฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

ค. ด้านช่องทางการสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสาร (Channel) หมายถึง วิธีการสื่อสาร เป็นเครื่องมือและสื่อกลางที่นำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร^{๑๖๖} หรือเรียกว่าช่องทางเดินของสาร ซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงสารจากผู้ให้กำเนิดสารไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายและถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

๑) สื่อ คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน^{๑๖๗} ถ้าย้อนไปในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสื่อสารและอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ เหมือนสมัยปัจจุบัน ดังนั้นสื่อที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบการสื่อสาร เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาธรรมะที่เป็นนามธรรมง่ายขึ้นพระพุทธองค์ทรงใช้ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของพระพุทธองค์ ซึ่งจัดเป็นประเภทได้ ดังนี้

๑.๑) สื่อบุคคล แยกออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ บุคลิกภาพ พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะที่สง่างาม ต้องตามมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ^{๑๖๘} ยกตัวอย่างเรื่อง อาชีวกอุปะกะได้พบพระผู้มีพระภาคได้ทูลคำนับแต่พระผู้มีพระภาคว่า คุณก่อนอาวุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่องดุจก่อนอาวุโสท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบธรรมของใคร เมื่ออุปะกะชีวกกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบอุปะกะชีวก ดังนี้

^{๑๖๖} กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๖.

^{๑๖๗} อำนวย เดชชัยศรี, *สื่อการศึกษาพื้นฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : พลิกร์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๖๘} มหาบุรุษลักษณะ คือ ลักษณะของมหาบุรุษ มี ๓๒ คือ ๑) สุปติภูริตปาโท มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ๒) เหมฐาปาตเลสุ จุกกานี ชาตานิ ลายพื้นพระบาทเป็นจักร ๓) อายตปณฺธิ มีสันพระบาทยาว ๔) ทิฆมคฺคิ มีนิ้วยาวเรียว ๕) มุทุตนฺตลปาทโธ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ๖) ชาลหตฺถปาทโธ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจดั่งลาย ๗) อุตฺตสขปาโท มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ อัฐิข้อพระบาทตั้งลอยอยู่หลังพระบาท กลับกลอกได้คล่อง เมื่อทรงดำเนินผิดกว่าสามัญชน ๘) เอนฺธิขงฺโข พระขม้เรียวยาวดุจแข้งเนื้อทราย ๙) ฐิตโก ว อโนมนฺโต อุภาทิปาณิตเลหิ ชณฺณกานี ปรามสฺติ เมื่อยืนตรง พระหัตถ์ทั้ง ๒ ลูบจับถึงพระขานู ๑๐) โกโสหิตวตฺถคฺคฺยโธ มีพระคิ้วหะเร้นอยู่ในฝัก ๑๑) สุวณฺณวณฺโณ มีฉวีวรรณดุจสีทอง ๑๒) สุขุมจณฺวี พระฉวีละเอียด ธุลีละอองไม่ติดพระกาย ๑๓) เอเกกฺโขโม มีเส้นพระโลมาเฉพาะขุมละเส้น ๆ ๑๔) อุทฺธคฺคฺโขโม เส้นพระโลมาดำสนิท เวียนเป็นทักษิณาวฏี มีปลายงอนขึ้นข้างบน ๑๕) พฺรหฺมุชฺศตฺโต พระกายตั้งตรงดุจท้าวมหาพรม ๑๖) สดฺตฺตฺสโธ มีพระมั่งสะอุมเต็มในที่ ๗ แห่ง ๑๗) สีหปฺพพทฺตกาโย มีส่วนพระสร้อยกายบริบูรณ์ ดุจกิ่งท่อนหน้าแห่งพญาราชสีห์ ๑๘) ปิตฺตฺตฺโรโส พระปฤษฎางค์ราบเต็มเสมอกัน ๑๙) นิโครธปริมณฺชโล ส่วนพระกายเป็นปริมณฑล ดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร ๒๐) สมวณฺณกฺขนฺโธ มีลำพระศอกกลมงามเสมอดตลอด ๒๑) รสคฺคฺสคฺคิ มีเส้นประสาทสำหรับรับรสพระกระยาหารอันดี ๒๒) สีหนฺหฺ มีพระหนุดุจคางแห่งราชสีห์ ๒๓) จตฺตาทิสฺสทฺนโต มีพระหนต ๔๐ ซี่ ๒๔) สมทฺนโต พระหนตเรียบเสมอกัน ๒๕) อวิวรทฺนโต พระหนตเรียบสนิทมิได้ห่าง ๒๖) สฺสสุกฺกทาฐฺฐุ เขี้ยวพระหนตทั้ง ๔ ขาวงามบริสุทธิ์ ๒๗) ปหฺตฺตฺชิวโห พระชิวหาอ่อนและยาว ๒๘) พฺรหฺมสโร กรวิกภาณิ พระสุรเสียงดุจท้าวมหาพรม ตรัสมีสำเนียงดุจนกการเวก ๒๙) อภินิลเนตฺโต พระเนตรดำสนิท ๓๐) โคปฺปโม ดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด ๓๑) อุนฺณนา งามกนฺตเร ชาตา มีอุณาโลมระหว่างพระโขนง เวียนขวา เป็นทักษิณาวฏี และ ๓๒) อุนฺนฺหิสฺสโธ มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์.

“เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง อันค้นหาและทฤษฎีไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมเป็นไปในภูมิสามได้หมด พ้นแล้วเพราะความสิ้นไปแห่งค้นหา เราตรัสรู้ยังเองแล้วจะพึงอ้างใครเล่า อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มี บุคคลเสมอเหมือนเราก็ไม่มีในโลกกับทั้งเทวโลก เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาที่หาศาสดาอื่นยิ่งกว่ามิได้ เราผู้เดียวเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้เย้นใจ ดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปเมืองในแคว้นกาสิ เพื่อประกาศธรรมจักรให้เป็นไป เราจะตักลองประกาศอคมตธรรมในโลกอันมืดเพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักขุ”

ก็สมัยนั้นแล เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ในอาปณนิคมเป็นผู้รู้จบไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิชฌนุและคัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाสเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและตำราทำนายมหาบุริสลักษณะ ทั้งบอกมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนด้วย ก็สมัยนั้นเกษมชยกุลเป็นผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก

ครั้นแล้ว เสลพราหมณ์ได้ตรวจมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในลำดับนั้นเสลพราหมณ์ชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์มีพระกายบริบูรณ์ สวยงามประเสริฐดีแล้วมีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ มีพระเชี้ยวขาวดี มีความเพียร อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่านิด มีแก่คนผู้เกิดดีแล้ว อวัยวะใหญ่หน่อยเหล่านั้นทั้งหมดในพระกายของพระองค์เป็นมหาบุริสลักษณะ พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์งาม มีกายใหญ่ตรง มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางสมณสงฆ์ดังพระอาทิตย์ พระองค์เป็นภิกษุมีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณงามเปล่งปลั่งดังทองคำ...”

ส่วนที่ ๒ คุณภาพและคุณธรรม พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพและคุณธรรมมากมาย แต่สรุปลงเพียง ๓ ประการคือ พระปัญญาคุณ พระองค์ทรงมีปัญญารอบรู้โลก พระวิสุทธิคุณ ทรงเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงและพระกรุณาธิคุณคือพระองค์ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง

คุณทั้ง ๓ นี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่าง ๆ มี ๒ คือ ปัญญา และกรุณา ส่วนวิสุทธิเป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้วเพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ คัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้เป็นข้อหนึ่งต่างหาก^{๑๖๙}

๑.๒) สื่อวัสดุอุปกรณ์ สมัยพุทธกาลเทคโนโลยีไม่เจริญอย่างเช่นสมัยนี้ แต่พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวผู้รับสารและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่เป็นสื่อในการสื่อสาร เช่น ทรงใช้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการสื่อสาร ดังนี้

นางกิสาโคตมี นางมีบุตร แต่บุตรตายแล้ว ด้วยความรักบุตรจึงได้หายารักษา มีคนแนะนำให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลขอยาวิเศษว่า “ทราบว่ พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ พระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาทรงมีพุทธโธวาทว่า ยานั้นพระองค์มิ จะประทานให้ได้แต่ขอให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาให้พระองค์ สักฟายมือหนึ่งก่อน นางกิสาโคตมีได้ฟังก็ดีใจคิดว่า ยาอะไรแค่เมล็ดพันธุ์ฝักกาดเพียงฟายมือเดียว เราต้องรีบไป พอได้มาลูกเราก็จะได้ฟื้นคืนชีวิตละทีนี้ นางกำลังจะลุกเล่นออกไป

^{๑๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๓.

พระพุทธองค์ก็มีพุทธบรรหารต่อไปว่า “เดี๋ยวก่อนน้องหญิง จำไว้ว่า เมล็ดพันธุ์ผักกาดที่ จะมีคุณวิเศษสามารถชุบชีวิตคนตายได้นี้ ต้องได้มาจากเรือนของคนซึ่งไม่เคยมีใครตายเลยในบ้านนั้น ตระกูลนั้น หากผิดข้อกำหนดนี้แล้ว ก็จะไม่สามารถประกอบยวียวเช่นนั้นได้” นางก็สาโคตมีนี้ ตั้งแต่เกิด มายังไม่เคยพบคนตายเลย ฟังรับสั่งแล้วยังไม่เข้าใจ รับถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วก็อุ้มร่างบุตรน้อย เข้าสะเอวออกไปเที่ยวหา เมล็ดพันธุ์ผักกาดคิดว่าอีกประเดี๋ยวกคงจะได้กลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า

ที่บ้าน ก็เรือน ที่นางเวียนเข้าไปขอเมล็ดพันธุ์ผักกาด ทุกบ้านทุกเรือนก็รับนำ เมล็ดพันธุ์ ผักกาดออกมาให้ด้วยใจเมตตา อาย่ว่าแต่พายมือหนึ่งเลย น้องหญิง สักหนานหนึ่ง ก็ได้ ถ้าเจ้าจะ นำไปทำยาช่วยชีวิตบุตรของเจ้าแต่เมื่อนางถามว่า ในบ้านนี้ เรือนนี้เคยมีคน ในครอบครัวตายบ้างไหม นางก็ได้รับคำตอบอย่างเดียวกันทั้งนั้นว่า มีครอบครัวไหนบ้าง ในโลกนี้ที่ไม่เคยมีคนตายนางรับ เมล็ดพันธุ์ผักกาดมาแล้วก็ต้องคืนกลับไปทุกบ้าน ทุกเรือน แต่เข้าจนเย็นย่ำค่ำคืน ทั้งเหนื่อยอ่อน ด้วย อุ้มบุตรน้อยเซซังไปตลอด ทั้งหิวกระหายด้วยข้าวน้ำไม่ได้เคยตกลงถึงปากถึงท้องมาเลยตลอดเวลาแต่ บุตรนางตาย นางชวนชบสลบลงในชายป่าน้ำค้างตกลงพรหมรังจึงได้สติฟื้นขึ้นมา รำลึกถึงความทั้งหมด แล้วก็กลับได้คิดว่า

“เราคิดว่า มีแต่ลูกของเราเท่านั้นที่ตาย แต่แท้จริง ทุกบ้าน ทุกเรือน เขามีคนตายทั้งนั้น ถ้าจะนับกันแล้ว ในครอบครัวหนึ่ง ๆ นับชื่อคนตายจะมีมากกว่าคนเป็นด้วยซ้ำ โอเรานี้ช่างเขลาจริงหนอ” นางนึกได้เช่นนั้น ก็รีบไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วก็นั่งอยู่ พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตร นางด้วยพระทัยกรุณาแล้วตรัสถามว่า นางได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดมาแล้วหรือ นางกราบทูลว่า หามิได้ พระเจ้าข้า ทุกบ้านทุกเรือนเคยมีคนตายทั้งสิ้น จึงทรงแสดงธรรมให้นางละความโศกเศร้าว่า ความตาย นั้นแล เป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีใครล่วงพ้นความตายไปได้ นางก็สาโคตมี ฟังพระคาถา จบลง ก็บรรลुโสดาปัตติผลและได้ทูลขอบรรพชาต่อพระองค์ นางได้เป็นภิกษุณี มีนามว่า กิสาโคตมี เถรี

๑.๓) สื่อที่เป็นกลวิธี เป็นวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่พระพุทธ องค์ทรงใช้^{๑๗๐} พอสรุปได้ ดังนี้

แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นกลวิธีการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิด ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ ใช้โปรดบุคคลที่มี จำนวนจำกัดที่สามารถ พูดโต้ตอบกันได้ การสอนแบบนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎกหลาย ๆ ที่ เช่น กรณี ของปริพาชกชื่อว่า วัจฉโคตร ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ ประการ กับพระพุทธองค์ และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม-ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพาชกกับพระพุทธองค์^{๑๗๑} เป็นต้น ใน การสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนาจะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะ เป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด ซึ่งเมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณ วิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

^{๑๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, หน้า ๔๖-๖๒.

^{๑๗๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓-๑๘๔/๒๑๔-๒๒๓.

แบบบรรยาย เป็นกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุดในการแสดงธรรม มีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาว และการแสดงธรรมที่มีใจความสั้น ๆ ตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ศีลระดับต้น ที่เรียกว่า จุลศีล

ระดับที่ ๒ ศีลระดับกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมศีล

ระดับที่ ๓ ศีลระดับสูง ที่เรียกว่า มหาศีล

ในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทิวฐิ ทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่าง ๆ ร่วมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีทั้งหมด ๖๒ ทิวฐิ โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยายและชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นหรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฎีทั้ง ๖๒ ประการนี้อย่างไร^{๑๗๒} เป็นต้น

แบบตอบปัญหา เป็นกลวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาตรวจสอบดูลักษณะและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น ทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิปัญญาของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต ที่มิเทวดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง อะไรชื่อว่าให้วรรณะ อะไรชื่อว่าให้ความสุข อะไรชื่อว่าให้จักขุ อะไรชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง บุคคลให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข บุคคลให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และบุคคลให้ที่ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนบุคคลผู้พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๑๗๓} ซึ่งในเนื้อหาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกลวิธีที่ใช้เป็นช่องทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแสดงถึงการให้ความหมายด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

แบบวางกฎข้อบังคับ เป็นกลวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้กำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน กลวิธีนี้เป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าการวางระเบียบปฏิบัติร่วมกันเพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จาก การที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น สามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันทีเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว ปฏิบัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๗๔}

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปแล้วสื่อที่เป็นช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นสามารถจำแนกตามหน้าที่ได้ ๒ ประเภทหลัก คือ สื่อภายใน และสื่อสสารภายนอก หรือที่เรียกว่า อายตะภายใน^{๑๗๕} และอายตะนภายนอก^{๑๗๖} ดังนี้

^{๑๗๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘/๑๑.

^{๑๗๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๘.

^{๑๗๔} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗.

^{๑๗๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕.

^{๑๗๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

- สื่อภายใน หรืออายตนะภายใน คือ ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อความรู้ภายใน มี ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ^{๑๗๗}

- สื่อภายนอก หรืออายตนะภายนอก คือ ที่เชื่อมต่อความรู้ หรือแดนต่อความรู้ภายนอก มี ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์^{๑๗๘}

โดยสื่อทั้ง ๒ นี้ จะมีความสมบูรณ์ได้ต้องอาศัย ผัสสะ หรือความกระทบระหว่างอายตนะภายในและอายตนะภายนอก และพึงรับรู้ด้วยวิญญาณ ๖ ซึ่งมีชื่อเรียกตามอายตนะ ดังนี้

จักขุวิญญาณ ความรู้แจ้งทางตา

โสตวิญญาณ ความรู้แจ้งทางหู

ฆานวิญญาณ ความรู้แจ้งทางจมูก

ชีวหาวิญญาณ ความรู้แจ้งทางลิ้น

กายวิญญาณ ความรู้แจ้งทางกาย

มโนวิญญาณ ความรู้แจ้งทางใจ^{๑๗๙}

๒) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ในปัจจุบัน สภาพการณ์ในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากครั้งสมัยพุทธกาล เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความทันสมัยของสื่ออุปกรณ์ที่ใช้เป็นช่องทางในการสื่อสาร ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงช่องทางการสื่อสารของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพระสงฆ์ ในยุคปัจจุบัน นิยมกระทำใน ๒ แนวทาง คือ^{๑๘๐}

การอ่านคัมภีร์ เพื่อปฏิบัติตามธรรม เนียมเดิม

การเทศน์ปฏิภาณ คือ การแสดงธรรมโดยใช้โวหาร ความสามารถ มีทั้ง เทศน์เดี่ยว เทศน์คู่ เทศน์ปฐก-วิสาข ๒ หรือ ๓ ธรรมาส์ก็มี โดยยึดหลักธรรมเนียม ปฏิบัติในการสมมติเต็มรูปแบบ หรือตามความเหมาะสมแก่โอกาส สถานที่ และบุคคล

๓) ส่วนช่องทางที่ได้ปรับประยุกต์ตามกาลสมัย มีดังต่อไปนี้

๓.๑) การปาฐกถา คือ การแสดงธรรมโดยการยืนหรือนั่งก็ได้ แต่ไม่ได้อ่านคัมภีร์

๓.๒) การอภิปราย คือ การจัดแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างทัศนะ โดยมีผู้ควบคุมการอภิปราย

๓.๓) การสนทนา คือ รายการทางสื่อมวลชนที่จัดในรูปแบบให้ภิกษุสามารถ สนทนากับคฤหัสถ์ เพื่อสอบถามประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

๓.๔) พิธีกรรายการ คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเผยแผ่ธรรม และสามารถสอดแทรกหลักธรรมะได้ทุกขั้นตอน

๓.๕) ผู้บรรยาย คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการทางสื่อมวลชน เพื่อบรรยายในรายการทางวิทยุหรือโทรทัศน์

^{๑๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๒.

^{๑๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

^{๑๗๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕.

^{๑๘๐} ชีวรัส บำเพ็ญบุญบารมี, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา : แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม, หน้า ๔๔.

๓.๖) การเขียนบทความทางวิทยุและโทรทัศน์ คือ การเผยแพร่แนวคิด ข้อธรรมะผ่านบทความ โดยผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาจนำบทนั้นไปสร้างเป็นภาพยนตร์ก็ได้ เช่น พุทธานุภาพ หลวงตา หรือหลวงพี่เท่ง เป็นต้น

๓.๗) การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ทุกชนิด

๓.๘) มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำชมพุทธศาสนสถาน และปูชนียสถานทางประวัติศาสตร์

๓.๙) ครู อาจารย์ หรือ วิทยากร ได้แก่ บุคคลที่ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนใน สถานศึกษา เช่น โครงการครูพระสอนหนังสือในโรงเรียน ของกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

๓.๑๐) การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ ได้แก่ การดำเนินรายการทางสื่อมวลชน โดยใช้หลายวิธี เช่น การเทศน์ ปาฐกถา สันทนาธรรม บรรยายธรรม เป็นต้น^{๑๘๑}

สรุปได้ว่า ช่องทางการสื่อสาร หมายถึง วิธีการสื่อสาร เป็นเครื่องมือและสื่อกลางที่นำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร หรือเรียกว่าช่องทางเดินของสาร ซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงสารจากผู้ให้กำเนิดสารไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายและถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร โดยในสมัยอดีตนั้นไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย การเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงอาศัยการใช้สื่อกลาง ได้แก่ สื่อตัวบุคคล สื่อวัสดุอุปกรณ์ตามธรรมชาติ และสื่อกลวิธีที่ถูกจริตของผู้ฟัง หากแต่สมัยปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความทันสมัยของสื่ออุปกรณ์ที่ใช้เป็นช่องทางในการสื่อสาร ดังนั้น ช่องทางการสื่อสารของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันจึงมีความหลากหลายขึ้น ได้แก่ (๑) การปาฐกถา คือ การแสดงธรรมโดยการยืนหรือนั่งก็ได้ แต่ไม่ได้อ่านคัมภีร์ (๒) การอภิปราย คือ การจัดแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันแต่ต่างทัศนะโดยมีผู้ควบคุมการอภิปราย (๓) การสนทนา คือ รายการทางสื่อมวลชนที่จัดในรูปแบบที่จัดให้มีการสนทนาประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (๔) พิธีกรรายการ คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเผยแพร่ธรรม (๕) ผู้บรรยาย คือ เป็นผู้รับดำเนินรายการทางสื่อมวลชน เพื่อบรรยายในรายการ ทางวิทยุหรือโทรทัศน์ (๖) การเขียนบทความทางวิทยุและโทรทัศน์ คือ การเผยแพร่แนวคิด ข้อธรรมะผ่าน บทความ โดยผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาจนำบทนั้นไปสร้างเป็นภาพยนตร์ได้ (๗) การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ทุกชนิด (๘) มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำชมพุทธศาสนสถาน และปูชนียสถานทางประวัติศาสตร์ (๙) ครู อาจารย์ หรือ วิทยากร คือ การรับนิมนต์ให้ไปสอนในสถานศึกษา หรือในสถานที่ต่าง ๆ และ (๑๐) การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ ได้แก่ การดำเนินรายการทางสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ในหลากหลายวิธีการ อาทิ เทศน์ ปาฐกถา สันทนาธรรม บรรยายธรรม ฯลฯ ทั้งนี้ รวมถึงช่องทางการสื่อสารประเภท โซเชียลมีเดียต่าง ๆ ด้วย

^{๑๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๖.

ง. ด้านผู้รับสาร (Receiver)

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา กล่าวถึง ผู้รับสารที่ดีที่ต้องมีความพร้อมในการรับสาร แม้ผู้ส่งสารดี เนื้อหาสาระของสารดี สื่อดี แต่ผู้รับสารไม่พร้อมในการรับสารก็ไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

๑) ผู้รับสารที่ดีควรปรับตัวให้พร้อมในการรับสารด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ของผู้รับสาร ดังนี้

๑.๑) มีหลักของการฟัง การฟังหรือการรับข่าวสารที่ทำให้เกิดปัญญานั้น ผู้ฟังต้องมีความเชื่อและความตั้งใจฟัง จึงสำเร็จผลของการฟังได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้เชื่อธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุนิพพานไม่ประมาทมีความรอบคอบ ฟังด้วยดียอมได้ปัญญา”^{๑๘๒} การรับรู้ข่าวสารข้อมูลได้มากนั้นเป็นเรื่องดี ถ้าผู้รับสามารถแยกแยะความชัดเจนของข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นได้ จะไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลง แต่กลับจะเกิดปัญญากว้างขวาง พิจารณาเลือกรับสิ่งดีเข้าได้ เพราะการรับข้อมูลข่าวสารทั่วไปก็ดี การฟังธรรมที่เป็นข้อมูลที่ดีงามก็ดี ผู้ฟังย่อมมีผลหลายประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังมาแล้ว บรรเทาความสงสัยลงได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ และจิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๑๘๓}

๑.๒) มีการศึกษาเล่าเรียนมาดี คุณธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาของสารได้ง่ายนั้นคือการศึกษาในวิทยาการต่าง ๆ มาแล้วเป็นอันดีการศึกษาจนเป็นพหูสูตร ช่วยให้เข้าใจและรู้จักเลือกพิจารณาเนื้อหาของสารได้ง่าย คุณธรรมของความเป็นพหูสูตร คือ

- พหูสูตร ฟังมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนไว้มาก
- ธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระสำคัญ ๆ ได้
- วจสาปริจิตา คล่องปาก คือ ท่องบ่นสาธยายจนคล่องแคล่ว
- มนสาอนุเปกขิตา ท่องจนขึ้นใจ คือ เอาใจใส่นึกคิดอยู่เสมอ
- ภิภูริยา สุปฏิวิธธา ขบได้ด้วยทฤษฎี คือ แทะตลอดหรือเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเหตุและผลของปัญหานั้น^{๑๘๔}

๒) คุณสมบัติการรับรู้โดยพื้นฐานของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน พระพุทธองค์จึงได้แบ่งผู้รับสารทางพระพุทธศาสนาออกเป็น ๔ ประเภท ตามระดับสติปัญญาของคนโดยเปรียบเทียบดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๒.๑) กลุ่มบัวพินน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลมมีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมากเพียงแต่ยกหัวข้อธรรมะก็สามารถรู้ได้ เรียกว่า อุคตัตถุญ

๒.๒) กลุ่มบัวได้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้ว แย้มบานในวันรุ่งขึ้นเปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้วให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ เรียกว่า วิปจิตัตถุญ

๒.๓) กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำ เพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานได้ ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีปัญญานานกลางหากประคับ ประคองดี ๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ เรียกว่า เนยยะ

^{๑๘๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๑๘๓} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๔๔.

^{๑๘๔} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

๒.๔) กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญหาที่บ่อดำด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับบุคคลกลุ่มนี้ต้องออกแรงมากจึงประสบความสำเร็จหรือบางครั้งอาจต้องเลิกกันไปเฉยๆ กลุ่มนี้จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ หรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเลย เรียกว่า ปทปมระ^{๑๘๕}

๓) ผู้รับสารที่ดีควรมีหลักพิจารณาในสารนั้นให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะปลงใจเชื่อ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนชาวกาลามะเกี่ยวกับหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ในกาลามสูตรและสูตรอื่น ๆ ที่ตรัสไว้สำหรับให้ทุกคนมีความเชื่อในเหตุผลของตนเองในเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ความว่า หมู่บ้านกาลามะที่มีผู้นำและสมณะนำคำสอนมากล่าวหรือสั่งสอนเป็นจำนวนมาก จนทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสนว่า ตนควรจะเชื่อถือเพียงไรหรือไม่ จึงมีผู้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เขาได้รับความลำบากใจในการที่สมณะพราหมณ์พวกหนึ่ง ก็สอนไปอย่างหนึ่งสมณะพราหมณ์พวกอื่นก็สอนไปอย่างอื่น หลายพวกหลายอย่างด้วยกันจนไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดีในที่สุด พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักธรรมชื่อว่า กาลามสูตร สูตรว่าด้วยหลักความเชื่อแก่ชาวกาลามะนั้น ซึ่งมีใจความสำคัญ ดังนี้

- ๓.๑) มา อนุสสาเวน อย่าฟังเชื่อโดยฟังตามกันมา
- ๓.๒) มา ปรมปราย อย่าฟังเชื่อโดยเหตุสักว่าตามสืบ ๆ กันมา
- ๓.๓) มา อิติ กิราย อย่าฟังเชื่อโดยตื่นข่าว
- ๓.๔) มา ปิฎกสมปทาเนน อย่าฟังเชื่อโดยอ้างปิฎก
- ๓.๕) มา ตกุกเหตุ อย่าฟังเชื่อโดยนึกเอาเอง
- ๓.๖) มา นยเหตุ อย่าฟังเชื่อโดยคาดคะเน
- ๓.๗) มา อาการปริวิตกเกณ อย่าฟังเชื่อโดยการตรึกตรองตามอาการ
- ๓.๘) มา ทิฏฐินิฆมานกชนกชนตียา อย่าฟังเชื่อโดยเห็นว่าถูกตามลัทธิของตน
- ๓.๙) มา ภพพुरुปตาย อย่าฟังเชื่อโดยเห็นว่าผู้พูดควรเชื่อได้
- ๓.๑๐) มา สมโณ โน ครุ อย่าฟังเชื่อโดยถือว่าสมณะนี้เป็นครูของตน^{๑๘๖}

พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนหลักการของการยอมรับหรือการเกิดขึ้นของความเชื่อว่า “เมื่อเข้าใจด้วยตนเองว่าอะไรเป็นกุศลเป็นสิ่งที่ดีไม่มีโทษผู้รู้สรรเสริญทำแล้วได้รับประโยชน์และความสุขก็ควรยอมรับ”

๔) เมื่อบุคคลผู้รับสารที่ได้ฝึกฝนตนแล้วก็ดี ที่ยังไม่ได้ฝึกฝนตนก็ดีย่อมถือประมาณในสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามจริตนิสัยของตน เมื่อได้พบสื่อบุคคลคือผู้ที่มีการฝึกอบรมมาดีแล้วย่อมเกิดความเลื่อมใสในฐานะที่ยังไม่เลื่อมใสได้หรือเลื่อมใสยิ่งขึ้นในฐานะที่เลื่อมใสอยู่แล้วเหตุแห่งความเลื่อมใสมี ๔ ประการ^{๑๘๗} คือ

๔.๑) รูปปมาณิกา บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ความมีทรวดทรงดี วัชระสมส่วน ท่าทางสง่างาม สมบูรณ์พร้อมจึงชอบใจที่จะเลื่อมใส

๔.๒) โสฬสปมาณิกา บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่ได้ยินเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงเกิดชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

^{๑๘๕} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

^{๑๘๖} อด.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/ ๒๑๒-๒๑๘.

^{๑๘๗} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๙.

๔.๓) ลูชีพปมาณิกา บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมองเช่นเห็นจิวรรคร่ำ ๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเป็นทุกกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาคตนจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔.๔) ธัมมปมาณิกา บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ หมายถึง บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจในใจที่จะเชื่อถือ

บุคคล ๓ จำพวกต้น ยังมีทางพลาดได้มาก โดยอาจเกิดความคิดใคร่ ถูกครอบงำชักพาไปด้วยความหลง ถูกพัตวนเวียนหรือติดอยู่แค่ภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริงและไม่เข้าถึงสาระ ส่วนผู้ถือธรรมเป็นประมาณเข้าถึงธรรมที่ปราศจากสิ่งครอบคลุม พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติทั้ง ๔ ข้อ (เฉพาะ ๓ ข้อแรกทรงถือแต่พอดี) จึงทรงครองใจคนทุกจำพวกได้ทั้งหมด คนที่ได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่จะไม่เลื่อมใสนั้น หาได้ยากยิ่งนัก^{๑๘๘}

สรุปได้ว่า ผู้รับสารที่ดีที่ในทัศนะของพระพุทธศาสนาต้องมีความพร้อมในการรับสาร โดยผู้รับสารที่ดีพึงมีองค์ประกอบ ดังนี้ (๑) ปรับตนให้มีความพร้อมในการรับสาร ได้แก่ มีความเชื่อและความตั้งใจฟัง และมีการศึกษาเล่าเรียนมาดี (๒) มีหลักพิจารณาในสารนั้นให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะปลงใจเชื่อตามหลักกาลามสูตร (๓) พิจารณาด้วยปัญญาให้เห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

๒.๕ แนวคิด เกี่ยวกับพระสงฆ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับพระสงฆ์ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ ที่มาของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ที่มาของพระสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า สงฆ์ หมายถึง ภิกษุ เช่น ของสงฆ์ พิธีสงฆ์ บางทีก็ใช้ควบกับคำว่า พระ หรือภิกษุเป็นพระสงฆ์ หรือภิกษุสงฆ์^{๑๘๙} โดยที่ ผู้ที่เป็นพระสงฆ์ในบวรพระพุทธศาสนา ได้แก่ ผู้ที่พึงได้รับการอุปสมบทหรือการบวชโดยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย

จากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า การอุปสมบทหรือการบวชภิกษุหรือภิกษุณีมีทั้งสิ้น ๘ วิธี ดังนี้

วิธีที่ ๑ เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด” เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง

วิธีที่ ๒ ติสระณคณุปสัมปทา (สรณคณุปสัมปทา) คือ การอุปสมบทด้วยไตรสรณะ เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกทำในยุคต้นพุทธกาล

^{๑๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

^{๑๘๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๕๕.

วิธีที่ ๓ โอวาทปฏิกคหุอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยการรับโอวาท เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่พระมหากัสสปะ

วิธีที่ ๔ ปัญหาพยากรณอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยการตอบปัญหาของพระพุทธองค์ เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่โสปากสามเณร

วิธีที่ ๕ ครุธรรมปฏิกคหุอุปสัมปทา (อัญญครุธรรมปฏิกคหุอุปสัมปทา) คือ การอุปสมบทด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี

วิธีที่ ๖ พุเตนะอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยพุท เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตแก่ นางคณิกา (หญิงโสเภณี) ชื่ออัทธมาลี

วิธีที่ ๗ อัญญาจิกาอุปสัมปทา การอุปสมบทมีวาจา ๘ คือ ทำด้วยญัตติจตุตถกรรม ๒ ครั้ง จากสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายคือจากภิกษุณีครั้งหนึ่ง จากภิกษุสงฆ์ครั้งหนึ่งได้แก่การอุปสมบทของภิกษุณี

วิธีที่ ๘ ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมเป็นวิธีที่อนุญาตให้สงฆ์ทำ ในเมื่อคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ขึ้นแล้ว และเป็นวิธีที่ใช้สืบมาจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ดี ทั้ง ๘ วิธีที่กล่าวข้างต้น มี ๔ วิธี ที่เป็นการให้การอุปสมบทแก่พระสงฆ์ นอกเหนือจากนี้ เป็นการให้การอุปสมบทแก่ภิกษุณีและสามเณรทั้งสิ้น และมีเพียง ๓ วิธีที่ยังคงสืบต่อมากระทั่งปัจจุบัน ได้แก่ เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสรณคัมมอุปสัมปทา และญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ดังนั้น ในบริบทนี้ จึงประมวลเฉพาะ วิธีการให้การอุปสมบท ๓ วิธี ดังนี้

๑) เอหิภิกขุอุปสัมปทา

ในระยะเริ่มแรกพระพุทธองค์ทรงบวชกุลบุตรด้วยพระองค์เองเรียกว่าการบวชแบบนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” การอุปสมบทในรูปแบบนี้เกิดขึ้นในตอนต้นพุทธกาล ซึ่งคณะสงฆ์ยังมีไม่มากนัก ขั้นตอนก็ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ดังเช่นตอนพระพุทธองค์ประทานการอุปสมบทให้แก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ เพียงแต่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๙๐}

การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทานี้มีข้อควรสังเกตว่า พระดำรัส “มาเถิดภิกษุหรือเป็นภิกษุ มาเถิด” ดังนี้ ถือเป็นการอนุญาตให้ถือเพศ คือ การประทานบรรพชา และพระดำรัสว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ดังนี้ ถือว่าทรงอนุญาตให้รับประพฤติพระธรรมวินัยคือการประทานอุปสมบท

สำหรับการอุปสมบทด้วยวิธีดังกล่าวนี้ มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ถ้าหากว่าผู้ที่เข้ามาขออุปสมบทนั้น บรรลุพระอรหันต์แล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เช่น พระยสะ จะยกคำว่า “เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ออกเสีย คงไว้แต่คำว่า “ประพฤติพรหมจรรย์เถิด”^{๑๙๑}

ต่อมาหลังจากที่ทรงส่งพระอรหันต์สาวกไปประกาศพระพุทธศาสนายังทิศต่าง ๆ แล้ว ได้มีผู้เลื่อมใสประสงค์ที่จะบวชได้เดินทางจากทิศไกลมาเข้าเฝ้าเป็นจำนวนมาก จึงทรงอนุญาตภิกษุสงฆ์ให้กุลบุตรบรรพชาอุปสมบทได้โดยไม่ต้องมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยวิธีไตรสรณคมน์

^{๑๙๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๒/๗๗.

^{๑๙๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

๒) ตีสรณคณูปสัมปทา

ตีสรณคณูปสัมปทาเกิดขึ้นในช่วงที่พระพุทธศาสนาเริ่มขยายตัวใหญ่มากขึ้น การอุปสมบทประเภทนี้มีขั้นตอนมากกว่าการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาที่เป็นการกล่าวพระวาจาของพระพุทธเจ้า วิธีการอุปสมบทแบบตีสรณคณูปสัมปทามีขั้นตอน คือ ให้ผู้ประสงค์จะบวชโกณณพลทนต์ นุ่งห่มผ้าซึ่งมีการย้อมด้วยน้ำฝาด (ผ้ากาสะวะ) ห่มผ้า เฉวียงป่าข้างหนึ่ง กราบเท้าพระภิกษุทั้งหลายในที่นั้น แล้วทำการเปล่งวาจาถือนพระรัตนตรัยเป็นสรณะครบ ๓ ครั้งว่า “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเป็นที่พัก ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นที่พัก ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พัก”^{๑๙๒} เมื่อกุลบุตรได้กระทำเช่นนี้แล้วก็แน่นอนว่าได้บวชสำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์แบบตามวัตถุประสงค์

การบวชโดยวิธีตีสรณคณูปสัมปทานี้ พระสาวกจะเป็นผู้บวชให้กุลบุตรผู้มีความตั้งใจจริง มีคุณสมบัติครบถ้วนเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์^{๑๙๓} โดยมีข้อที่น่าสังเกตว่า การบวชด้วยตีสรณคณูปสัมปทานี้ได้แยกออกได้เป็น ๒ ขั้นตอน คือ ลำดับแรก การให้ครองผ้ากาสายะ เป็นการให้บรรพชา ลำดับต่อมาคือการให้รับไตรสรณคมณ์ เป็นการให้อุปสมบท ต่อมาภายหลัง ได้ยกเลิกการให้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมณ์ และอนุญาตให้บรรพชาสามเณรด้วยไตรสรณคมณ์ สามเณรรูปแรกที่บวชด้วยไตรสรณคมณ์ คือ สามเณรราหุลและเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาด้วย โดยมีพระสารีบุตรเป็นผู้บวชให้ ต่อมา เมื่อชุมชนสงฆ์ขยายตัวมากขึ้น มีความเข้มแข็ง เป็นองค์กรใหญ่ จึงทรงมอบภาระการรับกุลบุตรผู้ต้องการบรรพชาอุปสมบทให้กับสงฆ์เป็นผู้บวชให้ และทรงห้ามใช้วิธีไตรสรณคมณ์ให้การอุปสมบทตั้งแต่นั้นมา^{๑๙๔}

๓) ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา

กาลต่อมา มีพราหมณ์สูงอายุผู้นั่งชื่อราธะ เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตต้องการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีพระภิกษุรูปใดทำการอุปสมบทให้ วันหนึ่ง ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้เรียกประชุมสงฆ์ แล้วตรัสถามมีความว่าในหมู่ภิกษุทั้งหลายนี้มีผู้ใดนึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์ผู้ที่ได้กระทำไว้แก่ท่านบ้าง พระสารีบุตรทูลว่า พราหมณ์ผู้นั้นเคยให้ข้าวทัพพีหนึ่งแก่ท่าน พระพุทธองค์จึงให้พระสารีบุตรจัดการอุปสมบทให้แก่พราหมณ์ผู้นั้น พระสารีบุตรจึงทูลถามว่าจะให้อุปสมบทในรูปแบบใด พระองค์จึงทรงบัญญัติวิธีที่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา”^{๑๙๕}

^{๑๙๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^{๑๙๓}แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๙.

^{๑๙๔}พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), คู่มือพระอุปัชฌาย์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๙๕.

^{๑๙๕}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙/๙๗-๙๘.

การบวชประเภทนี้เป็นวิธีที่ให้คณะสงฆ์เป็นผู้กระทำการ และนับตั้งแต่อุปสมบทให้พราหมณ์สูงอายุซื้อธำมณีด้วยวิธีนี้ ผู้ที่ประสงค์จะบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องบวชโดยวิธีการดังกล่าวสืบมา ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาจึงเป็นรูปแบบการบวชซึ่งมีใช้อยู่ในปัจจุบัน มีสงฆ์เป็นผู้กระทำ โดยประชุมกันครบองค์กำหนด ในเขตชุมชนที่เรียกว่าเสมาและกล่าววาจาประกาศรับคนผู้นั้นเข้าหมู่และได้รับความยินยอมของภิกษุทั้งปวงที่เข้าประชุม

กล่าวคือ ต้องถึงพร้อมด้วยความครบถ้วนของสังฆกรรม เรียกว่า สมบัติ ๕ คือ วัตถุสมบัติ วัตถุถึงพร้อม เช่น ผู้อุปสมบทเป็นชายอายุครบ ๒๐ ปี ปรีศสมบัติ บริษัทคือที่ประชุมถึงพร้อม สงฆ์ครบองค์กำหนด สีมาสมบัติ เขตชุมชนถึงพร้อม เช่น สีมามีนิมิตถูกต้องตามพระวินัย และประชุมทำในเขตสีมา กรรมวาจาสมบัติ กรรมวาจาถึงพร้อม สวดประกาศถูกต้องครบถ้วน ญัตติสมบัติ ญัตติถึงพร้อม คือคำเผด็จสงฆ์ถูกต้อง และอนุสาวนาสมบัติ อนุสาวนาถึงพร้อมคำหารือตกลงถูกต้อง^{๑๙๖}

สรุปได้ว่า การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประทานบวชด้วยพระองค์เอง ส่วนติสรณคมนูปสัมปทาเป็นวิธีให้อุปสมบทที่พระสาวกเป็นผู้กระทำโดยให้ผู้ประสงค์บวชเปล่งวาจาถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะครบ ๓ ครั้ง และญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทาเป็นวิธีที่พระพุทธองค์มอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้กระทำการโดยใช้มติที่ประชุมสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน คงเหลือใช้เพียงแบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาในการให้การอุปสมบทกุลบุตร ส่วนติสรณคมนูปสัมปทาใช้สำหรับบรรพชาสามเณร เท่านั้น

๒.๕.๒ ความหมายของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของพระสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย^{๑๙๗} พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคล ๒ ประเภท คือ

๑) อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑.๑) พระอริยบุคคล ๔

๑.๑.๑) พระโสดาบัน

๑.๑.๒) พระสกทาคามี หรือพระสกิทาคามี

๑.๑.๓) พระอนาคามี

๑.๑.๔) พระอรหันต์

^{๑๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๙.

^{๑๙๗} คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๙.

๑.๒) พระอริยบุคคล ๘

- ๑.๒.๑) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค
- ๑.๒.๒) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
- ๑.๒.๓) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค
- ๑.๒.๔) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผล
- ๑.๒.๕) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค
- ๑.๒.๖) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผล
- ๑.๒.๗) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค
- ๑.๒.๘) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

๑.๓) พระอริยบุคคล ๗

- ๑.๓.๑) สัทธานุสารี
- ๑.๓.๒) ธัมมานุสารี
- ๑.๓.๓) สัทธาวิมุต
- ๑.๓.๔) ทิฏฐิปปัตตะ
- ๑.๓.๕) กายสักขี
- ๑.๓.๖) ปัญญาวิมุต
- ๑.๓.๗) อุภโตภาควิมุต

๒) สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่^{๑๙๘}

พระภิกษุทั่วไปในปัจจุบันเป็นสมมติสงฆ์ คำว่า สมมติ หมายถึง พิธีประกาศแต่งตั้งเป็นทางการต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมากเป็นพยาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีการบวชหลายประเภทด้วยกัน ตั้งแต่ เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสรณคณุปสัมปทา และญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา โดยที่สมมติสงฆ์นั้น หมายถึงผู้ถือครองเพศบรรพชิตเท่านั้น ส่วนอริยสงฆ์ มิได้จำกัดเพศ ว่าเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ แต่หมายถึงผู้ที่มีคุณภาพทางจิตบริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่ระดับโสดาบันขึ้นไป จะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้^{๑๙๙}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ คือ คนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตาม หมายถึง บุคคล ๒ ประเภท คือ อริยสงฆ์ ได้แก่ พระอริยบุคคล และสมมติสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุที่มีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุถุชนอยู่ อนึ่ง พระสงฆ์ทั่วไปในปัจจุบันเป็นสมมติสงฆ์ โดยที่สมมติสงฆ์นั้นหมายถึงผู้ถือครองเพศบรรพชิต เท่านั้น

^{๑๙๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๖.

^{๑๙๙} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า

๒.๕.๓ วินัยของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “วินัยของพระสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ เรียกว่า วินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๒๐๐}

ความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะหว่า “วิธิวิเสสณยตฺตา วินยณโต เจว กายวานานํ วินยตฺถวิหิตํ อยฺ วินโยติ อกฺขาโต” แปลว่า วินัยนั้นอันท่านผู้รู้หรือรณแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิริณย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย

วิเสสณย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยณ คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาว่าที่เป็นอยู่

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุก ๆ รูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกคิดว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ถ้าไม่ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้น ๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบัญญัติกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาบัญญัติขึ้นนับแต่ช่วงตอนกลางแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา ไม่มีการจัดเป็นหมวด ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญ และไม่มีการจัดเรียงลำดับข้อ ต่อเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายใต้การนำของพระมหากัสสปะเถระจึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ รวมเรียกว่า พระวินัย^{๒๐๑} คือ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ข้อ^{๒๐๒} สำหรับภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ^{๒๐๓}

^{๒๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๖๑.

^{๒๐๑} คณะจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๒๐๒} วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^{๒๐๓} วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

ตารางที่ ๒.๑ เปรียบเทียบวินัยหรือสิกขาบทของพระภิกษุและพระภิกษุณี

สิกขาบท	ภิกษุ	ภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนินยต	๒	-
นิสสัคคีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนียะ	๔	๘
เสขยวัตร	๗๕	๗๕
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม	๒๒๗	๓๑๑

การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุ จำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าทรงอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติดังนั้น นำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดประพฤติผิดเช่นนั้นอีก

พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนั้นบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๒๐๔} สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรก เรียกว่า มূলบัญญัติ หรือ พระบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้นๆ เพื่อให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การทำความผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๒๐๕} ตัวอย่างเช่น

(พระบัญญัติ/มูลบัญญัติ) ความว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ประชุม สนทนาติรัจฉานกถาต่าง ๆ

^{๒๐๔} พุทธทาสภิกขุ (เจ้าอม อินทปญโญ), หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๓.

^{๒๐๕} เสวณ อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, หน้า ๗.

คนทั้งหลายพากันตำหนิ ประณาม โทษนาว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ชุมนุม สนทนาติรัจฉานกถาต่างๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราช (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอมตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพ (๕) ภยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อन्नกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตถุกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องพวงดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาติกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องหมู่บ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องเมือง (๑๘) ชนบทกถา เรื่องชนบท (๑๙) อิตถีกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) สุรกถา เรื่องคนกล้าหาญ (๒๒) สีสีกถา เรื่องตลก (๒๓) กุมภฏฐานกถา เรื่องทำน้ำ (๒๔) ปุพพเปตกถา เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๕) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๖) โลกกขายิก เรื่องการคาดเกี่ยวกับโลก (๒๗) สมุพทักขายิก เรื่องการคาดเดาเกี่ยวกับทะเล (๒๘) อิติวาทกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม เหมือนพวกคฤหัสถ์ที่ยังบริโภคกามเล่า”^{๒๐๖}

พระพุทธเจ้าทรงเรียกประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุและดำเนินขั้นตอนตามแบบแผนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ก็ ภิกษุใดเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

(อนุบัญญัติที่ ๑) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบลหนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุเหล่านั้นจึงได้อารณาดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลายเข้าไปเถิด” ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความยำเกรงว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล” จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุเหล่านั้น ครั้นภิกษุเหล่านั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๒๐๗}

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกกล่าวแล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

(อนุบัญญัติที่ ๒) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบลหนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุนั้นจึงได้อารณาดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลาย เข้าไปเถิด” ครั้งนั้น ภิกษุมีความยำเกรงว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาลโดยมิได้บอกกล่าว” จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุนั้น ครั้นภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๒๐๘}

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกกล่าวภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

^{๒๐๖} วิชา. (ไทย) ๒/๕๐๘/๕๕๙-๖๐๐.

^{๒๐๗} วิชา. (ไทย) ๒/๕๐๙/๖๐๑.

^{๒๐๘} วิชา. (ไทย) ๒/๕๑๐/๖๐๑-๖๐๒.

(อนุบัญญัติที่ ๓) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะเข้าหมู่บ้านด้วยคิดว่า จะไปนำไฟมา แต่ครั้นแล้วมีความยำเกรงอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล จึงไม่ยอมเข้าไป แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้ว เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น”^{๒๐๙}

ดังนั้น การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทยังไม่มีปรากฏในตอนต้นพุทธกาล เพราะพระพุทธเจ้ายังมีทรงบัญญัติสิกขาบทโดยปรารภเหตุใด ๆ

ครั้นเมื่อกาลล่วงเลยมาถึงพรรษาที่ ๑๒ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา ในคราวนั้นเมืองเวรัญชาเกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่แร้งแค้น ครั้นนั้นพระสาวิตรีได้ทูลถามเกี่ยวกับพระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีต ที่พูดถึงในขณะนั้นออกพระนาม ๖ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี พระพุทธเจ้าเวสสภู พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ว่า “พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน”^{๒๑๐} พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ดำรงอยู่นาน”

พระสาวกได้ทูลถามต่อไปว่า เพราะอะไรพรหมจรรย์ของพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน และเพราะอะไรพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ จึงดำรงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสตอบว่า

พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ที่ออกพระนามมาข้างต้นนั้นไม่ค่อยจะได้ทรงสั่งสอนและมีคำสอนที่เป็นหลักการต่างๆ น้อย อีกทั้งไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ และไม่ได้มีการประชุม ทบทวน ประมวลบัญญัติที่เรียกว่าปาติโมกข์ ต่างจากศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์หลัง ซึ่งมีคำสอนมาก มีการบัญญัติสิกขาบท คือ ตราข้อกฎหมายไว้เป็นแบบแผนเรียบร้อย^{๒๑๑} พระพุทธเจ้า ทรงเปรียบเทียบกับไว้ว่า

เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกรุ่นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติ วรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานเหมือนดอกไม้บานา พรหมจรรย์อยู่ในแผ่นดินกระดานเอาด้วยร้อยไว้อย่างไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไปเพราะเหตุไร เพราะเอาด้วยร้อยไว้อย่างนี้เป็นฉันทะ เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกซึ่งหลังๆ ต่างชื่อโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานฉันทะ^{๒๑๒}

^{๒๐๙}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๑๑/๖๐๒.

^{๒๑๐}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๘/๑๑.

^{๒๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๔.

^{๒๑๒}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

พระสารีบุตรจึงได้อาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังข้อความปรากฏในเวรรุขกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ ว่า

ลำดับนั้นท่านพระสารีบุตรลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยก ปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน (พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า) จงรอไปก่อนเถิดสาธุบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสววัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสววัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น^{๒๑๓}

จากเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในมหาวิงค์วินัยปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า เมื่อไรจะถึงเวลาที่จะบัญญัติสิกขาบท เวลาที่บัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ และความเสียหายเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

พระศาสนาได้ตั้งมานานพอสมควรแล้ว และมีอาสววัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

องค์กรคณะสงฆ์ใหญ่โตขึ้น และมีอาสววัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

มีลาภสักการะเกิดขึ้นมากมาย และมีอาสววัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

หมู่พระภิกษุเป็นพหูสูต และมีอาสววัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

เมื่อมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อไหร่ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์และมีประชาชนติเตียนว่า ไม่ดีไม่งาม ไม่เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา จนความนั้นมาถึงพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นเองพระพุทธเจ้าก็จะทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการกระทำเช่นนั้น แต่ก่อนถึงเวลาดังกล่าว ความเป็นอยู่ของพระภิกษุในระยะที่ไม่มีการบัญญัติสิกขาบท จึงเป็นอยู่ได้โดยไม่มีกฎหรือข้อบังคับ วินัยมีอยู่โดยหลักการอย่างเป็นไปเอง วินัยมีอยู่แล้วทั้งๆ ที่ไม่มีสิกขาบท มีแต่เพียงหลักการและข้อนัดหมายหรือข้อความ หมายรู้ร่วมกันตามหลักการนั้น

ตอนแรกมีวินัยโดยไม่มีสิกขาบท พระก็อยู่กันได้ด้วยดีโดยถือหลักการปฏิบัติไปตามหลักการ มีหลักการเป็นเครื่องรักษาควบคุม ดังปรากฏว่าในวันอุโบสถเมื่อพระภิกษุทั้งหลาย ประชุมกัน พระพุทธเจ้าก็ทรงแถลงหลักการของพระศาสนาเป็นการทบทวนว่าพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์อย่างนี้ มีหลักการอย่างนี้ ทรงปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมาเป็นเวลา ๒๐ ปี จนกระทั่งเมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท จึงทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันทบทวนตรวจสอบความประพฤติด้วยสิกขาบทเหล่านั้น^{๒๑๔}

สรุปได้ว่า วินัยของพระสงฆ์ คือ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ที่มีในพระปาติโมกข์ มี ๒๒๗ ข้อ เป็นระเบียบแบบแผนทางกฎหมายที่บัญญัติโดยพระพุทธเจ้า โดยที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม แต่เดิมพระวินัยไม่มีการจัดเป็นหมวด ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญ และไม่มีการจัดเรียงลำดับข้อ ต่อเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่หนึ่ง ภายใต้การนำของพระมหากัสสปะเถระจึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ

^{๒๑๓}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๒๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

๒.๕.๔ กิจวัตรของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “กิจวัตรของพระสงฆ์” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

นักบวช หรือภิกษุในพระพุทธศาสนา มีฐานะหนึ่ง คือ ธรรมเสนา ทหารในกองทัพธรรมที่จะต้องต่อสู้กับใจตนเองหรือกิเลสภายในใจตนเอง เพื่อให้สามารถก้าวเดินไปบนเส้นทางของพระพุทธเจ้า ภายใต้อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการ ตามหลักของโอวาทปาติโมกข์^{๒๑๕} ที่จัดเป็นคำสอนหลัก เป็นประธาน เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา^{๒๑๖}

ลักษณะของพระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ทั้งในด้านการปฏิบัติตน และในด้านของจุดหมายของศาสนา คือ นิพพาน จากนั้นได้แสดงคุณลักษณะของบรรพชิตในพระพุทธศาสนาว่าต้องมีลักษณะเช่นใด กล่าวคือ พระองค์ตรัสว่า ผู้ที่จะเป็นบรรพชิตนั้นต้องไม่เป็นผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เบียดเบียนใคร เป็นผู้ไม่มีภัยไม่มีเวร เป็นแบบอย่างของการนำสังคมไปสู่สันติ^{๒๑๗}

ตามหลักอวาสสิกธรรม ๕ ได้แสดงถึงธรรมของภิกษุผู้อยู่ประจำวัด ไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑) ถึงพร้อมด้วยอาภักปิริยาและวัตรปฏิบัติ คือ มีกิริยามารยาททำให้การแสดงออกทางกายวาจาสำรวมงดงาม และเอาใจใส่ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอเรียบร้อย

๒) เป็นพหูสูต คือ ได้เล่าเรียนมาก รู้หลักพระธรรมวินัย มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง

๓) ประพฤติขัดเกลา ฝึกอบรมตนในไตรสิกขา ชอบความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม

๔) มีกัลยาณพจน์ มีวาจางาม กล่าวกัลยาณพจน์ รู้จักพูด รู้จักเจรจาครุฑาและนำปัญญา

๕) มีปัญญา รู้เข้าใจ รู้พิจารณา เฉลียวฉลาด สามารถแก้ปัญหา ไม่ซึมเซาเบอะบะ

ในแง่คุณธรรม เมื่อมีความผูกพันกันในด้านความเป็นอยู่ พระสงฆ์ย่อมต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ด้วยความเมตตา พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนหน้าที่นี้ตั้งแต่แรกเริ่ม ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด”^{๒๑๘}

โดยอรรถแล้ว กิจ หมายถึง กิจสำคัญหรือจำเป็นต้องทำ ส่วนคำว่า วัตร หมายถึง ควรทำ แต่ท่านจะได้กล่าวถึงกิจวัตรรวม ๆ กันไป โดยไม่แยกว่า อะไรเป็นกิจ อะไรเป็นวัตรให้ชัดเจนออกไป ซึ่งพอจะจำกัดความได้ว่า ส่วนใดที่ต้องทำอย่างเด็ดขาดนั้นเป็นกิจ ส่วนใดที่เป็นแต่ควรทำ เพื่อให้ดีงามยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้นเป็นวัตร โดยที่ กิจวัตร ๑๐ ประการ คือ

^{๒๑๕} ธี.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๒๑๖} พระเทพดิลก (ระแบบ รัตนญาณ), ศาสนทายาทคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: พรศิริการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^{๒๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จาริกบุญจาริกธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

^{๒๑๘} ธี.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๑) บิณฑบาต หมายถึงการเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ได้มาโดยสิทธิอันชอบธรรมของบรรพชิต
 ๒) การกวาดวัด หมายถึง มีหลักเกณฑ์หรือมีนิสัยแห่งความสะอาดหมดจดทั้งภายในและภายนอก
 ๓) ปลงอาบัติ การเปิดเผยความผิดความชั่วของตน ให้หมดความเป็นผู้มีผิดความชั่วติดตัว และตั้งใจสำรวมระวังมากยิ่งขึ้น

๔) ทำวัตรสวดมนต์ การทำตนให้สม่ำเสมอในการทำงานโดยเฉพาะในการมีคุณพระรัตนตรัยเป็นเครื่องระลึกประจำใจอยู่ตลอดเวลา และการสวดมนต์บทธมมอันพึงเพื่อช่วยความจำ

๕) ขวนขวายในปัจจุบันวาทะ และภาวนา การหมั่นพิจารณาด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญาในธรรมที่จะเป็นเครื่องคุ้มครองตนให้พ้นจากภัยของกิเลส

๖) อุปัฏฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ การเอาใจใส่ต่ออุปัชฌาย์อาจารย์อันเป็นกำเนิดหรือทางมาแห่งความรู้และการปฏิบัติที่ดำเนินไปได้ราบรื่นในฐานะมีท่านเหล่านั้นเป็นกัลยาณมิตร

๗) บริหารสิ่งของและร่างกาย ด้วยการเอาใจใส่ปรับปรุงเครื่องใช้ไม้สอยที่เป็นอุปกรณ์แก่การเป็นอยู่ตลอดจนถึงการปรับปรุงร่างกายให้มีความพร้อมอยู่เสมอ

๘) ขวนขวายเรียนธรรมวินัย การพยายามศึกษาเล่าเรียนหลักวิชา ทั้งที่เป็นวิชาโดยตรงและวิชาอ้อม

๙) เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจของสงฆ์ การเอาใจใส่สมบัติของกลางและภารกิจอันเป็นสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน

๑๐) การควบคุมตนเองให้อยู่ในภาวะที่ปราศจากมลทินโทษ จนเป็นที่ตั้งแห่งความผาสุกทั้งกายและใจจนกระทั่งเป็นที่เลื่อมใสของผู้พบเห็น เป็นการเผยแผ่พรหมจรรย์ไปในตัว^{๒๑๙}

ดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับพุทธวิธีตามพุทธกิจ ๕ ประการ ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวันมี ๕ อย่าง คือ

บุพพณเห ปิณฑปาตญจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

สายณเห ธมมเทศน์ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม

บิโทเส ภิกขุโอวาท เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ

อหุตมรตเต เทวปณฺหนํ เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาหาเวทนา

ปัจจุสเสว คเตกาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพาน อันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่^{๒๒๐}

สรุปได้ว่า กิจวัตรของพระสงฆ์หรือภารกิจประจำวันที่พระสงฆ์พึงกระทำ คือ ต้องต่อสู้กับใจตนเองหรือกิเลสภายในใจตนเอง นอกจากนี้ยังต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยประกาศธรรมที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และงามในที่สุด ในฐานะทหารในกองทัพธรรม อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ปัจจุบันยังมีกิจวัตร ๑๐ ประการ คือ บิณฑบาต การกวาดวัด ปลงอาบัติ ทำวัตรสวดมนต์ ขวนขวายในปัจจุบันวาทะ อุปัฏฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ บริหารสิ่งของและร่างกาย ขวนขวายเรียนธรรมวินัย เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจของสงฆ์ และควบคุมตนเองในภาวะที่ปราศจากมลทินโทษ ซึ่งล้วนเป็นแนวทางตามพุทธวิธีแห่งพระพุทธรูป หรือพุทธกิจ นั่นเอง

^{๒๑๙} พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรชาเดียว, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๒๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๘.

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลพื้นที่วิจัย ดังนี้

เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีพระครูจริยาภิรัต วัดดงสัก ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา และมีพระครูวิบูลกาญจนโกศล วัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา และพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบล ดังนี้

- ๑) เจ้าคณะตำบลท่ามะกา พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ วัดท่ามะกา
- ๒) เจ้าคณะตำบลตะคร้ำเอน พระครูวิศาลกาญจนกิจ วัดตะคร้ำเอน
- ๓) เจ้าคณะตำบลห้วยเหนียว พระครูกาญจนาสวัสดิ์คุณ วัดแสนตอ
- ๔) เจ้าคณะตำบลพงตึก พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ วัดใหม่รางวาลย์
- ๕) เจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น พระครูปัญญากาญจนารมณ วัดห้วยตะเคียน
- ๖) เจ้าคณะตำบลเขาสามสิบหาบ พระครูกิตติกาญจนวงศ์ วัดเขาสามสิบหาบ
- ๗) เจ้าคณะตำบลพระแท่น พระครูพุทธมัญจาคีรี วัดพระแท่นดงรังวรวิหาร
- ๘) เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ พระครูถาวรกาญจนกิตติ วัดท่าเรือ

เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีวัดในพื้นที่ จำนวน ๔๔ วัด ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ วัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ลำดับ	ชื่อวัด	หมู่	ตำบล	อำเภอ	นิกาย	ชนิดของวัด
๑	พระแท่นดงรัง	๑๐	พระแท่น	ท่ามะกา	มหานิกาย	พระอารามหลวง
๒	หมอสอ (วังคา)	๘	พระแท่น	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓	ท่ามะกา	๓	ท่ามะกา	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔	หนองลานราษฎร์บำรุง	๗	ท่ามะกา	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๕	ห้วยเหนียว	๔	ห้วยเหนียว	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๖	ท่าเรือ	-	ท่าเรือ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๗	ใหม่เจริญผล	๓	ท่าเรือ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๘	ลูกแก	๗	ดอนขมิ้น	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๙	ดอนขมิ้น	๓	ดอนขมิ้น	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๐	ดอนสามง่าม	๕	ท่าเสา	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๑	ปากบาง	๑	พงตึก	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๒	ดงสัก	๔	พงตึก	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๓	หนองโตนด	๖	พงตึก	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๔	เขาใหญ่	๓	โคกตะบอง	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๕	เขาตะพาน	๖	โคกตะบอง	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวัด	หมู่	ตำบล	อำเภอ	นิการ	ชนิดของวัด
๑๖	หนองลาน	๓	หนองลาน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๗	หนองไม้แก่น	๖	หนองลาน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๘	ดาปานนิมิต	๒	หนองลาน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๑๙	เขาสะพายแร่	๒	สนามไย	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๐	สนามไย	๖	สนามไย	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๑	เขาสามสิบหาบ	๓	เขาสามสิบหาบ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๒	เขาเกออาจ	๗	เขาสามสิบหาบ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๓	ครือพนัน	๗	ท่าไม้	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๔	กระต่ายเต็น	๒	ท่าไม้	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๕	ห้วยตะเคียน	๓	ยางม่วง	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๖	หนองโรง	๖	ยางม่วง	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๗	ดอนชะเอม	๒	ดอนชะเอม	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๘	ทุ่งมะกรูด	๔	ดอนชะเอม	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๒๙	ทุ่งประทุน	๕	ดอนชะเอม	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๐	แสนตอ	๔	แสนตอ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๑	ท่ากระทุ่ม	๑	แสนตอ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๒	ตะคร้ำเอน	-	ตะคร้ำเอน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๓	สำนักครือ	๒	ตะคร้ำเอน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๔	รางกระต่ายรังสรรค์	๘	ตะคร้ำเอน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๕	โพธิ์เย็น	๗	ดอนขมิ้น	ท่ามะกา	จีนิกาย	วัดราษฎร์
๓๖	จันทร์ลาดสุขสุวรรณ	๔	หนองลาน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๗	หนองพลับ	๘	แสนตอ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๘	ห้วยกรด	๑	ตะคร้ำเอน	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๓๙	เขาพระสิทธิญาณ	๒	เขาสามสิบหาบ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔๐	กาญจนนิมิต	๓	ท่าเสา	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔๑	ดอนตาลเสียน	๕	อุโลกสีหมื่น	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔๒	ราษฎร์ศรีทธารม	-	พระแท่น	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔๓	เขาช่องพัฒนาราม	๘	สามสิบหาบ	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์
๔๔	เขาสูงแจ่มฟ้า	๑	เขาสูงแจ่มฟ้า	ท่ามะกา	มหานิกาย	วัดราษฎร์

สรุปได้ว่า เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีพระครูจริยาภิรัต วัดดงสัก ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา และมีพระครูวิบูลกาญจนโนภาส วัดพระแท่นดงรัง วรวิหาร ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา โดยมีวัดในพื้นที่ จำนวน ๔๔ วัด

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” โดยมีรายละเอียด ตามลำดับ ดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๒.๙๘) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีโดยรวมในระดับปานกลางทุกด้านเรียงลำดับดังนี้ ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเทศนา ด้านการเขียนบทความ สุภาชิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม และ ๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน^{๒๒๑}

พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยาณธมโม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์ศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์ศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์ศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในด้านเพศ สถานะ วุฒิการศึกษา และอาชีพ มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในด้านอายุ มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๒๒}

^{๒๒๑} พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณสร), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๒๒} พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยาณธมโม), “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์ศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระธีรนิติ ธีรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ๑) บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบ ด้านวิธีการและด้านขั้นตอน ๒) เปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บทบาทพระธรรมทูตไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย และ ๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า พระธรรมทูตส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการที่ต้องปฏิบัติภารกิจมาก จึงส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติงานของพระธรรมทูตได้อย่างเต็มที่ และไม่มีเวลาเพียงพอ ประกอบกับบุคลากรมีน้อย และยังขาดการสนับสนุนงบประมาณที่จะดำเนินงานกิจกรรมด้านการเผยแผ่ ทั้งนี้ประชาชนยังทราบว่ามีพระธรรมทูตปฏิบัติงานอยู่จริง แนวทางการแก้ปัญหา ควรให้การศึกษาอบรมแก่พระภิกษุที่มีความสามารถ และมีคุณสมบัติที่จะเป็นพระธรรมทูตได้ มาปฏิบัติหน้าที่แทน พระสังฆาธิการควรมีการประชุมร่วมกัน จากการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณ และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน เพื่อให้ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารของทางวัดรวมถึงการบริหารจัดการ อันนำมาสู่ความเข้าใจและแก้ปัญหาอย่างพร้อมเพรียงและยั่งยืน^{๒๒๓}

พระวิชัย ปณณารโ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้น เป็นการนำแบบอย่างของการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่าพรหมจรรย์ ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนโดยมีเป้าหมาย คือ เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก พระพุทธเจ้าตรัสว่าให้เผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่จะไปอ้อนวอนต่อเทวดาหรือไปขอพึ่งเทวดา เพราะเทวดาที่เป็นมิชฉาทิฎฐิก็มี ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย วิธีการเผยแผ่ของพระสาวกก็เช่นกันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นจากการสนทนากัน แล้วค่อยโน้มแน้วเข้าสู่หลักธรรมต่างๆตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคลเป็นลำดับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีการใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย เหมาะสม ด้วยความตั้งใจสอนหรือเผยแผ่โดยเคารพ และ ๒) พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระองค์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นเกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ทรงสมมติบัญญัติเอาไว้ ซึ่งเมื่อปฏิบัติธรรมได้จริงย่อมทำให้จิตตั้งอยู่ในคุณธรรมความดีไม่หวั่นไหวเพราะกิเลสทั้งปวง เป็นปาฏิหาริย์ที่สำคัญมากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์^{๒๒๔}

^{๒๒๓} พระธีรนิติ ธีรธมโม, “บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๒๔} พระวิชัย ปณณารโ, “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้า และพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระณัฐพงษ์ สิริวิโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานครพบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= ๓.๕๗) และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๒) การเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญ และ วุฒิการศึกษาสามัญ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ ๓) ข้อเสนอแนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ในการเผยแผ่ควรการสอดแทรกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชนบทด้วย ควรให้อาสาพระรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ควรมีเวทีสำหรับให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง ควรมีการพัฒนาารูปแบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ควรมีการจัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการเผยแผ่ให้เพียงพอ เช่น ควรมีสถานที่ในการศึกษาธรรมะประจำวัดต่างๆ หรือ ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น^{๒๒๕}

พระวุฒิกัทร อาทโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม พบว่า พระสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านการศึกษาอบรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.72$) และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐมนั้น พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ มีความสัมพันธ์กันซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้ ๓) ข้อเสนอแนะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ด้านการศึกษาอบรม ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเผยแผ่ได้ถูกต้อง ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม เริ่มสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจารย์ความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแลพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด^{๒๒๖}

สรุปได้ว่า ในสภาพสังคมปัจจุบันนี้ พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนามีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ จึงต้องมีมีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย หน้าที่ของพระภิกษุที่สัมพันธ์กับคุณธรรมโดยตรง ก็ได้แก่ การให้ความอนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยการให้ธรรมะเป็นทาน นั่นเอง

^{๒๒๕} พระณัฐพงษ์ สิริวิโส, “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๒๖} พระวุฒิกัทร อาทโร, “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระครูสิริสุวัฒนาภรณ์ (วินัย ปิยวณฺโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของประชาชน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคล คือ เพศ และวุฒิการศึกษา ของประชาชนผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคล คือ อายุ อาชีพ และรายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๒๗}

พระครูวิชัยพัฒนภรณ์ (วิชา วิชโย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ และ ๒) ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน และ ๓) ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จำแนกตามรายด้านของการวิจัย คือ (๑) ด้านจริยวัตรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรอบรมให้พระสงฆ์ที่ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เรียบร้อย เป็นปริมณฑล (๒) ด้านรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรปรับปรุงรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นลักษณะของความร่วมมือทำงานเป็นทีม (๓) ด้านเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ควรจัดให้มีการอบรมเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ ซึ่งอาจจัดเป็นชั่วโมงเรียนหรืออบรมในหลักสูตรพัฒนาศักยภาพ และ (๔) ด้านรูปแบบของการสื่อสาร คณะสงฆ์ควรให้ทุนในการสนับสนุนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับอำเภอ^{๒๒๘}

^{๒๒๗} พระครูสิริสุวัฒนาภรณ์ (วินัย ปิยวณฺโณ), “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๒๘} พระครูวิชัยพัฒนภรณ์ (วิชา วิชโย), “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระมหาสังเวียร ปณณารโ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์” ผลการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลกนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพรศูนย์รักษาสภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงสีข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในราคายุติธรรมให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภค และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิธีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกิน และพอเพียงด้านหลักพุทธธรรมสำคัญที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาใช้ คือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ และหลักขารวาสธรรม ๔ เป็นต้น มาเป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกันการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้นพระครูสุภาจารวัฒน์เป็นพุทธสาวกรูปหนึ่งผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปลูกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยึดหลักแห่งความเสียสละและการให้โอกาสคนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน^{๒๒๙}

พระครูโกศลกิจจานุการ (ณรงค์ ญาณวิโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๙ ด้านเทคนิคการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ ด้านการอบรมคุณธรรมจริยธรรม พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และ ๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ ระดับชั้น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียนจัด ไม่ทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และ ๓) ปัญหา อุปสรรค พบว่า นักเรียนไม่สนใจฟัง นักเรียนอ่านและเขียนภาษาบาลีไม่ได้เพราะเด็กอ่าน และจดตามไม่ทันเมื่อพระสงฆ์สอนและเขียนเร็ว ด้านเทคนิคการสอนของพระสงฆ์ยังไม่น่าสนใจเท่าที่ควร กิจกรรมการเรียนการสอนน้อย และเด็กนักเรียนไม่กล้าแสดงออก^{๒๓๐}

^{๒๒๙} พระมหาสังเวียร ปณณารโ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๒๓๐} พระครูโกศลกิจจานุการ (ณรงค์ ญาณวิโร), “บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระสมพิศ สมพิสาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านการศึกษา มีผลทำให้ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ อาชีพ และรายได้ ไม่แตกต่างกัน และมีข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี คือ พระสงฆ์ควรเป็นแกนนำในการปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนให้เห็นความสำคัญเห็นคุณค่า และร่วมมือกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, พระสงฆ์ควรสอดแทรกหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถปลูกฝังความรักและหวงแหนวัฒนธรรมความเป็นไทยเข้าไปในกิจกรรมหรือประเพณีประจำท้องถิ่น เป็นต้น ^{๒๓๑}

พระครูสังฆรักษ์ชุมพล ไชยสโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสงเคราะห์ทางวัตถุ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๑ และด้านการสงเคราะห์ทางจิตใจ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๖ และ ๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า เพศ วุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้ของประชาชน ไม่มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชน ส่วนอายุของประชาชนมีผลต่อความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ^{๒๓๒}

สรุปได้ว่า ในสภาพสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทแตกต่างไปจากอดีต ดังนั้น พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานแตกต่างกันก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมด้วยบริบทที่แตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่างพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการสงเคราะห์ชุมชน พระสงฆ์ท่านนั้นก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมในบทบาทที่เข้าไปให้การสงเคราะห์ทั้งทางด้านจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อม ๆ กัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แต่ละบทบาทของพระสงฆ์ที่แสดงออกมาล้วนเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ต้องยังประโยชน์สูงสุดแก่เวไนยสัตว์ นั่นเอง

^{๒๓๑} พระสมพิศ สมพิสาโร, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

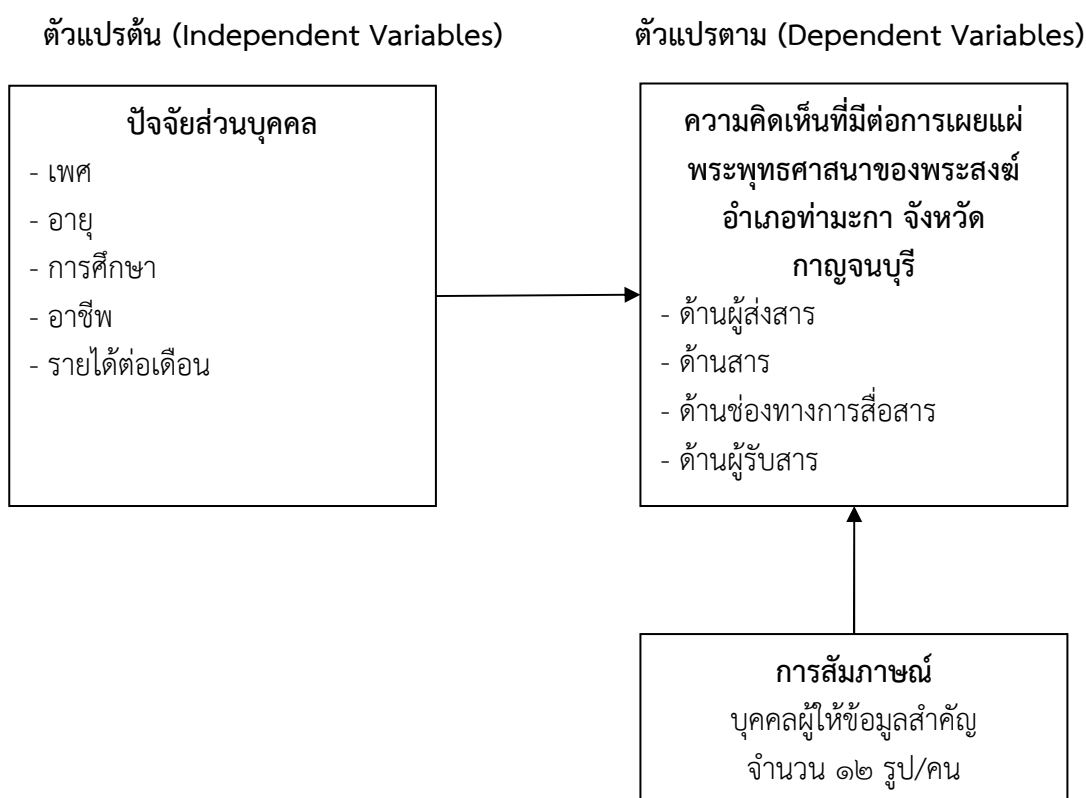
^{๒๓๒} พระครูสังฆรักษ์ชุมพล ไชยสโร, “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยพิจารณาตามกระบวนการสื่อสาร ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิด/ทฤษฎีของ เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)^{๒๓๓} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) ๒) ด้านสาร (Message) ๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) และ ๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver)

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๒๓๓} เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) อ้างใน กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร*, หน้า ๖.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑๓๖,๒๗๔ คน^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากระบบทะเบียนราษฎร์ของอำเภอท่ามะกา โดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕

^๑ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, “อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.amphoe.com/menu.php>, [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 e คือ เปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{136,274}{1 + 136,274(0.05)^2} \\ &= 398.82 \text{ หรือ } 399 \text{ คน} \end{aligned}$$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑๓๖,๒๗๔ คน จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๙๙ คน จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๑๗ กลุ่ม ตามสังกัดตำบล แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๓๙๙ คน ออกเป็น ๑๗ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

$$\text{สูตร} \quad n_i = \frac{N_i}{N} \times n$$

เมื่อ n_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
 N_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
 N คือ จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 n คือ จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนในตำบลพงตึก จำนวน ๔,๒๒๙ ได้แก่

$$\begin{aligned} n_i &= \frac{399}{136,274} \times 4,229 \\ &= 159.60 \text{ หรือ } 160 \text{ คน} \end{aligned}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างประชาชนในตำบลพงตึก คือ ๑๖๐ คน

รายละเอียดจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ ๓.๑

^๓กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล

ที่	ตำบล	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
๑	พงตึก	๔,๒๒๙	๑๒
๒	ยางม่วง	๖,๐๒๗	๑๘
๓	ดอนชะเอม	๗,๓๑๒	๒๑
๔	ท่าไม้	๑๐,๔๓๒	๓๑
๕	ตะคร้ำเอน	๙,๐๙๘	๒๗
๖	ท่ามะกา	๑๒,๗๕๖	๓๗
๗	ท่าเรือ	๒๓,๐๒๔	๖๗
๘	โคกตะบอง	๒,๔๗๗	๗
๙	ดอนขมิ้น	๘,๗๑๐	๒๖
๑๐	อุโลกสีห์หมื่น	๕,๕๗๐	๑๖
๑๑	เขาสามสืบบาบ	๕,๗๕๔	๑๗
๑๒	พระแท่น	๑๑,๓๑๐	๓๓
๑๓	ห้วยเหนียว	๖,๓๐๐	๑๘
๑๔	แสนตอ	๙,๐๙๗	๒๗
๑๕	สนามแย้	๔,๒๓๗	๑๒
๑๖	ท่าเสา	๖,๘๓๔	๒๐
๑๗	หนองลาน	๓,๑๐๗	๙
	รวม	๑๓๖,๒๗๔	๓๙๙

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รสมี)
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๒) พระครูวิบูลกาญจนโนภาส (ปริบูรณ์/บุญวาสนา)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๓) พระครูถาวรรรพกาญจนกิตต์ (ถาวรโร)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ
- ๔) พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกษโร/นาคเยี่ยม)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่ามะกา
- ๕) พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภทฺธ/กริ่งกาญจนา)
ตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น

- ๖) พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภสฺสโร (รจนา)
ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๗) พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก (สุขศรี)
ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๘) นายกิตตินันท์ อรรณพท
ตำแหน่ง นายอำเภอท่ามะกา
- ๙) นายไฉย อุ่มผล
ตำแหน่ง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม
- ๑๐) นายสฤณี กองสิน
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่
- ๑๑) นางสาวราตรี ทองศรี
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม
- ๑๒) นายอนุศาสตร์ ดำรงค์โชติ
ตำแหน่ง อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์
- ๔) สร้างเครื่องมือ
- ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
- ๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
- ๗) ปรับปรุงแก้ไข
- ๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๒.๑) พระครูวิสุทธิธำมณฺห์คุณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๒.๒) ผศ.ดร.พิเชฐ ทั้งโต

อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓) ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๔) ผศ.ดร.ธิตูฒิ หมั่นมี

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๕) ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๘๐-๑.๐๐ และมีบางข้อใช้คำไม่เหมาะสม จึงได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่อำเภอท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี) จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๕๙๑

๔) นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

- ๑) ด้านผู้ส่งสาร (Sender) มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
- ๒) ด้านสาร (Message) มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
- ๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ
- ๔) ด้านผู้รับสาร (Receiver) มีคำถามจำนวน ๘ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก
- ๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย
- ๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

(๒) แบบสัมภาษณ์ (Interview)

แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม ในพื้นที่เป้าหมาย

๒) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)
SS	แทน	ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)
*	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
**	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของประชาชนในอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๓๔๙ คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๑๒ รูป/คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๓๙๙)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๑. เพศ		
ชาย	๒๐๑	๕๐.๓๘
หญิง	๑๙๘	๔๙.๖๒
รวม	๓๙๙	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๗.๐๒
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๒๙.๘๒
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๒๗.๘๒
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๒๐.๕๕
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๘.๗๗
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๖.๐๒
รวม	๓๙๙	๑๐๐.๐๐
๓. การศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๔๑.๘๕
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔๖.๘๗
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๑๑.๒๘
รวม	๓๙๙	๑๐๐.๐๐
๔. อาชีพ		
รับราชการ	๖๘	๑๗.๐๔๓
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๑๔.๗๘๗
เกษตรกรรวม	๖๖	๑๖.๕๔๑
เจ้าของกิจการ	๕๗	๑๔.๒๘๖
ค้าขาย	๘๑	๒๐.๓๐๑
รับจ้าง	๖๒	๑๕.๕๓๙
อื่นๆ	๖	๑.๕๐๔
รวม	๓๙๙	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๕. รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๒๔.๕๖
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔๖.๓๗
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๒๙.๐๗
รวม	๓๙๙	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๘ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘๒ มีการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘๗ มีอาชีพค้าขาย จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๓๐๑ และมีรายได้ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓๗

๔.๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม

(n = ๓๙๙)

ที่	การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านผู้ส่งสาร	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก
๒	ด้านสาร	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก
๓	ด้านช่องทางการสื่อสาร	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก
๔	ด้านผู้รับสาร	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก
ภาพรวม		๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านผู้ส่งสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๓๙๙)

ข้อ	ด้านผู้ส่งสาร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีความรู้ความเข้าใจธรรมะอย่างแตกฉาน	๔.๒๔	๐.๗๒๔	มาก
๒	รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร	๔.๒๘	๐.๗๙๗	มาก
๓	มีความสุขุมเยือกเย็นและมีอารมณ์มั่นคง	๔.๐๔	๐.๘๑๒	มาก
๔	มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาให้เข้าใจได้ โดยง่าย	๓.๙๐	๐.๗๖๙	มาก
๕	มีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ในการ สื่อสารได้เป็นอย่างดี	๔.๐๕	๐.๗๑๖	มาก
๖	มีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความต้องการ ของผู้ฟังเป็นอย่างดี	๔.๐๔	๐.๗๕๘	มาก
๗	มีความสามารถระวังไม่กล่าวพาดพิงให้เกิดผลในทาง ลบแก่ผู้อื่น	๔.๐๗	๐.๗๙๘	มาก
๘	มีความระมัดระวังไม่กล่าวพาดพิงศาสนาอื่น	๔.๑๘	๐.๗๓๖	มาก
รวม		๔.๑๐	๐.๕๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัด
กาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อ
ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๔.๒๘ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาให้เข้าใจได้
โดยง่าย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร

(n = ๓๙๙)

ข้อ	ด้านสาร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ถูกต้องและตรงตามที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก	๔.๑๑	๐.๗๗๓	มาก
๒	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่เชื่อถือได้	๔.๒๒	๐.๗๕๖	มาก
๓	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่เป็นความจริงที่ไม่บิดเบือน	๔.๐๑	๐.๗๘๓	มาก
๔	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีความทันสมัย สามารถใช้ได้ไม่จำกัดกาล	๓.๙๕	๐.๗๖๒	มาก
๕	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถขัดเกลาจิตใจหรือบารปอกุศลให้ออกไปจากจิตได้	๔.๐๗	๐.๗๖๗	มาก
๖	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สอดคล้องกับสภาพ และเหตุการณ์ในปัจจุบัน	๓.๙๒	๐.๘๑๔	มาก
๗	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ไม่ขัดกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย	๓.๙๕	๐.๘๐๕	มาก
๘	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทุกเพศทุกวัย	๔.๐๕	๐.๗๖๕	มาก
รวม		๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่เชื่อถือได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สอดคล้องกับสภาพ และเหตุการณ์ในปัจจุบัน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร

(n = ๓๙๙)

ข้อ	ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการใช้สื่อธรรมชาติเป็นช่องทางการสื่อสาร	๔.๐๙	๐.๗๒๖	มาก
๒	มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร	๔.๑๖	๐.๘๒๐	มาก
๓	มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นช่องทางการสื่อสาร	๔.๐๒	๐.๘๐๘	มาก
๔	มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นช่องทางการสื่อสาร	๔.๐๔	๐.๗๙๙	มาก
๕	มีการใช้สื่อสารมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร	๔.๐๒	๐.๘๔๐	มาก
๖	มีการใช้สื่อประสมเป็นช่องทางในการสื่อสาร	๔.๐๐	๐.๘๒๕	มาก
๗	เน้นลักษณะการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร	๔.๐๒	๐.๘๑๗	มาก
๘	เน้นลักษณะการสื่อสารที่หลีกเลี่ยงการรบกวน	๔.๐๗	๐.๗๖๒	มาก
รวม		๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ มีการใช้สื่อประสมเป็นช่องทางในการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร

(n = ๓๙๙)

ข้อ	ด้านผู้รับสาร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีความเลื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา	๔.๒๔	๐.๗๕๘	มาก
๒	เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ	๔.๒๗	๐.๗๕๖	มาก
๓	มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา	๔.๐๒	๐.๗๗๐	มาก
๔	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้รวดเร็วและถูกต้อง	๔.๐๐	๐.๗๕๙	มาก
๕	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้ในเชิงสร้างสรรค์	๔.๐๔	๐.๗๙๙	มาก
๖	สามารถบังคับความสนใจของตนเองให้อยู่ที่สารหรือสาระที่ได้รับได้เสมอ	๔.๐๘	๐.๘๑๗	มาก
๗	ตั้งใจรับเอาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดแก่ตนและสังคม	๔.๑๒	๐.๘๐๗	มาก
๘	สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	๔.๑๒	๐.๗๗๑	มาก
รวม		๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้รวดเร็วและถูกต้อง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่อเดือน ของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่

สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดลองตามค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ในกรณีตัวแปรตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๒๐๑	๔.๐๙	๐.๔๗๔	มาก
หญิง	๑๙๘	๔.๐๖	๐.๔๖๕	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ชาย	๒๐๑	๔.๐๙	๐.๔๗๔	๐.๖๘๙	๐.๔๙๑
หญิง	๑๙๘	๔.๐๖	๐.๔๖๕		

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๒๐๑	๔.๑๒	๐.๕๐๒	มาก
หญิง	๑๙๘	๔.๐๘	๐.๔๙๐	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ชาย	๒๐๑	๔.๑๒	๐.๕๐๒	๐.๙๙๑	๐.๓๒๒
หญิง	๑๙๘	๔.๐๘	๐.๔๙๐		

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารจำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๒๐๑	๔.๐๔	๐.๕๐๕	มาก
หญิง	๑๙๘	๔.๐๓	๐.๔๘๓	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ชาย	๒๐๑	๔.๐๔	๐.๕๐๕	๐.๓๕๗	๐.๗๒๒
หญิง	๑๙๘	๔.๐๓	๐.๔๘๓		

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๒๐๑	๔.๐๖	๐.๕๖๙	มาก
หญิง	๑๙๘	๔.๐๔	๐.๕๔๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ชาย	๒๐๑	๔.๐๖	๐.๕๖๙	๐.๒๘๙	๐.๗๗๓
หญิง	๑๙๘	๔.๐๔	๐.๕๔๘		

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ชาย	๒๐๑	๔.๑๓	๐.๕๒๕	มาก
หญิง	๑๙๘	๔.๐๙	๐.๕๔๕	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามเพศ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามเพศ

เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
ชาย	๒๐๑	๔.๑๓	๐.๕๒๕	๐.๘๗๐	๐.๓๘๕
หญิง	๑๙๘	๔.๐๙	๐.๕๔๕		

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๔.๐๒	๐.๕๕๖	มาก
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๔.๐๗	๐.๔๔๙	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๔.๑๒	๐.๔๖๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๔.๑๕	๐.๔๓๘	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๓.๙๘	๐.๔๘๒	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๓.๘๒	๐.๕๐๑	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๓๘	๕	๐.๕๒๘	๒.๔๓๙*	๐.๐๓๔
ภายในกลุ่ม	๘๕.๐๐๒	๓๙๓	๐.๒๑๖		
รวม	๘๗.๖๓๙	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ					
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปี
		๔.๐๒	๔.๐๗	๔.๑๒	๔.๑๕	๓.๙๘	๓.๘๒
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔.๐๒		-๐.๐๕	-๐.๑๐	-๐.๑๓	๐.๐๔	๐.๒๐
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๗			-๐.๐๕	-๐.๐๘	๐.๐๙	๐.๒๕*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๒				-๐.๐๓	๐.๑๔	๐.๓๐*
๔๑-๕๐ ปี	๔.๑๕					๐.๑๗	๐.๓๓*
๕๑-๖๐ ปี	๓.๙๘						๐.๑๖
มากกว่า ๖๐ ปี	๓.๘๒						

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๔.๐๕	๐.๖๑๓	มาก
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๔.๐๙	๐.๔๘๗	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๔.๑๘	๐.๕๐๓	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๔.๑๔	๐.๔๔๗	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๓.๙๖	๐.๔๖๗	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๓.๘๗	๐.๔๘๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๘๘๑	๕	๐.๕๗๖	๒.๓๘๒*	๐.๐๓๘
ภายในกลุ่ม	๙๕.๐๘๗	๓๙๓	๐.๒๔๒		
รวม	๙๗.๙๖๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ					
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปี
		๔.๐๕	๔.๐๙	๔.๑๘	๔.๑๔	๓.๙๖	๓.๘๗
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔.๐๕		-๐.๐๔	-๐.๑๓	-๐.๐๙	๐.๐๙	๐.๑๘
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๙			-๐.๐๙	-๐.๐๕	๐.๑๓	๐.๒๒*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๘				๐.๐๔	๐.๒๒*	๐.๓๑*
๔๑-๕๐ ปี	๔.๑๔					๐.๑๘	๐.๒๗*
๕๑-๖๐ ปี	๓.๙๖						๐.๐๙
มากกว่า ๖๐ ปี	๓.๘๗						

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับน้อยกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารจำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๓.๙๗	๐.๕๘๒	มาก
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๔.๐๓	๐.๔๕๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๔.๐๗	๐.๔๘๗	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๔.๑๓	๐.๔๗๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๓.๙๔	๐.๕๐๓	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๓.๗๗	๐.๕๖๐	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๐๘๓	๕	๐.๖๑๗	๒.๕๗๘*	๐.๐๒๖
ภายในกลุ่ม	๙๓.๙๙๙	๓๙๓	๐.๒๓๙		
รวม	๙๗.๐๘๒	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่าง นัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ					
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปี
		๓.๙๗	๔.๐๓	๔.๐๗	๔.๑๓	๓.๙๔	๓.๗๗
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๙๗		-๐.๐๖	-๐.๑๐	-๐.๑๖	๐.๐๓	๐.๒๐
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๓			-๐.๐๔	-๐.๑๐	๐.๐๙	๐.๒๖*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๐๗				-๐.๐๖	๐.๑๓	๐.๓๐*
๔๑-๕๐ ปี	๔.๑๓					๐.๑๙*	๐.๓๖*
๕๑-๖๐ ปี	๓.๙๔						๐.๑๗
มากกว่า ๖๐ ปี	๓.๗๗						

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๔.๐๒	๐.๕๘๘	มาก
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๔.๐๓	๐.๕๕๘	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๔.๐๕	๐.๕๘๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๔.๑๗	๐.๔๙๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๓.๙๘	๐.๕๕๕	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๓.๘๕	๐.๖๐๓	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๗๖	๕	๐.๔๗๕	๑.๕๓๘	๐.๑๗๗
ภายในกลุ่ม	๑๒๑.๔๑๑	๓๙๓	๐.๓๐๙		
รวม	๑๒๓.๗๘๘	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๘	๔.๐๔	๐.๖๑๕	มาก
๒๐-๓๐ ปี	๑๑๙	๔.๑๓	๐.๕๒๕	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๑๑๑	๔.๑๗	๐.๕๑๙	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๘๒	๔.๑๖	๐.๔๙๒	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๕	๔.๐๓	๐.๕๗๑	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๒๔	๓.๗๙	๐.๕๖๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๒๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๓๕๘	๕	๐.๖๗๒	๒.๓๙๐*	๐.๐๓๗
ภายในกลุ่ม	๑๑๐.๔๓๔	๓๙๓	๐.๒๘๑		
รวม	๑๑๓.๗๙๒	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๐

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ					
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปี
		๔.๐๔	๔.๑๓	๔.๑๗	๔.๑๖	๔.๐๓	๓.๗๙
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔.๐๔		-๐.๐๙	-๐.๑๓	-๐.๑๒	๐.๐๑	๐.๒๕
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๓			-๐.๐๔	-๐.๐๓	๐.๑๐	๐.๓๔*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๗				๐.๐๑	๐.๑๔	๐.๓๘*
๔๑-๕๐ ปี	๔.๑๖					๐.๑๓	๐.๓๗*
๕๑-๖๐ ปี	๔.๐๓						๐.๒๔
มากกว่า ๖๐ ปี	๓.๗๙						

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๔.๐๑	๐.๕๔๗	มาก
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔.๑๓	๐.๓๘๖	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๔.๐๘	๐.๔๔๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๘๗	๒	๐.๖๙๓	๓.๑๘๓*	๐.๐๔๓
ภายในกลุ่ม	๘๖.๒๕๓	๓๙๖	๐.๒๑๘		
รวม	๘๗.๖๓๙	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย เป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๓๓

ตารางที่ ๔.๓๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

การศึกษา	$\bar{X}$	การศึกษา		
		ต่ำกว่า ปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
		๔.๐๑	๔.๑๓	๔.๐๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๐๑		-๐.๑๒*	-๐.๗
ปริญญาตรี	๔.๑๓			๐.๐๕
สูงกว่าปริญญาตรี	๔.๐๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีการศึกษาปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๓๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๔.๐๒	๐.๕๖๗	มาก
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔.๑๖	๐.๔๑๘	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๔.๑๖	๐.๔๘๔	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๓๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๙๓	๒	๐.๘๙๖	๓.๖๙๐*	๐.๐๒๖
ภายในกลุ่ม	๙๖.๑๗๖	๓๙๖	๐.๒๔๓		
รวม	๙๗.๙๖๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๖

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

การศึกษา	$\bar{X}$	การศึกษา		
		ต่ำกว่า ปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
		๔.๐๒	๔.๑๖	๔.๑๖
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๐๒		-๐.๑๔*	๐.๐๐
ปริญญาตรี	๔.๑๖			๐.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๔.๑๖			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีการศึกษาปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารจำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๓.๙๘	๐.๕๗๒	มาก
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔.๐๙	๐.๔๑๓	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๓.๙๘	๐.๔๗๒	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๔๓	๒	๐.๖๒๒	๒.๕๖๙	๐.๐๗๘
ภายในกลุ่ม	๙๕.๘๓๘	๓๙๖	๐.๒๔๒		
รวม	๙๗.๐๘๒	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๓.๙๗	๐.๖๔๖	มาก
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔.๑๒	๐.๔๘๕	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๔.๐๖	๐.๔๔๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๔๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
ระหว่างกลุ่ม	๑.๙๙๒	๒	๐.๙๙๖	๓.๒๓๙*	๐.๐๔๐
ภายในกลุ่ม	๑๒๑.๗๙๕	๓๙๖	๐.๓๐๘		
รวม	๑๒๓.๗๘๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๑

ตารางที่ ๔.๔๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตาม การศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

การศึกษา	$\bar{X}$	การศึกษา		
		ต่ำกว่า ปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
		๓.๙๗	๔.๑๒	๔.๐๖
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๙๗		-๐.๑๕*	-๐.๐๙
ปริญญาตรี	๔.๑๒			๐.๐๖
สูงกว่าปริญญาตรี	๔.๐๖			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีการศึกษาปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๔๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๔.๐๖	๐.๖๑๔	มาก
ปริญญาตรี	๑๘๗	๔.๑๖	๐.๔๔๔	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๕	๔.๑๐	๐.๕๕๕	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๔๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๗๕	๒	๐.๔๘๗	๑.๗๑๑	๐.๑๘๒
ภายในกลุ่ม	๑๑๒.๘๑๗	๓๙๖	๐.๒๘๕		
รวม	๑๑๓.๒๙๒	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๔๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับราชการ	๖๘	๔.๐๙	๐.๔๒๐	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๔.๐๘	๐.๓๖๖	มาก
เกษตรกรกรรม	๖๖	๓.๙๙	๐.๕๒๗	มาก
เจ้าของกิจการ	๕๗	๔.๐๗	๐.๓๑๔	มาก
ค้าขาย	๘๑	๔.๑๙	๐.๕๓๐	มาก
รับจ้าง	๖๒	๓.๙๘	๐.๕๒๘	มาก
อื่นๆ	๖	๔.๑๔	๐.๗๔๔	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ อยู่ใน ระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๙๑	๖	๐.๓๖๕	๑.๖๗๕	๐.๑๒๖
ภายในกลุ่ม	๘๕.๔๔๘	๓๙๒	๐.๒๑๘		
รวม	๘๗.๖๓๙	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๔๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผย แพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับราชการ	๖๘	๔.๑๗	๐.๔๔๑	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๔.๑๕	๐.๔๐๙	มาก
เกษตรกรกรรม	๖๖	๔.๐๓	๐.๕๖๙	มาก
เจ้าของกิจการ	๕๗	๔.๐๗	๐.๓๑๖	มาก
ค้าขาย	๘๑	๔.๒๐	๐.๕๑๙	มาก
รับจ้าง	๖๒	๓.๙๔	๐.๕๘๑	มาก
อื่นๆ	๖	๔.๐๘	๐.๘๒๐	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๔๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๙๙	๖	๐.๕๓๓	๒.๒๐๖*	๐.๐๔๒
ภายในกลุ่ม	๙๔.๗๖๙	๓๙๒	๐.๒๔๒		
รวม	๙๗.๙๖๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๘

ตารางที่ ๔.๔๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามอาชีพ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อาชีพ	$\bar{X}$	อาชีพ						
		รับราชการ	รัฐวิสาหกิจ	เกษตรกร	เจ้าของกิจการ	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่นๆ
		๔.๑๗	๔.๑๕	๔.๐๓	๔.๐๗	๔.๒๐	๓.๙๔	๔.๐๘
รับราชการ	๔.๑๗		๐.๐๒	๐.๑๔	๐.๑๐	-๐.๐๓	๐.๒๓*	๐.๐๙
รัฐวิสาหกิจ	๔.๑๕			๐.๑๒	๐.๐๘	-๐.๐๕	๐.๒๑*	๐.๐๗
เกษตรกร	๔.๐๓				-๐.๐๔	-๐.๑๗*	๐.๐๙	-๐.๐๕
เจ้าของกิจการ	๔.๐๗					-๐.๑๓	๐.๑๓	-๐.๐๑
ค้าขาย	๔.๒๐						๐.๒๖*	๐.๑๒
รับจ้าง	๓.๙๔							-๐.๑๔
อื่นๆ	๔.๐๘							

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพรับราชการ มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอาชีพรัฐวิสาหกิจ มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับน้อยกว่าประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับราชการ	๖๘	๔.๐๐	๐.๔๓๑	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๓.๙๘	๐.๓๓๒	มาก
เกษตรกรรม	๖๖	๓.๙๔	๐.๕๔๕	มาก
เจ้าของกิจการ	๕๗	๔.๐๗	๐.๓๙๔	มาก
ค้าขาย	๘๑	๔.๑๖	๐.๕๙๑	มาก
รับจ้าง	๖๒	๔.๐๒	๐.๕๒๒	มาก
อื่นๆ	๖	๔.๐๘	๐.๘๒๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอาชีพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๖๕	๖	๐.๓๗๗	๑.๕๖๑	๐.๑๕๗
ภายในกลุ่ม	๙๔.๘๑๗	๓๙๒	๐.๒๔๒		
รวม	๙๗.๐๘๒	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๕๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับราชการ	๖๘	๔.๑๐	๐.๔๘๘	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๔.๐๗	๐.๔๖๗	มาก
เกษตรกรกรรม	๖๖	๓.๙๔	๐.๕๕๔	มาก
เจ้าของกิจการ	๕๗	๔.๐๖	๐.๔๐๕	มาก
ค้าขาย	๘๑	๔.๑๘	๐.๖๕๐	มาก
รับจ้าง	๖๒	๓.๙๑	๐.๖๔๒	มาก
อื่นๆ	๖	๔.๒๓	๐.๗๙๖	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๕๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๙๗๒	๖	๐.๖๖๒	๒.๑๖๖*	๐.๐๔๕
ภายในกลุ่ม	๑๑๙.๘๑๖	๓๙๒	๐.๓๐๖		
รวม	๑๒๓.๗๘๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕๓

ตารางที่ ๔.๕๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตาม อาชีพ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อาชีพ	$\bar{X}$	อาชีพ						
		รับ ราชการ	รัฐ วิสาหกิจ	เกษตร กรรม	เจ้าของ กิจการ	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่นๆ
		๔.๑๐	๔.๐๗	๓.๙๔	๔.๐๖	๔.๑๘	๓.๙๑	๔.๒๓
รับราชการ	๔.๑๐		๐.๐๓	๐.๑๖	๐.๐๔	-๐.๐๘	๐.๑๙*	-๐.๑๓
รัฐวิสาหกิจ	๔.๐๗			๐.๑๓	๐.๐๑	-๐.๑๑	๐.๑๖	-๐.๑๖
เกษตรกรรม	๓.๙๔				-๐.๑๒	-๐.๒๔*	๐.๐๓	-๐.๒๙
เจ้าของกิจการ	๔.๐๖					-๐.๑๒	๐.๑๕	-๐.๑๗
ค้าขาย	๔.๑๘						๐.๒๗*	-๐.๐๕
รับจ้าง	๓.๙๑							-๐.๓๒
อื่นๆ	๔.๒๓							

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพรับราชการ มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ในระดับมากกว่า ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๕๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
รับราชการ	๖๘	๔.๑๐	๐.๕๑๓	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๕๙	๔.๑๒	๐.๔๓๘	มาก
เกษตรกรกรรม	๖๖	๔.๐๖	๐.๕๗๕	มาก
เจ้าของกิจการ	๕๗	๔.๐๙	๐.๓๗๑	มาก
ค้าขาย	๘๑	๔.๒๒	๐.๖๑๙	มาก
รับจ้าง	๖๒	๔.๐๓	๐.๕๙๐	มาก
อื่นๆ	๖	๔.๑๗	๐.๗๐๑	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอาชีพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๕๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๐๑	๖	๐.๒๕๐	๐.๘๗๓	๐.๕๑๔
ภายในกลุ่ม	๑๑๒.๒๙๑	๓๙๒	๐.๒๘๖		
รวม	๑๑๓.๗๙๒	๓๙๘			

จากตารางที่ ๔.๕๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๓.๙๔	๐.๕๕๙	มาก
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔.๑๐	๐.๔๔๔	มาก
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๔.๑๔	๐.๔๐๔	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๗	๐.๔๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗

ตารางที่ ๔.๕๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๖๒	๒	๑.๑๘๑	๕.๔๘๔**	๐.๐๐๔
ภายในกลุ่ม	๘๕.๒๗๗	๓๙๖	๐.๒๑๔		
รวม	๘๗.๖๓๙	๓๙๘			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๕๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕๘

ตารางที่ ๔.๕๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

รายได้ต่อเดือน	$\bar{X}$	รายได้ต่อเดือน		
		ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท	มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท
		๓.๙๔	๔.๑๐	๔.๑๔
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๓.๙๔		-๐.๐๖**	-๐.๒๐**
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๐			-๐.๐๔
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๔			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๕๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๕๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๓.๙๗	๐.๕๘๘	มาก
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔.๑๒	๐.๔๗๗	มาก
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๔.๑๙	๐.๔๑๗	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๐	๐.๔๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๖๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๑๖	๒	๑.๓๐๘	๕.๔๓๒**	๐.๐๐๕
ภายในกลุ่ม	๙๕.๓๕๒	๓๙๖	๐.๒๔๑		
รวม	๙๗.๙๖๘	๓๙๘			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๖๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๖๑

ตารางที่ ๔.๖๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

รายได้ต่อเดือน	$\bar{X}$	รายได้ต่อเดือน		
		ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท	มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท
		๓.๙๗	๔.๑๒	๔.๑๙
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๓.๙๗		-๐.๑๕**	-๐.๒๒**
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๒			-๐.๐๗
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๙			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๖๑ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๖๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๓.๘๙	๐.๕๕๘	มาก
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔.๐๘	๐.๔๗๖	มาก
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๔.๐๙	๐.๔๔๒	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๓	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๒ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๖๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๔๔	๒	๑.๓๒๒	๕.๕๔๔**	๐.๐๐๔
ภายในกลุ่ม	๙๔.๔๓๗	๓๙๖	๐.๒๓๘		
รวม	๙๗.๐๘๒	๓๙๘			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๖๓ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๖๔

ตารางที่ ๔.๖๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

รายได้ต่อเดือน	$\bar{X}$	รายได้ต่อเดือน		
		ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท	มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท
		๓.๘๙	๔.๐๘	๔.๐๙
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๓.๘๙		-๐.๑๙**	-๐.๒๐**
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๘			-๐.๐๐
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๙			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๖๔ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๖๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๓.๙๑	๐.๖๔๓	มาก
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔.๐๙	๐.๕๕๖	มาก
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๔.๑๐	๐.๔๕๘	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๐๕	๐.๕๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๕ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๖๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๕๗	๒	๑.๓๒๙	๔.๓๔๓*	๐.๐๑๔
ภายในกลุ่ม	๑๒๑.๑๓๑	๓๙๖	๐.๓๐๖		
รวม	๑๒๓.๗๘๘	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๖ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๖๗

ตารางที่ ๔.๖๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร จำแนกตาม รายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

รายได้ต่อเดือน	$\bar{X}$	รายได้ต่อเดือน		
		ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท
		๓.๙๑	๔.๐๙	๔.๑๐
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๓.๙๑		-๐.๑๘*	-๐.๑๙*
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๙			-๐.๐๑
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๐			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๗ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท และ มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๖๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๙๘	๔.๐๐	๐.๖๕๑	มาก
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๑๘๕	๔.๑๓	๐.๔๘๕	มาก
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๑๖	๔.๑๘	๐.๔๘๙	มาก
รวม	๓๙๙	๔.๑๑	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๘ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๖๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๑๓	๒	๐.๙๐๗	๓.๒๐๖*	๐.๐๔๒
ภายในกลุ่ม	๑๑๑.๙๗๙	๓๙๖	๐.๒๘๓		
รวม	๑๑๓.๗๙๒	๓๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๙ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๗๐

ตารางที่ ๔.๗๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

รายได้ต่อเดือน	$\bar{X}$	รายได้ต่อเดือน		
		ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๐- ๒๐,๐๐๐ บาท	มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท
		๔.๐๐	๔.๑๓	๔.๑๘
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๐		-๐.๑๓*	-๐.๑๘*
๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๓			-๐.๐๕
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗๐ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ในระดับน้อยกว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๗๑ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๕

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน	๐.๖๘๙	-	๐.๔๙๑	-	✓
๒. ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน	-	๒.๔๓๙*	๐.๐๓๔	✓	-
๓. ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน	-	๓.๑๘๓*	๐.๐๔๓	✓	-
๔. ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน		๑.๖๗๕	๐.๑๒๖	-	✓
๕. ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน	-	๕.๔๘๔**	๐.๐๐๔	✓	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๗๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ อายุ และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ รายได้ต่อเดือน มีผลให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่าง

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์
เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

๔.๔.๑ ด้านผู้ส่งสาร

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓๒ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระนักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ มีจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด	๑. พัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ธรรมแก่พระสงฆ์ทั้งหมด
๒. พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่ไม่ได้รับการยกย่อง ส่งเสริม หรือเสริมแรง หรือถวายรางวัลเพื่อเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจ	๒. ให้กำลังใจ และยกย่อง เชิดชู พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง
๓. ขาดอุปกรณ์ที่ช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และขาดผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเผยแผ่ธรรม	๓. ทุกวัดจัดสรรงบเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ โดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี

๔.๔.๒ ด้านสาร

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. สวดบาลีเพียงอย่างเดียว เข้าใจยาก	๑. ปรับรูปแบบการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
๒. เน้นแต่นิทานสมัยพุทธกาล ไม่สอดคล้องกับปัจจุบัน	๒. บูรณาการหลักธรรมให้กับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน

๔.๔.๓ ด้านช่องทางการสื่อสาร

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. เน้นการใช้สื่อบุคคลมากเกินไป ขาดการผลิตเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่	๑. เพิ่มการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเน้นการใช้สื่อประสม
๒. การเผยแผ่ทางสถานวิทยุยังและหอกระจายข่าวชุมชนมีน้อย	๒. นำเสนอผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งสถานีวิทยุและหอกระจายข่าวประจำชุมชน
๓. เน้นเผยแผ่ในเชิงรับ รอให้คนไปหา	๓. เน้นการเผยแผ่ในเชิงรุก

๔.๔.๔ ด้านผู้รับสาร

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗๕ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มวัยรุ่น	๑. ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับวัยของกลุ่มเป้าหมาย
๒. คนส่วนใหญ่ในสังคมประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงไม่ให้ความสนใจเรื่องธรรมะ	๒. เน้นการเผยแผ่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่กลุ่มผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

- ๑) พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รัสมิ)
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๒) พระครูวิบูลกาญจนภาส (ปริพนฺโณ/บุญวาสนา)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๓) พระครูถาวรวรกาญจนกิตต์ (ถาวโร)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสำนักศรี
- ๔) พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกสโร/นาคเอี่ยม)
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่ามะกา
- ๕) พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภทฺโธ/กริ่งกาญจนา)
ตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น
- ๖) พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภสฺสโร (รจนา)
ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๗) พระมหาสุศักดิ์ สุรสกโก (สุขศรี)
ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
- ๘) นายกิตตินันท์ อรรถบพ
ตำแหน่ง นายอำเภอท่ามะกา
- ๙) นายไฉย อุ่มผล
ตำแหน่ง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม
- ๑๐) นายสฤษดิ์ กองสิน
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่
- ๑๑) นางสาวราตรี ทองศรี
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม
- ๑๒) นายอนุศาสตร์ ดำรงค์โชติ
ตำแหน่ง อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านผู้ส่งสาร

แนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร คือ ควรจะมีพระนักเผยแผ่ให้มาก และมีความรู้ความสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารที่ดี^๑ ควรจะสร้างพระที่เป็นพระนักเทศน์ นักปาฐกถา ให้มาก^๒ ควรมีกองทุนให้พระที่มีความสนใจได้ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยให้เรียนฟรี และหาปัจจัย ที่อยู่ และการเดินทางไปศึกษาหาความรู้^๓ ต้องจัดอบรมถวายความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้ส่งสารให้มีความรู้รอบด้าน^๔

การพัฒนา ต้องเริ่มที่การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมบุคลากรการเผยแผ่ มีการคัดเลือกผู้เข้ามาบวชโดยเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ และสร้างวิทยากรโดยให้อุปัชฌาย์อาจารย์อบรมอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้น ต้องมีแผนงานชัดเจนในด้านนี้^๕ ควรสร้างพระวิทยากรที่เป็นองค์ปาฐกถา (เทศนา) ที่มีเทคนิคในการนำเสนอ โดยต้องจัดอบรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง^๖

เจ้าอาวาสควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา โดยเฉพาะปริยัติธรรม ให้มาก^๗ ต้องผลิตพระนักเผยแผ่ให้มากและต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ^๘ จำเป็นต้องปรับปรุง พัฒนาผู้ส่งสาร ให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา เป็นอันดับแรก^๙ ควรมีการแบ่งงานให้พระรับผิดชอบกันชัดเจน และมีการประเมินผลการทำงาน^{๑๐}

พัฒนาในเรื่องความน่าเชื่อถือศรัทธา หมายถึง การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อเป็นแบบอย่างที่ดีก็จะมีคนนับถือ ศรัทธา ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๑๑} พระสงฆ์ควรวางตนให้น่าเลื่อมใสมากขึ้น^{๑๒}

^๑สัมภาษณ์ พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รสมิ), เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๒สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกาญจโนภาส (ปริบูรณ์/บุญวาสนา), รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๓สัมภาษณ์ พระครูถาวรวรกาญจกิตต์ (ถาวโร), เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๔สัมภาษณ์ พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกสโร/นาคเอี่ยม), เจ้าคณะตำบลท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๕สัมภาษณ์ พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภทโธ/กริ่งกาญจนา), รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๖สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภสสโร (รจนา), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๗สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก (สุขศรี), เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๘สัมภาษณ์ นายกิตติพันธ์ อรรถบพ, นายอำเภอท่ามะกา, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๙สัมภาษณ์ นายไฉย อุ่มผล, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายสฤชดี กองสิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางสาวราตรี ทองศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายอนุศาสตร์ ดำรงศิขิต, อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๔.๕.๒ ด้านสาร

แนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านสาร คือ ต้องไม่บิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๓} ต้องจัดหาอุปกรณ์ เช่น โน้ตบุ๊กส์ ฯลฯ สำหรับให้พระสงฆ์จัดทำสื่อในการสื่อสารเรื่องที่เข้าใจยากหรือเรื่องที่ไม่มีของจริงให้ดู เช่น เรื่องนรก สวรรค์ เป็นต้น^{๑๔} ต้องรู้สภาพความต้องการของท้องถิ่นและปัญหาการเข้าถึงแต่ละที่^{๑๕} จัดอบรมถวายความรู้ให้ผู้เผยแผ่ได้เข้าใจในสารหรือธรรมะที่จะนำไปใช้เผยแผ่เสียก่อน^{๑๖}

การพัฒนา ต้องเริ่มที่ การรู้วิธีผลิตสื่อที่ใช้ถ่ายทอด เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจตัวสารได้สะดวก โดยอาศัยรูปแบบที่หลากหลาย จึงจำเป็นต้องระดมทรัพยากรบุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการสื่อสาร^{๑๗} การแสดงธรรมต้องนำเสนอให้น่าฟัง คือ งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด^{๑๘} ควรส่งเสริมการศึกษานักธรรมให้มีประสิทธิภาพ ให้รู้และสามารถเผยแผ่ได้อย่างถูกต้อง^{๑๙}

การนำเสนอตัวหลักธรรมหรือตัวสารในพระพุทธศาสนา ต้องบูรณาการเข้ากับยุคสมัย เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้โดยง่าย^{๒๐} ต้องพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีให้กับผู้ส่งสาร^{๒๑} ต้องยกเหตุผลให้เข้าใจในหลักธรรมนั้น ๆ ฉะนั้น จึงควรเริ่มจากคำสอนง่าย ๆ เข้าใจง่าย^{๒๒} ควรเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวันได้ จะทำให้ประชาชนให้ความสำคัญมากขึ้น^{๒๓} ต้องทำให้ธรรมะฟังง่าย กล่าวคือ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และง่ายต่อการนำไปใช้ และต้องใช้ได้จริงและได้ผลในปัจจุบัน อย่างน้อยก็สร้างความปิติแก่ผู้นำไปปฏิบัติ^{๒๔}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รสิม), เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกาญจโนภาส (ปริบูรณ์/บุญวาสนา), รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูถาวรกาญจนกิตต์ (ถาวร), เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกษโร/นาคเอี่ยม), เจ้าคณะตำบลท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภโร/กริ่งกาญจนา), รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภสโร (รจนา), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสโก (สุขศรี), เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายกิตตินันท์ อรรถบพ, นายอำเภอท่ามะกา, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายไฉย อุ่มผล, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายสฤษดิ์ กองสิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวราตรี ทองศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายอนุศาสตร์ ดำรงศิขิต, อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๔.๕.๓ ด้านช่องทางการสื่อสาร

แนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านช่องทางการสื่อสาร คือ นอกจากการแสดงธรรม ปาฐกถาแล้ว ถ้าเป็นหนังสือธรรมะก็จะมีประโยชน์มากขึ้น^{๒๕} ทุกฝ่ายต้องสนับสนุนอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงแค่ให้พระสงฆ์ไปเผยแผ่ตามโรงเรียน เท่านั้น^{๒๖} ให้มีมากทางวิทยุและทีวี รวมถึงเอกสารที่ดี เหมาะกับทุกระดับของวัย^{๒๗} ต้องจัดอบรมการใช้งานสื่อการสื่อสารต่าง ๆ ให้แก่ผู้เผยแผ่ให้ใช้ได้คล่อง^{๒๘}

การพัฒนา ต้องเริ่มจาก ทุกเข้าตรู เปิดธรรมะง่าย ๆ น่าสนใจ ออกทางเสียงตามสาย อีกส่วนหนึ่งให้จัดตั้งกลุ่มผู้เผยแผ่ธรรมะในเขตอำเภอ แจ้งข่าวสารช่วยเหลือ เป็นอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนา^{๒๙} ควรเผยแผ่เป็นเอกสารหรือเป็นหนังสือให้มากกว่านี้^{๓๐} ควรใช้ทุกช่องทางที่มี และไม่ควรรอให้คนเข้าไปหาที่วัด เท่านั้น^{๓๑} ควรสนับสนุนทุนสำหรับให้พระนักเผยแผ่ไปจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น โปรเจคเตอร์ เป็นต้น^{๓๒}

จำเป็นต้องพัฒนากระบวนการสื่อสารด้วย Hi-Technology ทุกชนิด และส่งเสริมให้มีการใช้เครื่องมือเหล่านี้^{๓๓} ควรสร้างเครือข่ายในการทำงาน นำทุกภาคส่วนมาร่วมมือกันในการเผยแผ่ศาสนา^{๓๔} ควรเพิ่มช่องทางการสื่อสารให้มากขึ้น เช่น ทางสื่อออนไลน์ การแจกวารสารประชาสัมพันธ์รายเดือน เป็นต้น^{๓๕} ควรใช้นวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ไปสู่ประชาชนที่ไม่ค่อยมีเวลาเข้าวัด^{๓๖}

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รังสี), เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกาญจนโนภาส (ปริบุญโณ/บุญวาสนา), รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูถาวรวรกาญจนกิตต์ (ถาวร), เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกสโร/นาคเอี่ยม), เจ้าคณะตำบลท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภโต/กริ่งกาญจนา), รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภัสโร (รจนา), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก (สุขศรี), เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายกิตตินันท์ อรรถบพ, นายอำเภอท่ามะกา, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายไฉย อุ่มผล, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายสฤษดิ์ กองสิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวราตรี ทองศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายอนุศาสตร์ ดำรงศิขิต, อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๔.๕.๔ ด้านผู้รับสาร

แนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านผู้รับสาร คือ ถ้ามีหน่วยงานของรัฐช่วยสนับสนุนก็จะทำให้สามารถเข้าถึงคนทุกกลุ่มได้ดี^{๓๗} ถ้าทุกคนนำคำสอนของพระพุทธองค์ไปศึกษาให้มาก ก็จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้นได้^{๓๘} ต้องเน้นการเผยแผ่แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษาให้มาก และต่อเนื่องจนถึงอุดมศึกษา^{๓๙} ควรนำหลักธรรมคำสอนไปศึกษาให้มากขึ้น เพื่อจะได้ช่วยกันพัฒนาการเผยแผ่^{๔๐}

การพัฒนา ต้องเริ่มที่ การจัดกลุ่มพุทธศาสนิกชนในแต่ละวัย เช่น กลุ่มหนุ่มสาว ผู้สูงอายุ เยาวชน เป็นต้น เป็นอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนา^{๔๑} ต้องให้ความสำคัญกับคนทุกเพศทุกวัยในฐานะเวไนยสัตว์^{๔๒} ผู้รับสารมีความแตกต่างกันมาก ทั้งความรู้และประสบการณ์ ฉะนั้น ต้องมีเทคนิคในการสื่อสารที่เหมาะสมกับคนแต่ละกลุ่ม แต่ละวัย^{๔๓} หน่วยงานต่าง ๆ ควรสนับสนุนให้พระสงฆ์นักเผยแผ่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังในชุมชนได้สะดวกยิ่งขึ้น^{๔๔}

จำเป็นต้องรณรงค์ ส่งเสริม ปลุกศรัทธาประชาชน ให้ประชาชนเลื่อมใส เพื่อให้พร้อมน้อมรับหลักธรรมคำสอน^{๔๕} ควรให้ผู้รับสารได้ทราบข้อมูลการทำงานด้านการเผยแผ่ของพระนักเผยแผ่ในพื้นที่ทั้งหมด^{๔๖} จัดให้มีการเผยแผ่ทางสื่อออนไลน์ เนื่องจาก ปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะติดอยู่กับสื่อออนไลน์^{๔๗} การติดต่อไม่ต้องทำตอนที่เริ่มต้นอ่อนไม่มีแกน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเริ่มทำตั้งแต่เป็นเยาวชน นั่นเอง แต่ประการสำคัญ คือ ธรรมะที่นำมาเผยแผ่แก่เยาวชน ต้องนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และไม่ควรใช้ภาษาบาลีมากเกินไป จนทำให้เข้าใจยาก หรือเกิดความเบื่อหน่ายได้^{๔๘}

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูจริยาภิรัต (สุจิตโต/รสิม), เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกาญจนโนภาส (ปริบูรณ์/บุญวาสนา), รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูถาวรวรกาญจนกิตต์ (ถาวร), เจ้าคณะตำบลสำนักศรี, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกษโร/นาคเอี่ยม), เจ้าคณะตำบลท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุภโธ/กริ่งกาญจนา), รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภสโร (รจนา), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสโก (สุขศรี), เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายกิตตินันท์ อรรถบพ, นายอำเภอท่ามะกา, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายไฉย อุ่มผล, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

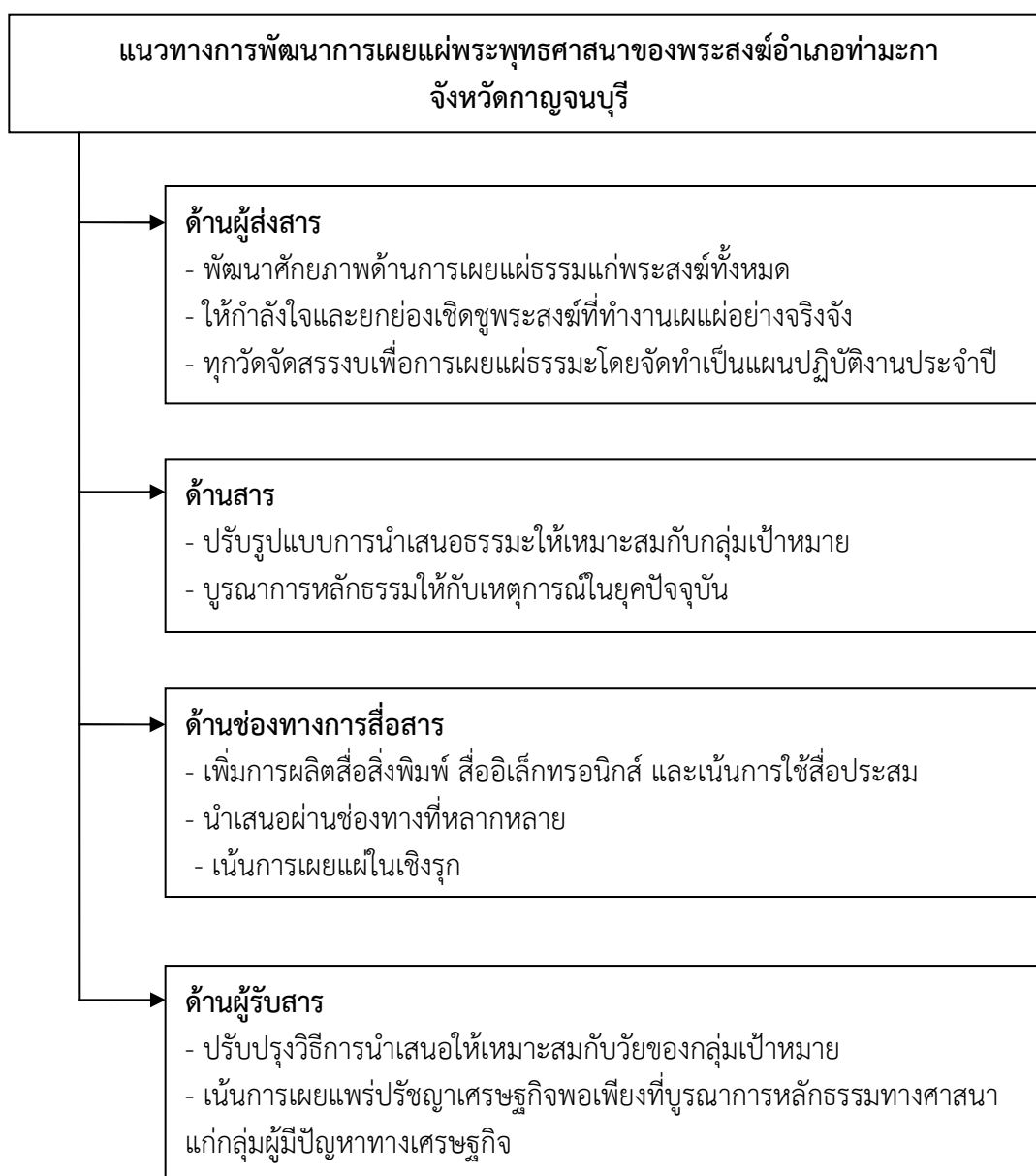
^{๔๖} สัมภาษณ์ นายสฤษดิ์ กองสิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางสาวราตรี ทองศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายอนุศาสตร์ ดำรงคติ, อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี^{๔๙}

^{๔๙} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

๑) ด้านผู้ส่งสาร

แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร ได้แก่ พัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ธรรมแก่พระสงฆ์ทั้งหมด, ให้กำลังใจและยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง, ทุกวัดจัดสรรงบประมาณเพื่อการเผยแผ่ธรรมะโดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี

๒) ด้านผู้สาร

แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้สาร ได้แก่ ปรับรูปแบบการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย, บูรณาการกิจกรรมให้กับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน

๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร

แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ เพิ่มการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเน้นการใช้สื่อประสม, นำเสนอผ่านช่องทางที่หลากหลาย, เน้นการเผยแผ่ในเชิงรุก

๔) ด้านผู้รับสาร

แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร ได้แก่ ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับวัยของกลุ่มเป้าหมาย, เน้นการเผยแผ่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการหลักธรรมทางศาสนาแก่กลุ่มผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากประชาชนในอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๓๙๙ คน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดลองตามค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ในกรณีตัวแปรตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๘ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘๒ มีการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘๗ มีอาชีพค้าขาย จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๓๐๑ และมีรายได้ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓๗

๕.๑.๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

(๑) ด้านผู้ส่งสาร

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสารอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาให้เข้าใจได้ง่าย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

(๒) ด้านสาร

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสารอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ หลักธรรมที่นำมาเผยแผ่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่เชื่อถือได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ หลักธรรมที่นำมาเผยแผ่สอดคล้องกับสภาพ และเหตุการณ์ในปัจจุบัน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒

(๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๖ มีการใช้สื่อประสมเป็นช่องทางในการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

(๔) ด้านผู้รับสาร

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสารอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้รวดเร็วและถูกต้อง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ อายุ และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ได้แก่ รายได้ต่อเดือน มีผลให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่าง

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

(๑) ด้านผู้ส่งสาร

ปัญหา อุปสรรค

- ๑) พระนักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ มีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด
- ๒) พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่ไม่ได้รับการยกย่องส่งเสริม หรือเสริมแรง หรือถวายรางวัล เพื่อเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจ

๓) ขาดอุปกรณ์ที่ช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และขาดผู้สนับสนุนค่าใช้จ่าย
ข้อเสนอแนะ

- ๑) พัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ธรรมแก่พระสงฆ์ทั้งหมด
- ๒) ให้กำลังใจ และยกย่อง เชิดชู พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง
- ๓) ทุกวัดจัดสรรงบประมาณเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ โดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปี

(๒) ด้านสาร

ปัญหา อุปสรรค

- ๑) สวดบาลีเพียงอย่างเดียว เข้าใจยาก
 - ๒) เน้นแต่นิทานสมัยพุทธกาล ไม่สอดคล้องกับปัจจุบัน
- ข้อเสนอแนะ

- ๑) ปรับรูปแบบการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
- ๒) บูรณาการหลักธรรมให้กับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน

(๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร

ปัญหา อุปสรรค

- ๑) เน้นการใช้สื่อบุคคลมากเกินไป ขาดการผลิตเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่
- ๒) การเผยแผ่ทางสถานวิทยุและหอกระจายข่าวชุมชนยังมีน้อย
- ๓) เน้นเผยแผ่ในเชิงรับ รอให้คนไปหา

ข้อเสนอแนะ

- ๑) เพิ่มการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเน้นการใช้สื่อประสม
- ๒) นำเสนอผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งสถานวิทยุและหอกระจายข่าวประจำชุมชน
- ๓) เน้นการเผยแผ่ในเชิงรุก

(๔) ด้านผู้รับสาร

ปัญหา อุปสรรค

- ๑) ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มวัยรุ่น
 - ๒) คนส่วนใหญ่ในสังคมประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงไม่ให้ความสนใจเรื่องธรรมะ
- ข้อเสนอแนะ

- ๑) ปรับปรุงวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับวัยของกลุ่มเป้าหมาย
- ๒) เน้นการเผยแผ่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

แก่กลุ่มผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการดำเนินการในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดีทัศน์ การกิจจานุเบกษา การถึงวัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยาณธมโม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราชวรวิหาร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราชวรวิหาร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐^๑

(๑) ด้านผู้ส่งสาร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสารอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร แสดงให้เห็นว่า ปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสของผู้เผยแผ่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือผู้เผยแผ่ธรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำรงไว้ซึ่งปฏิภาณที่น่าเลื่อมใส โดยคุณลักษณะดังกล่าวนี้สามารถเกิดขึ้นในตนด้วยการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัดและมีบุคลิกความเป็นผู้นำ ทั้งในส่วนของการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำทางความประพฤติด้วย ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระมหาสังเวียร ปญฺญารโ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์” ผลการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลกนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพรสมุนไพรสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เป็นต้น^๒

^๑พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยาณธมโม), “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราชวรวิหาร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๒พระมหาสังเวียร ปญฺญารโ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

(๒) ด้านสาร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ หลักธรรมที่นำมาเผยแผ่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่เชื่อถือได้ แสดงให้เห็นว่า สาร ซึ่งได้แก่ ข้อมูล คือ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์นำไปเผยแผ่ มีลักษณะตามคุณสมบัติที่ดีของสาร ในทางพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ เป็นเรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริงโดยเสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน เป็นเรื่องที่เสนอหรือสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้โดยเสนอตามสภาพที่แท้จริง เป็นเรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา เป็นเรื่องที่คนชอบซึ่งเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ และเป็นเรื่องที่ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระวิชัย ปญฺญารโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้นเป็นการนำแบบอย่างของการดำรงชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่า พรหมจรรย์ออกไปเผยแผ่แก่ประชาชนโดยมีเป้าหมาย คือ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก^๓

(๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร แสดงให้เห็นว่า มีการบุคลิกภาพและปฏิภาณของพระสงฆ์นักเผยแผ่เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติงาน ซึ่งถ้าย้อนไปในสมัยพุทธกาลที่ไม่มีอุปกรณ์การสื่อสารและอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ เหมือนสมัยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของพระพุทธองค์มาเป็นสื่อประกอบการสอน ทั้งนี้ รวมถึง สื่อบุคคล แยกออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ บุคลิกภาพ พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะที่สง่างาม ต้องตามมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และส่วนที่ ๒ สื่อวัสดุอุปกรณ์ สมัยพุทธกาลเทคโนโลยีไม่เจริญอย่างเช่นสมัยนี้ แต่พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวผู้รับสารและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่เป็นสื่อในการสื่อสาร เช่น ทรงใช้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งผล การวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูวิชัยพัฒนารณ (วิชา วิชโย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ด้านรูปแบบของการสื่อสาร คณะสงฆ์การสนับสนุนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับอำเภอ^๔

^๓พระวิชัย ปญฺญารโธ, “ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้า และพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๔พระครูวิชัยพัฒนารณ (วิชา วิชโย), “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๔) ด้านผู้รับสาร

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๒ เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่า ผู้รับสารที่ดีที่ต้องมีความพร้อมในการรับสาร แม้ผู้ส่งสารดี เนื้อหาสาระของสารดี สื่อดี แต่ผู้รับสารไม่พร้อมในการรับสารก็ไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ถ้าผู้รับสามารถแยกแยะความชัดเจนของข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นได้ จะไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลง แต่กลับจะเกิดปัญญากว้างขวาง พิจารณาเลือกรับสิ่งดีเข้าได้ เพราะการรับข้อมูลข่าวสารทั่วไปก็ดี การฟังธรรมที่เป็นข้อมูลที่ตรงตามกิต্তิ ผู้ฟังย่อมมีผลหลายประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังมาแล้ว บรรเทาความสงสัยสงสัยได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ และจิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระณัฐพงษ์ สิริวิโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีการสอดแทรกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชนบทด้วย^๕

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความเห็นที่มีต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่อเดือนของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

(๑) เพศ

ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน เนื่องจาก การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์มุ่งสัมฤทธิ์ผลแก่บุคคลทุกเพศ โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวนี้คือ แก่ประโยชน์ที่ได้รับ ได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้ และประโยชน์ในสัมปรายภพภายภาคหน้า ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูสิริสุวณนารักษ์ (วินัย ปิยวณฺโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้าน เพศของประชาชนผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^๖

^๕ พระณัฐพงษ์ สิริวิโส, “บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๖ พระครูสิริสุวณนารักษ์ (วินัย ปิยวณฺโณ), “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

(๒) อายุ

ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เนื่องจาก ประสพการณ์ทางธรรมของแต่ละบุคคลอาจได้รับการสั่งสมมาตามช่วงชีวิต และตามลักษณะของพื้นฐานการนับถือศาสนาของครอบครัวด้วย ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยานธมโม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราชบุรุษศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า อายุ มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^๗

(๓) การศึกษา

ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เนื่องจาก การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านการศึกษา จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ พระวุฒิกัทร อาทโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้^๘

(๔) อาชีพ

ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์มุ่งประโยชน์แก่บุคคลทุกสาขาอาชีพและทุกชนชั้น โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวนี้คือ แก่ประโยชน์ที่ได้รับได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้ และประโยชน์ในสัมปรายภพภายภาคหน้า ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอาชีพ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ พระครูสังฆรักษ์ชุมพล ไชสวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า อาชีพของประชาชน ไม่มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี^๙

^๗พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยานธมโม), “ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราชบุรุษศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๘พระวุฒิกัทร อาทโร, “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๙พระครูสังฆรักษ์ชุมพล ไชสวโร, “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๕) รายได้

ประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจากบุคคลผู้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ ย่อมสามารถแบ่งช่วงเวลาในชีวิตประจำวันไปใช้ในการเข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะได้ ซึ่งแตกต่างกับบุคคลผู้มีรายได้ไม่พอจุนเจือครอบครัวที่จำเป็นต้องใช้เวลาทั้งหมดไปกับการหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงครอบครัว ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านรายได้ จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูสิริสุวณนาภรณ์ (วินัย ปิยวณฺโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า รายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๐}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

- ๑) ควรให้กำลังใจ และยกย่อง เชิดชู พระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง
- ๒) ควรปรับปรุงแบบการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
- ๓) ควรเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านช่องทางที่หลากหลาย
- ๔) ควรนำแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับเผยแพร่แก่กลุ่มผู้มีปัญหาทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาด้านผู้ส่งสารโดยเฉพาะ เพื่อจักได้ทราบข้อมูลเชิงลึกพัฒนาศักยภาพบุคลากรสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป
- ๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาโดยเจาะกลุ่มเป้าหมายไปที่เด็กและเยาวชน เพื่อจักได้ทราบข้อมูลเชิงลึกสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนผู้เป็นอนาคตของชาติต่อไป
- ๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป การสร้างเครือข่ายเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อจักได้ทราบข้อมูลสำหรับเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายเพื่อการจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันต่อไป

^{๑๐} พระครูสิริสุวณนาภรณ์ (วินัย ปิยวณฺโณ), “บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ. การจัดการการเรียนรู้พระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

กัลยา วานิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิตติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย : Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. แผนการกู้ยืมสภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: หจก. สหยาบสื่อและการพิมพ์, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา : แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุขภาพการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตยาโณ). **ศาสนทายาทคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **คนไทยกับเทคโนโลยี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- _____. **จาริกบุญจาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗.
- _____. **จาริกอโศก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____. **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน). **คู่มือพระอุปัชฌาย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **นิตินาสตรแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- _____. **สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตยาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๒.
- _____. **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี). พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- _____. คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. คู่มืออบรมนักเทศน์. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วนิช สุธารัตน์. ความคิดและความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.
- วสิน อินฺทสโร. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.
- _____. หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔.
- สมเด็จพระพรยาจารย์ราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). หลักการศึกษาของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- เสนาะ ผดุงฉัตร. วาทศาสตร์ ศิลปะเพื่อการพูด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- แสง จันทร์งาม. พุทธศาสนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔.
- แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ม.ป.ป..
- _____. พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- อำนวย เดชชัยศรี. สื่อการศึกษาพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๒) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

พระครูโกศลกิจจานุการ (ณรงค์ ญาณวีโร). "บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูวัชรธรรมคุณ (วิเชียร กลยาณธมโม). "ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แก่ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์ศรัทธา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูวิชัยพัฒนาภรณ์ (วิชา วิชโย). "บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูศรีปริยัตยาภิวังษ์ (วิจิตร ปสุโต). "เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐". **รายงานการวิจัย**, ฝ่ายวิชาการและวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.

พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โสสวโร. "บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูสิริสุวัฒนาภรณ์ (วินัย ปิยวณโณ). "บทบาทพระสงฆ์ในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนโคกหม้อพัฒนา อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระณัฐพงษ์ สิริวิโส. "บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระธีรนิติ ธีรธมโม. "บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาสังเวียร ปญฺญาโร. "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระวิชัย ปญฺญาโร. "ศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้า และพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระวุฒิกัทร อาทโร. “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระสมพิศ สมพิสาโร. “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณสร). “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๓) เว็บไซต์ :

วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. ศาสนาพุทธในประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http:// www.wikipedia.org.th](http://www.wikipedia.org.th). [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

_____. “อำเภอท่ามะกา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอท่ามะกา>. [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. “อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.amphoe.com/menu.php>. [๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

(๔) สัมภาษณ์ :

นางสาวราตรี ทองศรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม. ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายกิตตินันท์ อรรถบพ. นายอำเภอท่ามะกา. ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายไฉย อุ่มผล. อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม. ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายสุฤษดิ์ กองสิน. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่. ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายอนุศาสตร์ ดำรงค์โชติ. อาจารย์โรงเรียนบ้านท่าพะเนียง. ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ (เกสรโร/นาคเอี่ยม). เจ้าคณะตำบลท่ามะกา. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูจริยาภิรัตน์ (สุจิตโต/รัสมิ). เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา. ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูถาวรภาณุญาณกิตต์ (ถาวโร). เจ้าคณะตำบลสำนักคร้อ. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูวิบูลกาญจโนภาส (ปริบุญโณ/บุญวาสนา). รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา. ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภัสโร (รจนา). เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระครูสุพัฒน์กาญจนกิจ (สุทโธ/กริ่งกาญจนา). รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น. ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก (สุขศรี). เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา. ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวิสุทธิธำมณคุณ,ดร.

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร

โทรติดต่อนอ.๐๘๑-๒๔๔-๘๔๐๓

บันทึกข้อความ

สำนักงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพหุศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๓๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ๔๕. ๖๓๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.พิเชฐ หังโต

เนื่องจาก **พระครูปัญญาวชิรญาณ** ฉายา **ปญฺญาวชิโร** รัหฺสประจําตัวนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทําศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสนคัมภีร์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสนคัมภีร์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

Gen. Shuman

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนาและศาสนศึกษา

୦୮୫୯/୦୩୦୫୦୮୩
 ଶ୍ରୀମତୀ
 (ସା.ନ. ୦୫. ୦୮୦୫ ୦୮୩)
 ୦୮୫୯

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรญาณจณฺ์ ฉายา ปญฺญาวชิโร
โทรติดต่อกับ : ๐๘๑-๒๔๔-๘๔๐๓

โทรติดต่อ ๐๘๑-๒๕๔-๘๕๐๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๑-๒๔๔-๘๔๐๓

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๒๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๕๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ธิติวณิ หมั่นมี

๕๕๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อาเภอมะกาศ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสนมหายานัตติ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตร พุทธศาสนมหายานัตติ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

Joe Brown

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร
โทรศัพท์ ๐๘๑-๒๔๔-๘๔๐๓

[illegible]

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร หัสประจำตวันนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ตรวจและแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
26 ก.ย. 60

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ค่าดัชนีความสอดคล้อง
(IOC : Index of Item-Objective Congruence)
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา
จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้เชี่ยวชาญ :

- ๑) พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ,ดร.
 ๒) ผศ.ดร.พิเชฐ ทังโต
 ๓) ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น
 ๔) ผศ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี
 ๕) ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

- ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑
 ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๒
 ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๓
 ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๔
 ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๕

ข้อ	รายการ	คุณยพินิจผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๑. ด้านผู้ส่่งสาร								
๑	มีความรู้ความเข้าใจธรรมะอย่างแตกฉาน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีความสุขุมเยือกเย็นและมีอารมณ์มั่นคง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาให้เข้าใจได้โดยง่าย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	มีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้ฟังเป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ดุลยพินิจผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๗	มีความสำรวมระวังไม่กล่าวพาดพิงให้เกิดผลในทางลบแก่ผู้อื่น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	มีความระมัดระวังไม่กล่าวพาดพิงศาสนาอื่น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านสาร								
๑	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ถูกต้องและตรงตามที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่เชื่อถือได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่เป็นความจริงที่ไม่บิดเบือน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีความทันสมัย สามารถใช้ได้ไม่จำกัดกาล	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถขัดเกลาจิตหรือบาปอกุศลให้ออกไปจากจิตได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สอดคล้องกับสภาพและเหตุการณ์ในปัจจุบัน	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ไม่ขัดกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทุกเพศทุกวัย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๓. ช่องทางการสื่อสาร								
๑	มีการใช้สื่อธรรมชาติเป็นช่องทางการสื่อสาร	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คุณยพินิจผู้เชี่ยวชาญ/ท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๓	มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นช่องทางการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นช่องทางการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีการใช้สื่อสารมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	มีการใช้สื่อประสมเป็นช่องทางในการสื่อสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	เน้นลักษณะการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	เน้นลักษณะการสื่อสารที่หลีกเลี่ยงการรบกวน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๔. ด้านผู้รับสาร								
๑	มีความเลื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้รวดเร็วและถูกต้อง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้ในเชิงสร้างสรรค์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	สามารถบังคับความสนใจของตนเองให้อยู่ที่สารหรือสาระที่ได้รับได้เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	ตั้งใจรับเอาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดแก่ตนและสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา [Alpha coefficient]

สารนิพนธ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
ผู้วิจัย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ (ศักดิ์ดา ปญญาวชิโร)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	133.2667	148.8920	.5798	.9584
A2	133.3000	146.5621	.6844	.9576
A3	133.1333	150.0506	.7254	.9574
A4	133.0667	151.7195	.4544	.9592
A5	133.3000	146.8379	.7859	.9567
A6	133.3333	153.1954	.5752	.9584
A7	133.3333	150.9885	.5808	.9582
A8	133.4667	150.1885	.4643	.9595
B1	133.0333	150.7230	.5766	.9583
B2	133.2667	149.4437	.7412	.9572
B3	133.2667	150.8230	.7358	.9575
B4	133.3333	148.0230	.7245	.9572
B5	133.1000	151.6793	.5109	.9587
B6	133.3000	153.5276	.5104	.9587
B7	133.2333	147.9782	.7463	.9571
B8	133.1000	149.6793	.5929	.9582
C1	133.3333	147.4023	.6045	.9583
C2	133.1667	149.9368	.6542	.9578
C3	133.3000	146.5621	.8048	.9566
C4	133.4667	150.3264	.5934	.9582
C5	133.1333	147.4989	.6834	.9575
C6	133.3333	145.5402	.8993	.9559
C7	133.2333	150.3920	.5220	.9588
C8	133.4333	144.6678	.7165	.9574
D1	132.9667	151.0678	.6322	.9579
D2	133.1667	149.2471	.8072	.9569
D3	133.2000	147.1310	.7922	.9567
D4	133.3000	153.1138	.5500	.9585
D5	133.2667	150.5471	.7615	.9573
D6	133.1333	152.4644	.4581	.9591
D7	133.1333	151.6368	.4659	.9591
D8	133.1333	148.0506	.7869	.9568

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 32

Alpha = .9591

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรันน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน นายอำเภอท่าม่วง
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่าม่วงกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรในหน่วยงานของท่านจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- อญฺ. เกจิวิมล วัชร
เพื่อมอบให้
๑๕ พ.ย. ๖๐

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๑-๒๔๔-๘๔๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๔๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายกิตติพันธ์ อรรถบพ นายอำเภอท่ามะกา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปณญาวชิโรรสประจักษ์นิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ของท่านเพื่อการนี้จึงขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- ขวมน
- อิมลิ่งใช้พระครูปัญญาวชิรกาญจน์
เก็บข้อมูลเพื่อสัมมนาเก็บข้อมูล
ประกอบ ทนวิเศษทองใจ
ขอแสดงความนับถือ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปณญาวชิโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓ ๐๓ ๖.๖. ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูจริยาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอท่ามะกา เจ้าอาวาสวัดดงสัก
 สิ่งที่จะมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิราภรณ์ ฉายา ปญญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ฉันทโอฬาสี
 พระครูจริยาภรณ์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิราภรณ์ ฉายา ปญญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

ໂທ. ໐໒-໔໔໒-໗໔໕໕ ຕື່ມ ໒໑໓໐, ໒໑໓໑, ໒໑໓໒

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ព្រះ ក្រសួង ៦១០៥.២/៨៨៨

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้สืบเสาะเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูถาวรภาณมุนี เจ้าคณะตำบลนาคีร์ เจ้าอาวาสวัดท่าเรือ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโรหิตประจักษ์วินิต ๕๓๐๒๐๕๐๐๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ของ
ท่านเพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ไปสัปดาห์หนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

Lee S. Brown

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนาศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรภาณจน์ ฉายา ปณฺณาวชิโร

โทรติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

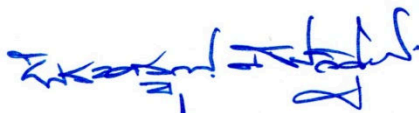
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน พระครูกาญจนธรรมวิสุทธิ เกสโร เจ้าคณะตำบลท่ามะกา เจ้าอาวาสวัดท่ามะกา
 สิ่งส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโรรสประจำตัวนิสิต
 ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่า
 มะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ของ
 ท่านเพื่อการนี้จึงขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
 การวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
 พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
 ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 ศ.ดร. พ.ดร.ดร.

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๕๔-๘๙๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรมาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพัฒนภาคุณกิจ รักษาการเจ้าคณะตำบลดอนขมิ้น เจ้าอาวาสวัดดอนขมิ้น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร หัสสประจําตัวนิสิต
๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่า
มะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสถาปนาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ขอรับรองว่า พระนิสิตได้สัมภาษณ์

(พระครูพัฒนภาคุณกิจ)

เจ้าอาวาสวัดดอนขมิ้น

ผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญฺญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูสังฆรักษ์อรุณ ปภัสโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา วัดคงสัก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาธิรณญาณ ฉายา ปญญาวิโร รัทสประจักษ์บัณฑิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ บัณฑิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาธิรณญาณ ฉายา ปญญาวิโร

โทรติดต่. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

เลขานุการเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
 วัดคงสัก

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา ศาสตร
ภาควิชาปรัชญา ศาสนา สังคม ศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
อยุธยา : ๗๗ หมู่ ๓ ตำบลลำไย อำเภอนับน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๕๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๒๐๑, ๒๒๐๒, ๒๒๐๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้มิสติดเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ของท่านเพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ไปผลิตคำใบ้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ยี่ห้อสินค้าบริการลูกค้า
รายละเอียดสินค้าและบริการ
ข้อมูลทางเทคนิคของสินค้า

Two Brothers

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรญาณ จายา ปณฺณาวชิโร
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๙๙-๘๙๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ชยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายไฉย อุ่มมล อดีต ผอ.โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโรหิตสประจําตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ของท่านเพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ
(นายไฉย อุ่มมล)

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ព្រះ ឆ្នាំ ២០០៥.២/ឆ្នាំ

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาคปริวรรตศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

โรงเรียนวัดเขาใหญ่
สาขาวิชาครูประถมศึกษา
เลขที่ 75.ค. 80
วิทยาลัยมหาดชาลกรณราชวิทยาลัย

๒๓ พฤษจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้สืบเสาะข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายสุชาติ กองสิน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเขาใหญ่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร หัสสประจักษ์คุณ นิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

๖๐
ปลาทูนาสมุทร

- เพื่อไปรักษา

- ฝ่ายบัญชีการเงิน วิทยาลัยฯ วิทยาลัยฯ

อัญชลี-นันทนุภาพ นพสิตกัย

จำลองเพื่อสมัคร

- เนื้อสัตว์แช่แข็งปิ้งย่าง

ขอแสดงความนับถือ

Joe Jones

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนาศาสตร์

20
1967

ผู้ประสานงาน: พระครูปัญญาวชิรญาณ ฉายา ปญฺญาวชิโร

โทรติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

$\rightarrow \text{BIN}$
 $\delta \leftarrow$
 $7.50.60$

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวราตรี ทองศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร รัชสประจำตวันนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนสามง่าม พุทธนิเทศอุปถัมภ์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๙๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายอนุศาสตร์ คำรงค์โชติ ครูสอนศีลธรรมโรงเรียนบ้านท่าพระเนียง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนันต์ วัฒนกุล
Φ
(นายอนุศาสตร์ คำรงค์โชติ)

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ ฉายา ปญญาวชิโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๙๔-๘๙๐๓

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา
จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ
ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ
๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านโดย
ผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น
๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้
สำเร็จลงได้

ขออนุโมทนาในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระครูปัญญาวิชราภรณ์ (ศักดิ์ดา ปญฺญาวชิโร)
นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. เพศ

ชาย

หญิง

๒. อายุ

ต่ำกว่า ๒๐ ปี

๒๐-๓๐ ปี

๓๑-๔๐ ปี

๔๑-๕๐ ปี

๕๑-๖๐ ปี

มากกว่า ๖๐ ปี

๓. การศึกษา

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพ

รับราชการ

รัฐวิสาหกิจ

เกษตรกรรม

เจ้าของกิจการ

ค้าขาย

รับจ้าง

อื่นๆ (โปรดระบุ)

๕. รายได้ต่อเดือน

ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท

๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท

มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านผู้ส่งสาร					
๑	มีความรู้ความเข้าใจธรรมะอย่างแตกฉาน					
๒	รู้จักเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการสื่อสาร					
๓	มีความสุขุมเยือกเย็นและมีอารมณ์มั่นคง					
๔	มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาให้เข้าใจได้โดยง่าย					
๕	มีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี					
๖	มีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้ฟังเป็นอย่างดี					
๗	มีความสำรวมระวังไม่กล่าวพาดพิงให้เกิดผลในทางลบแก่ผู้อื่น					
๘	มีความระมัดระวังไม่กล่าวพาดพิงศาสนาอื่น					

ข้อ	การเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. ด้านสาร					
๑	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ถูกต้องและตรงตามที ระบุไว้ในพระไตรปิฎก					
๒	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีแหล่งที่มาอ้างอิงที่ เชื่อถือได้					
๓	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่เป็นความจริงที่ไม่ บิดเบือน					
๔	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่มีความทันสมัย สามารถ ใช้ได้ไม่จำกัดกาล					
๕	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถขัดเกลาจิตใจหรือ บาปอกุศลให้ออกไปจากจิตได้					
๖	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สอดคล้องกับสภาพ และ เหตุการณ์ในปัจจุบัน					
๗	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่ไม่ขัดกับวิถีชีวิตของคน ในสังคมไทย					
๘	หลักธรรมที่นำมาเผยแพร่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับ บุคคลทุกเพศทุกวัย					
	๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร					
๑	มีการใช้สื่อธรรมชาติเป็นช่องทางการสื่อสาร					
๒	มีการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางการสื่อสาร					
๓	มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นช่องทางการสื่อสาร					
๔	มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นช่องทางการสื่อสาร					
๕	มีการใช้สื่อสารมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร					
๖	มีการใช้สื่อประสมเป็นช่องทางในการสื่อสาร					
๗	เน้นลักษณะการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสาร					
๘	เน้นลักษณะการสื่อสารที่หลีกเลี่ยงการรบกวน					

ข้อ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๔. ด้านผู้รับสาร					
๑	มีความเลื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา					
๒	เปิดใจรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ					
๓	มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา					
๔	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้รวดเร็วและถูกต้อง					
๕	มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับได้ในเชิงสร้างสรรค์					
๖	สามารถบังคับความสนใจของตนเองให้อยู่ที่สารหรือสาระที่ได้รับได้เสมอ					
๗	ตั้งใจรับเอาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดแก่ตนและสังคม					
๘	สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้					

ตอนที่ ๓ : ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑) ด้านผู้ส่งสาร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ด้านสาร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ด้านผู้รับสาร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ- นามสกุล
ตำแหน่ง
วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

- ๑) จากสถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า มีแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้ส่งสาร (Sender) ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ อย่างไร
- ๒) จากสถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า มีแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสาร (Message) ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ อย่างไร
- ๓) จากสถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า มีแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ อย่างไร
- ๔) จากสถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า มีแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ด้านผู้รับสาร (Receiver) ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ อย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูปัญญาวชิรกาญจน์ (ศักดิ์ดา ปญฺญาวชิโร)
นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(ผู้สัมภาษณ์)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูปัญญาวิชฌาญจน์
(ศักดิ์ดา ปณณาวชิโร/เย็นยง)
- เกิด : วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
- สถานที่เกิด : ๓๖ หมู่ ๓ ตำบลท่าเสา
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก
สำนักเรียนวัดใหม่รางวาลย์ พ.ศ. ๒๕๒๕
: เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดดงสัก พ.ศ. ๒๕๕๐
: พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๐
- อุปสมบท : วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
ณ พัทธสีมา วัดดอนสามง่าม ตำบลท่าเสา อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
โดยมี พระครูสมุห์ไพโรจน์ วัดใหม่รางวาลย์ เป็นพระอุปัชฌาย์
- สังกัด : วัดใหม่รางวาลย์ ตำบลท่าเสา อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : พระกรรมวาจาจารย์ พ.ศ. ๒๕๒๗
: รองเจ้าอาวาสวัดใหม่รางวาลย์ พ.ศ. ๒๕๓๕
: เจ้าอาวาสวัดใหม่รางวาลย์ พ.ศ. ๒๕๕๕
: พระครูสัญญาบัตร จร.ชท. พ.ศ. ๒๕๕๗
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดใหม่รางวาลย์
ตำบลท่าเสา อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๒๐